türkiye yazıları

SUNU

Dergi olarak düzenlediğimiz kültür siyasası seminerinden sonra, kültür-sanat ve basın çevrelerinde genellikle şöyle dendi: "Otuza yakın kuruluş ve kişinin bildiri sunduğu, değişik görüşlü gurupların, çevrelerin bir araya geldiği bir toplantı, bundan daha yapıcı, bundan daha olgun, birbirine saygılı bir havada geçemezdi. Aynı çevreler, bu birlik beraberlik ortamını, bu dayanışma ve uyum havasını "son sekiz yılda görülmemiş bir olay" olarak nitelediler.

Bizce bunun hiç de şaşırtıcı yanı yoktur. Birlik-beraberlik ve dayanışma özlemi, yaygın bir deyişle "omuz omuza" olmak özlemi, seminere tüm yoğunluğuyla yansımıştır, o kadar. Şöyle de diyebiliriz: Seminer, bu özlemin yansımasına bir bahane olmuştur. Derlenme toparlanma, tüm gücümüzü ve ağırlığımızı aynı pistonun ardında toplama zorunluluğu bir "giz" midir? Sorumluluğunun bilincinde olan aklı başında hangi kişi ya da çevre bu zorunluluğu yadsıyabilir? Bizler amip gibi bölüne bölüne çoğaldıkça, bu bölünmeler, parçalanmalar karşısında kimlerin sevinçle ellerini ovuşturduğunu bilmiyor muyuz?

Bu sözler karşısında genel olarak şöyle deniyor: "Evet, birleşilir,

→

SAYI : 12

MART 1978/15 LİRA

birleşilir ama doğruda birleşilir. Doğru da biziz, bizim görüşümüzdür".

Aslında "doğru", şu ya da bu çevrenin ileri sürdüğü birşey değildir. Nesnel gerçekliğin insan kafasında yansımasıyla elde edilebilir doğrular. Alın işte: Antifaşist doğrultuda, günümüzün koşullarının değerlendirilmesi isteniyordu ve bu genel "doğru tavır", kültür planında e-nikonu somuta indirgendi. Herkesin, her çevrenin inanarak onayladığı somut istemlerde birleşildi. Ne ki, işin başında "doğru budur, şimdi hepiniz gelin bakalım bu doğruda birleşelim!" denmemişti. "Temel öğelere yaklaşım" denmişti. İsteyen, istediği gibi yaklaşabilecekti. Sonunda gördük ki, bu yaklaşımların her birinin getirdiği bulgular ve katkılar, herkesin birleştiği demokratik istemleri çıkardı ortaya. Bu istemlerin her biri de "doğru" istemlerdir, günümüzün somut koşullarının değerlendirilmesi demek olan bilimsel tutumun sonuçları olan istemlerdir.

"Doğru"lara teşekkür etmek gibi gülünç bir duruma düşmek istemiyoruz. O doğrularda birleşilmesinde, o doğruların belirlenmesinde seminere katılarak önayak olan tüm kuruluş ve kişilere "doğruda birleşmenin" bir belgesini sunuyoruz. Ne dersiniz? Seminer sonuç bildirisinde sıralanan somut istemler, karşılıklı geçip teşekkür etmek yerine, bizi birbirimize daha fazla kaynaştırmıyor mu?

Ortak katkı, karınca havası, kollektif çaba böyledir işte! Kaynaştırır, birleştirir ve en kısa bir zamanda ortaya bir iş çıkartır. Gelin, bir işe ortak katkıda bulunmanın tadını her alanda, her konuda, her işte çıkartalım...

*

Bu Sayıda

Metin Altıok'un Desenleri

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve sorumlusu : A. Ahmet Say / Yönetim Yeri : Selânik Cad. 7-1 Yenişehir Ankara / Yazışma ve Havale adresi : Posta Kutusu 387 Kızılay, Ankara / Yıllık abone 100 TL. ABD için 30, öbür ülkelere 20 Amerikan doları / Kapak : Sait Maden / Genel dağıtım : Türkiye Yazıları P. K. 387 Kızılay, Ankara / İstanbul ve taşra dağıtımı : Tan Dağıtım, 28 27 41, Baş Muhasip Sk. Tan Apt. 10-2 Cağaloğlu, İstanbul / Ankara Dağıtımı Toplum Kitabevi, Zafer Çarşısı, Yenişehir / Ege Bölgesi Dağıtımı : Datic, Konak, İzmir / Dizgi, baskı, cilt : Çağ Matbaası, 24 28 49 Ankara.

Bu sayımızda derginin bölümlerinde, zorunlu olarak bazı değişiklikler yaptık. İlgili bakanlıklara sunulan dilekçemiz ve seminer programı "Küçük Oturum"un yerini alıyor. Rıfat Ilgaz ve Akıncıoğlu üzerine hazırlanmış olan inceleme yazılarının yanısıra, "Adamlar, Adamlar" bölümünde de aynı tür bir yazının yer alması, Mart sayımızı tekdüzeliğe düşürebilirdi. "Adamlar, Adamlar" bölümünün yerindeki "Almanya Mektubu"nu ilgiyle okuyacaksınız.

Şair arkadaşımız Metin Altıok'un belirli bir konuya ayrılmış desenlerini de seveceğinizi umuyoruz.

Nisan ayındaki geniş oylumlu "Özel Sayı"mızda buluşmak üzere sevgiler...

KÜLTÜR BAKANLIĞINA

ANKARA

"Türkiye Yazıları" dergisinin 11 Şubat ve 12 Şubat 1978 günlerinde Ankara'da düzenlediği "Ulusal Demokratik Kültür Politikasının Temel Öğelerine Yaklaşım" seminerinin sonunda elde edilen somut istem ve öneriler ekte bilgilerinize sunulmaktadır.

"Türkiye Yazıları" dergisi, Bakanlığınızın kültür alanında geliştireceği ve izleyeceği politikalarda söz konusu somut önerilerin dikkate alınacağı inancındadır. "Türkiye Yazıları", bu önerilerin yaşama geçirilmesinde, derginin okur-yazar-çizer çevresiyle birlikte yardımcı olabileceği gibi, sürekli izleyicisi de olacaktır.

Bilgi ve gereği için sunulur.

Saygılarımla.

TÜRKİYE YAZILARI Dergisi Adına

Ahmet Say

EK : Seminer sonunda elde edilmiş somut önerileri içeren "Seminer Genel Bildirisi".

Dağıtım : Kültür Bakanlığına
Milli Eğitim Bakanlığına
Adalet Bakanlığına

seminer programı

Oturum Başkanları : Kerim Korcan, Talip Apaydın, Tahsin Saraç

11 Şubat 1978
Cumartesi

9.30 : "Türkiye Yazıları" adına açış konuşması
AHMET SAY

9.45 : Oturum başkanının konuşması.

10.00 : Kültür Bakanı A. Taner Kışlalı'nın konuşması.

11.00 : Uygulanagelen kültür politikasının eleştirisi ve ileriye yönelik bir kültür politikasının temel öğelerine yaklaşım.
İCEN BÖRTÜCENE

Kültür emperyalizmi.
M. EMİN DEĞER

Ulusal-demokratik kültür politikası açısından eğitim.
MUZAFFER ERDOST

Çağdaş hukuk kavrayışı ve ulusal-demokratik kültür politikası.
HALİT ÇELENK

12.30 : ARA

14.00 : Kültür politikası ve kültür örgütlenmesi.
ANIL ÇEÇEN

Ulusal-demokratik kültür politikasının oluşmasında sanat etkenliği açısından emekçi sınıfların rolü.
SARGUT ŞÖLÇÜN

Devrimci hareket ve yazar.
İ. MERT BAŞAT

Geleneksel kültür çizgimizin yozlaşması.
NURER UĞURLU

Fotoğraf sanatının ileriye dönük sanat etkenliğindeki yeri.
ANKARA FOTOĞRAF SANATÇILARI DERNEĞİ

Şovenizm ve ulusal-demokratik kültür politikası
SANATÇILAR BİRLİĞİ

Çağdaş Hukukçular Derneğinin Mesajı.
NİYAZİ AĞIRNASLI

Ulusal-demokratik açıdan okullardaki edebiyat öğretiminin eleştirisi
PROF. DR. TALAT TEKİN

Eğitim-öğretimin demokratikleşmesinin koşulları.
VECİHİ TİMUROĞLU

Yayınevleri ve kitabevleri açısından uygulanan kültür politikasının eleştirisi.
REMZİ İNANÇ

Ulusal-demokratik kültürümüzde çocuk edebiyatının önemi.
ERDAL ÖZ

12 Şubat 1978
Pazar

Cumhuriyet döneminde ulusal-demokratik kültürümüze dergilerin katkısı
GÜLTEKİN EMRE

Uygulanagelen kültür politikası açısından Türkiye'de basının durumu ve demokratik bir ortamda basının kazanımları.
YALÇIN DOĞAN

Mimarlık açısından ulusal-demokratik kültür.
MİMARLAR ODASI ADINA CENGİZ BEKTAŞ

Edebiyatımızın tüm sınıflara malolmasında (demokratikleşmesinde) köy gerçeğinin yansıtılmasının yeri.
ADNAN BİNYAZAR

Ulusal demokratik kültür politikasının oluşmasında batının yeri.
TAHSİN SARAÇ

Sinema sanatının ulusal-demokratik kültür politikasındaki yeri.
MUTLU PARKAN - AHMET SONER

Plastik sanatlar ve ileriye yönelik kültür kavrayışı.
BEDREDDİN CÖMERT

Ülkemizde yazarın durumu ve sorunları.
TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI — FAKİR BAYKURT

Tiyatronun ulusal-demokratik kültür politikasındaki yeri.
ORHAN ASENA

TRT Çalışanlarının demokratik hakları ve radyo-televizyona yansıması.
TRT DER — ERKAN OYAL

Ulusal-demokratik kültürümüz ve müzikteki gelişmeler.
TÜRKİYE YAZILARI

12.30 : ARA

14.00 : Seminer genel bildirisinin okunması.

14.30 : Seminer genel bildirisi üzerine tartışmalar.

17.00 : SEMİNERİN KAPANIŞI.

Ulusal Demokratik Kültür Politikasının Temel Öğelerine Yaklaşım Semineri'nin Sonuç Bildirisi

Bu ortak bildiri, seminere katılan tüm kuruluş ve kişilerin tartışarak önerdiği ve tüm sanat dalları ile kültür alanındaki değişik uzmanlık konularını kapsayan somut istemleri içermektedir.

Giriş

Türkiye'de bugüne değin, kendi özüne dönük, kendi temel ekonomik yapısı üzerinde boy veren bir kültür politikası izlenmemiş, kültürümüz genel olarak belirli dış etkilenmelere açık kalmış, hatta denebilir ki, yabancı kültür ithali, resmi kültür politikasının esasını oluşturmuştur.

Kuşku yok ki, bugün kapitalist ve doğal olarak sosyalist ülkelerde devrimci bir kültür oluşmaktadır ve bu ilerici ve devrimci kültürler de dünya kültürleri arasında yer almaktadır. Resmi kültür politikası aracılığıyla genel olarak, yalnızca emperyalist ülkelerden egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda oluşturulan kültürler aktarılmış, halka ve geçmişe dönük kültürlere ise, bu kültürlerin insancıl, birleştirici ve ilerici özünü değil, ayırıcı, bölücü ve gerici özünü sergileyen açıdan eğilinmiştir. Türkiye Yazıları Dergisi tarafından düzenlenen "Ulusal-Demokratik Kültür Politikasının Temel Öğelerine Yaklaşım" semineri, tüm halkımızın insancıl, birleştirici özünden kaynaklanarak ve halkların devrimci kültürlerinden yararlanarak; toplumumuzu ilerici doğrultuda yönlendirmeğe katkıda bulunmak üzere, bildirilerde yer alan somut önerileri kamuoyuna sunar :

SOMUT ÖNERİLER

Hukuk :

— Sanat ve düşün yapıtlarını suç sayan yasa hükümlerinin değiştirilmesi ve Ceza Yasamıza "sanat yapıtları suç sayılmaz" ilkesinin eklenmesi;

— Düşünce, sanat ve bilim özgürlüğünü ortadan kaldıran yasa maddelerinin, özellikle Türk Ceza Yasasının 141., 142. maddesinin kaldırılması, 154. maddesi ile Polis Görev ve Yetki Yasasının 6. ve 8. maddelerinin ve Sansür Tüzüğünün sinemamızı demokratik bir öze kavuşturacak yönde değiştirilmesi gerekir.

Eğitim-Öğretim :

— Eğitim ve öğretim kurumlarının tam demokratikleştirilmesi ve bu nedenle,

a. Bu kurumlarda faşist kuruluş ve kişilerin denetimine, etkinliğine ve faaliyetine son verilmesi için, bu kurumların faşist kişi ve kuruluşlardan geciktirilmeksizin ve hiç bir ödün verilmeksizin arındırılması,

b. Bu kurumlarda, emperyalizmin etkinliğine ve faşizmin işlerliğine son vermek ve bunu sürekli olarak denetlemek amacıyla kalıcı bir kurulun oluşturulması,

c. Eğitim ve öğretim kurumlarında, yalnızca emperyalist sisteme, dünya kapitalist sistemine bağlı eğitim yöntemlerine ve kültürel verilere tutkun olma politikasının hızla terk edilmesi,

d. Eğitim ve öğretim kurumları için, yalnız gelişmiş burjuva toplumların değil, sosyalist ülkelerin öğretim yöntemlerinden de nesnel bir yaklaşımla yararlanarak, Türkiye için daha sağlıklı, toplumsal gelişmeye uyarlanabilir ve kendi içsel dinamizmi ile gelişebilir bir eğitim politikasının ana çizgilerinin belirlenmesi; toplumsal yapının her aşamasında emperyalist ülkelerden yeni bir eğitim modeli ithal etme politikasının yerine, toplumsal yapıyla birlikte kendi içsel yasası gereği, büyüyebilir, gelişebilir bir eğitim ve öğretim politikasının saptanması zorunludur.

— İlk ve orta öğretimde şovenist, fütuhatçı, çağdışı bütün ders kitapları kaldırılmalı; yerine, öğrencilere insan sevgisi aşılayan, insanlığın bugüne kadar edindiği ilerici kültür birikimini aktarabilen ve onları toplum sorunlarına yöneltecek kitaplar hazırlanmalıdır.

— Bölgeler arası dengesizlik gözönünde tutularak, her bölgenin kültürel değerlerinin geliştirilmesine olanak açılmalıdır.

— Yabancı dilde öğretim yapan okulların kültür emperyalizminin uçbeylikleri olma durumundan kurtarılması ve tüm okullarımızda yabancı dil öğretiminin güçlendirilmesi gerekir.

— Yurt dışındaki işçi çocuklarının eğitim ve öğretim sorunlarının kesin olarak çözümlenmesi zorunludur.

Radyo-televizyon :

— TRT gerçek özerkliğe kavuşturulmalıdır.

— Yasa dışı dönemlerde işe alınan tüm personel TRT'den uzaklaştırılmalıdır.

— Yayın ilkelerinde bütünlük sağlanmalı; demokratik, halkımızın kültüründen kaynaklanan, insan varlığının saygınlığına açık, faşizme ve şovenizme kapalı yayınlar yapılmalıdır.

— TRT yönetimi ve yayınlarıyla ilgili tüm kurullarda TRT çalışanlarına söz hakkı tanınmalıdır. Genel Müdür bir kurul aracılığıyla seçilmelidir.

— Reklâmlar sınırlandırılmalıdır.

Basın :

— Daha demokratik bir kültür ortamına basının katkısını arttırmak için,

a. Basın-İlan Kurumu yeniden düzenlenmeli, resmi ilanların akışındaki ayrıcalıklar kaldırılmalıdır.

b. Özel ilanların baskı aracı olmasını ortadan kaldırmak amacıyla, bu ilanlar Basın-İlan Kurumu eliyle dağıtılmalıdır.

c. Gazete, dergi ve kitap dağıtımının yurt yüzeyinde en geniş olanaklarla ve hakça yapılabilmesi için, bir "Yayın Dağıtım Kurumu" kurulmalıdır.

d. Kağıt fiyatlarının sık sık yükseltilmesine son verilmelidir. Kültürel yozlaşmaya neden olan magazin basının sınırsız kağıt tüketimi sınırlanmalıdır. Dergi ve kitap için kullanılan kâğıda devletin indirim yapması zorunluluğu vardır.

e. Kitap ve dergi yayınlarının gönderilmesinde PTT giderlerine özel indirim yapılmalıdır.

f. Yerel basını güçlendirecek önlemler devletçe alınmalıdır.

g. Basın görevlilerinin askeri mahkemelerde yargılanmalarına son verilmelidir.

Yazar sorunları :

— Yazarlığın bir meslek haline gelebilmesi, yazarların ekonomik ve sosyal güvenceye kavuşması için, köklü yasal ve örgütsel önlemler alınmalıdır.

— Kültür ve edebiyatla ilgili çalışmaların sürdürüldüğü devlet kurumlarında yazarların örgütlerine temsil hakkı verilmelidir.

— Yazarlarımızın yapıtlarını dünyanın çeşitli kültür dillerine çevirmek üzere, Kültür Bakanlığı bünyesinde sürekli bir çeviri kurulu oluşturulmalıdır. Kültür Bakanlığı aracılığıyla yılda bir kaç kez çıkacak ve Türkiye'deki sanat, edebiyat, düşün yaşamını yansıtacak bir dergi çeşitli kültür dillerinde yayınlanmalıdır.

Tiyatro :

— Tüm tiyatrolar devlet baskısından uzak, ama onun güvencesi altında olmalıdır.

— Tiyatro yapıtlarının yayınları devlet eliyle yapılmalıdır.

— Bölge tiyatroları kurulmalıdır.

— Devletin yönetimindeki tiyatrolar özerkliğe kavuşturulmalı, bu tiyatroların yönetimiyle ilgili tüm kurullarda tiyatro çalışanları söz sahibi olmalıdır.

Sinema :

— Sinema eğitiminin bilimsel ve günümüz teknolojisine uygun bir düzeye getirilmesi gerekir.

— Yapımcı ve yöneticilere, özellikle bu alandaki genç yeteneklere olanak açmak için, kredi verilmesi zorunludur.

— Rüsum vergisi indirilmelidir.

Müzik :

— Çok sesli müzik, Batı aktarmacılığına yer vermeksizin geliştirilmek üzere, devlet tarafından köklü önlemler alınmalıdır.

— İlk ve orta dereceli okullardaki müzik öğretimi programı yeniden ele alınmalı, ulusal müzik ekolümüzün doğup serpilmesi doğrultusunda, halkımızın bu alandaki kültürel değerleri kaynak kabul edilmelidir.

— Halk müziği arşiv çalışmaları bilimsel düzeyde başlatılmalı, yurt çapında derleme çalışmalarına geçilmelidir.

— Çok sesli müzik, küçük bir azınlığın beğenisine sunulmak durumundan kurtarılmalı, tüm halkın müzik beğenisini geliştirecek önlemlerle birlikte yurt yüzeyine yayılmalıdır.

Mimarlık :

— Mimarlık konusunda özellikle biçim açısından ön tanımlardan kaçınılmalıdır. Kısıtlayıcı "resmi görüşler" önlenmelidir.

— Mimarlık yapıtlarımızın tanımını, sayımını, korunmalarını doğru yapabilmek için, kültürümüzün bütün çağlardaki ürünlerini, özellikle halk yapı sanatının ürünlerini kapsayacak biçimde ele alınması sağlanmalıdır.

— Mimarlık yüksek öğrenim kurumlarının, halkın gerçek gereksinimleri ve uygulama alanıyla ilişkileri düzenlenmelidir.

— Yurt dışından proje satın alınmasını, şu ya da bu yolla proje aktarılmasını önleyici yasal önlemler alınmalıdır.

— Özellikle okul ve belediye yapıları gibi kamu yapılarının programları yukardaki kavrayış açısından yeniden ele alınmalıdır.

Resim-Heykel :

— Ulusal Müze zaman yitirilmeksizin açılmalıdır.

— İl galerileri açılmalıdır.

— Kamu kurumlarında bulunan sayısız resim yapıtlarının toplanmasına gidilmeli, bu yapıtlar ulusal müze açılıncaya değin korunmalıdır.

— "İstanbul Resim-Heykel Müzesi" özerk bir yönetime kavuşturulmalıdır. Bu müzede yangına karşı ne gibi önlemler alındığı açıklanmalıdır.

— Devlet resim ve heykel sergileri düzeysizlikten kurtarılmalıdır.

— İleri bir sanat beğenisi aşılamak üzere ilk ve orta öğretimde sanat tarihi dersleri ciddi olarak uygulanmalıdır.

Fotoğraf sanatı :

— Fotoğraf sanatının halka yaygınlaştırılması ve yeni kuşaklara bu alanda fırsatlar verilmesi amacıyla yerli ve yabancı fotoğraf malzemeleri devlet eliyle sağlanmalıdır.

— Bu alandaki eğitimin çağdaş teknoloji ve bilimsel bir düzeyde gerçekleştirilmesi için devletçe önlemler alınmalıdır.

— Fotoğraf sanatını yaygınlaştıracak galeriler yurt yüzeyinde açılmalıdır.

Spor :

— Sporun, genel eğitimin vazgeçilmez bir yanı olduğu gözönünde tutularak, kültür politikası içindeki yeri saptanmalıdır. Elit sporun ve kitle sporunun yoksul halk kitlelerinin örgütlenmesine yararlı olacak, faşist ve kapitalist şartlanmalardan uzak bir biçimde düzenlenmesini sağlayacak temel ilkelerden hareketle, devlet gereken önlemleri almalıdır.

İnceleme

Rıfat Ilgaz'ın Şiri

Ahmet Ada

Edebiyatımızda 1940 kuşağı denince, herbiri, işçi sınıfı düşüncesi doğrultusunda birleşen, ama şiirlerinin içeriği ,söyleyişleri değişik şairler toplamı akla gelir. Rıfat Ilgaz, 1940 kuşağının içinde, kendine özgü sesi, söyleyişi olan ve bu yönüyle kuşakdaşlarından ayrılan bir şairdir. Başka bir deyişle, Rıfat Ilgaz'ın şiiri, bireyi ve toplumu sosyalist dünya görüşünün odağından yansıtan, ama yansıtılan gerçekliğin verilişi değişik boyutlanmalar gösteren bir yapıdadır. Gülmece öğesinden, buruk gülümsemeye, giderek taşlamaya; konuşma dilinin verilerinden (deyimlerden), pürüzsüz, temiz bir dile; anlatımcı bir şiirden, yaşamın bütünselliğini yansıtan bir şiire uzanan değişik bir şiir onunki. Belirginleşen bu özellikler, aynı zamanda, Rıfat Ilgaz'ı kuşakdaşlarından ayırır. Genel planda, 1940 kuşağı devrimci şairlerini Orhan Veli ve arkadaşlarından ayıran çizgi *resmi ideoloji* dışında yer almaları. Marksizmi ahlâksal bir kategori olarak kavrayarak insancılık boyutuna indirgememeleri. (Günümüzde, 1940 kuşağı şairlerinin bazılarının 1950'lerden sonraki belirgin sapmaları Marksizmin uluslararası planda revizyonuyla ilintili bir konu.)

Tam Bu Saat

Dışarda bulutlar kızarmağa başlar
Kaç tür keder varsa sıralanır pencereme
Birincisi cıgaramın ateşinde yanar
İkincisi karanlıkta yitip çığlık çığlığa
Bir dalgakıranı yürür yağmur altında

Dışarda ekin tarlasında görürüm seni
Yüzünde kızgın maraş güneşi
İçerde nasıl kararır hava birden
Bir buluta binip inerim senin gözlerine
Tek başıma denizde gezerim bir saat
Getirir arkasından doğa bir sağanak
Beyaz bir yelken gibi geçer serinlik
Eskimiş pervazlar soluk alır içerden

Ömer Faruk Toprak

Rıfat Ilgaz'ın şiirinde üç evre görülür. İlk evrede, bireysel düş ve duyarlığın kabuğunu çatlatamadığı dönemin ürünleri yer alır. Bundan ötürüdür ki, ilk evredeki şiirlerini Rıfat Ilgaz kitaplarına almaz. Ölçülü ve uyaklı niteliktedir bunlar. 1939 tarihi bu dönemin yol ayrımıdır. Şiir çizgisinin ikinci evresi bu tarihten sonra başlar. Sınıfsal bir temele oturan insanların ve merkezinde kendisinin olduğu şiirlerini bu tarihten sonra, sırasıyla *Yarenlik* (1943), *Sınıf* (1944), *Yaşadıkça* (1948), *Devam* (1953), *Üsküdarda Sabah Oldu* (1954), *Soluk Soluğa* (1962), *Karakılçık* (1969), *Uzak Değil* (1971), *Güvercinim Uyur mu* (1974) adlı kitaplarında toplar. Rıfat Ilgaz, eski şiirlerini, zaman zaman yeni kitaplarına da aldığından, son üç kitabındaki şiirleri bu yazının temeli olacaktır. Bir de, şairin ikinci ve üçüncü evrede yer alan şiirlerini son yapıtlarında görmek mümkün. İkinci evrede yer alan şiirlerinin temel özellikleri şunlar: a) Anlatımcı bir yapıya sahiptirler. b) Küçük burjuva kesimden insanların yasamı ön plandadır. c) Konuşma dilinin geniş olanakları, halk deyimleri, gülmece öğesi anlatımının temel araçlarıdır.

Üçüncü evrede yer alan şiirleri *olgunluk döneminin* ürünleridir. 1960'lardan başlayıp günümüze kadar yazdığı ve Rıfat Ilgaz'ın şiir çizgisinde üçüncü evreyi oluşturan ürünlerin temel özelliklerini de şöyle sıralayabiliriz : a) Folklor öğeleriyle iç-içelik terkedilmiştir. Anlatımcı yapı kırılmıştır. b) Az da olsa imgeye dayalı bir şiir yapısı kurulmuştur. c) Gülmece öğesi bırakılmıştır d) Yaşamın bütünselliğini yansıtmayı amaçlayan bir şiire yönelinmiştir. Bu iki evrede de, Rıfat Ilgaz yaşamın yeniden, gerçekçi bir bakış açısıyla üretilmesinin gerekliliğini vurgulayabilmiş bir sanatçıdır. İçinde yaşadığı toplumsal gerçekliği hangi perspektiften yansıtabileceği sorununu çözmüş görünümdedir.

1940-1943 yılları arasında yazdığı ürünlere baktığımızda (Uzak Değil), dış gerçekliğe kendinden bir şey katmaksızın *olduğu gibi* yansıttığını görürüz. Şiirine, gerçekliğin özündeki gelişmeyi değiştirecek eylemi koymaz. Nesnel ölçüler içinde gözlemci kalır. Toplumdaki karşıtlıkları, çelişkileri, kenar bölgelerde kalmış insanların gerçekliklerini, yalın bir anlatımla dile getirir. Onda henüz işçi sınıfının savaşımcı sesi yoktur. Toplumsal düzene, küçük burjuvazinin bakışıyla yöneltilen eleştiri, bu sınıfın maddi dayancasızlığından kaynaklanmaktadır. *"Seferberlik ekmeğiyle büyüyen"* bir

kuşağın, sessiz sedasız ölen insanların, köylü kökenli işçi Ali'lerin, sanatoryumlardaki yoksul sayrılıların, kapıcıların trajik yaşamları Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinin içeriğini oluşturmaktadır. Dahası, bütün bu insanların duygu ve düşüncelerinin dışavurumudur Ilgaz'ın şiiri. Bu evrede Rıfat Ilgaz, toplumsal gerçekliğe diyalektik bütünlüğü içinde bakar. Bu yanıyla, toplumsal olguların bir boyutunu karşıt boyutuyla ortaya koyar. Ancak gerçekliğe ne karşı koyuş, ne de boyun eğiş içindedir. Salt belli bir gerçeklik duygusunu yansıtır görünümdedir.

1944 yılında yayımlanan ve koğuşturmaya uğrayan şiirlerinde (Sınıf, 1944), çelişkiler daha keskin ve maddi temelleri gösterilerek yansıtılır. Sözgelimi "Çocuklarım", "Sınıf", "Bahtiyar", "Tosya Zelzelesi" adlı şiirler... Genel planda önceki şiirlerinin özelliklerini korur görünümdedir. Rıfat Ilgaz'ın yaşamından gelen (öğretmenliği, uzun süren sayrılığı, cezaevine girip çıkışı) gözlem zenginliği, sonraki şiirlerinin içeriğini oluşturur. Ölüm-yaşam karşıtlığı sayrı günlerinde işlediği temel konudur. Rıfat Ilgaz, ölüm olgusu karşısında serinkanlıdır. Asıl yansıtmak istediği öz, ölümün geriye bırakacağı yaşamdır. Ölüm olgusundan sonra, geride kalan insansal ve toplumsal sorunlardır. Kısaca, ölüm-yaşam karşıtlığında onu ilgilendiren yaşamdır. Sorunu bu yüzden keskin çizgilerle yansıtır. "Babam", "İşte Böyle Kardeşim", 'Demek Bu Yıl da'", "Böyle mi Olacak Ölümüm" adlı şiirleri ve daha sonra yazdıkları bu niteliktedir. 1945-1948 adlı bölüme aldığı şiirlerde inanç adamı Rıfat Ilgaz'ı buluruz. Dış gerçekliğin verilişinde gelecek umudu ön plana çıkar. Her işlediği temada geleceğe güveninden söz açar. "Uyusun da Büyüsün", "Geç Dostum" adlı şiirleri, yaşama bakışındaki iyimserliği sergiler. Toplumsal sorunlarla çevrili bir ortamda, Rıfat Ilgaz, sevgiye de yer vermeyi unutmaz. ***"Engel olmaz bu bilgimiz — Sümbülden çok sevmemize yeşil soğanı"*** derken de bu sağlam ve güvenli bakış açısını yakalarız. Yerel çevre, kuşakdaşlarındaki gibi, bütün renkliliğiyle onun da şiirine girer.

Cezaevleri ve özgürlük tutkusu daha aydınca bir tavırla yansıtılır. Anlatımcı yapı, yerini, düşünceyle duygunun kaynaştığı, bütün güzelliğine yönelen bir söyleyişe bırakır. Sözgelimi, "Bu da Özgürlük Şiiridir" bunu tanıtlar:

Çerkez Şahanı

Ben gözleri çakır bir babanın
Çok sevdiği en küçük oğlu
O adam ki düşmanı ekmeğinin
denecek kadar cömert bir yüreğin
yaktığı ocağın evlâdıydı

Babam çerkez kartalı Ali bey
Bursa rüzgarından sayılırdı
Bir çadırdan iki karacabey
çıkmasını yeter bulacak kadar
bu büyük toprağın insanıydı

Annem dünya güzeli bir kadın
Sanki sevdiğim Kütahya gibi
Ama ben yalnız ağabeylerimin
çocuklarından çok sevdikleri
bir çerkez şahanı kardeş idim

Ağabeyim Reşit halktan biriydi
Bir kilim gibi sermişti yere
Harbiyeden mezun doğum yerini
bütün karaların denizlerine
açmıştı geçmişin kıyılarını

Yol olurdu iki rüzgar arası
Ağam Tevfik'in yoldaşlarına
Onlar ki her zaman silahlı
ve yiğit kişilerdi gerçekte
yaşamak için ölümle nişanlı

Ben gözleri çakır bir babanın
Çok sevdiği en küçük oğlu
Ve Çürüksulu Mahmut Paşa'nın
karargâh muhafız suvarisi
şahan-ı çerkez başçavuş Ethem

Nurer Uğurlu

"Bir liseli talebeyle vurulu bileklerin
Kırk mahkûmun sürüklediği zincire
Tek suçumuz hür insanlar gibi konuşmak
Kitaplar suç ortağımız"

(s. 97)

Rıfat Ilgaz'da özgürlük tutkusu yaşamıyla ilintili. "Sınıf" adlı kitabından altı aya hüküm giyince tutsaklığı başlar. Özgürlük onda maddi plana böyle dönüşür. Özgürlük tutkusu salt motif olarak değil, tutsaklığı maddi planda yaşayan insanın savaşımıyla özdeştir. Çıkarcılar, sömürücü sınıflar, dünyadaki emperyalist savaşın ülkemiz üzerindeki dolaysız bunalımından yararlanan vurguncu tipler şiirsel düzeyde dışlaştırılırken, emekçi kitlelerin ekmek kavgası da o-lanca somutluğuyla yansıtılır. "Doğum Koğuşundan Çıkış"da dışavurulan gerçeklik, kafamızı duvara vurduracak derecede katıdır. "Parmaklığın Ötesinden" adlı şiiri, Rıfat Ilgaz'ın bu dönemdeki en güçlü şiirlerinden biridir. Umudunu yitirmeyen bir aydının, cezaevinde, dışarıyla kurduğu ilişkilerin, özlemlerinin, duygu ve düşüncelerinin yoğunluğuyla örülüdür. "Bir çift *sözümüz vardı — Nar çiçeği gül dalı üstüne*" derken emekçi insanımızın özgürlük özleminden söz açmaktadır. Bununla da kalmayarak, döneminin tarihsel kesitini "Kahveler Gazeteler" ve "Mıstabey"de alay çeşnisinle dışlaştırmaktadır. Şiirinin ikinci evresini oluşturan ürünlerinde, döneminin gerçekliğini, gerek kişisel yaşantı düzleminde, gerekse içinde yaşadığı toplumun iyi bir gözlemcisi olarak, toplumsal sorunları yorumlayan bir kimliktedir Rıfat Ilgaz. Şiir evreni, emeğin temellendirdiği maddi yaşamı eni-konu, insansal boyutlarıyla yansıtır niteliktedir. "Senin Neyin Eksik adlı şiirde bu olumlu tavır belirgindir:

"Yaz demez kış demez
Kim savurur balyozu
Kan ter içinde"

(s. 125)

1949-1953 yılları arasında yazdığı ürünlerinde, şiirinin önemli bir öğesi olan duyguyu daha derli-toplu yoğunlaştırır. Yaşamıyla hesaplaşmayı göze aldığı "Bilsen ki" adlı şiirinde, toplumsal eşitsizlikten kaynaklanan, giderek yaşama karşı sorumluluğunu kavrayan bireyin isyanını ele almaktadır. Gülmeceyi bir şiir öğesi olarak kullanmadığı "Bilsen ki"de duygu yoğunlaşmasını görürüz. Bu nitelikte bir diğer şiiri "Kara Taş Üstüne" adını taşır. "Mangal"da ise, öyküleme tekniğiyle, yoksul bir ailenin yaşamıyla bütünleşen bir gerecin serüveni anlatılır. Bu bölümün en önemli şiirleri "Derece Zamanı" ve "Yaşıyoruz"dur.

"Kapandı yüzümüze dergi kapakları
Bir varmış bir yokmuş olduk sağlımızda"

(s. 156)

"Yaşıyoruz"da, insanın hiçlendiği bir dönemin baskı ve terör havası eleştirilerek yansıtılır. Bu şiirin yukarıya aldığım iki dizesinde somutluk ve gerçeklik iç - içedir. Şair, bireysel konumunu toplumsal gerçeklikten soyutlamadan, insan yaşamının hiçe indirgendiği bir dönemin kesitini taşlama öğesi aracıyla nesnelleştirir. "Derece Zamanı"nda da derinlemesine bir boyutla yaşama umudunu dile getirir.

Rıfat Ilgaz'ın 1954-1962 yıllarındaki ürünleri, hastanedeki sayrılı yaşantısını odak alır. Bu evredeki şiirlerinde, şairin üçüncü evredeki şiirlerine geçişin izleri görülür. Bir çizgiden bir çizgiye geçiş sürecinin izleri... "Meryemin Reşit" dışta tutulacak olursa, "Sarıyı Anlatıyorum", "Yalnızlığımı Anlatıyorum", "Leylâklarımı Anlatıyorum", "İsteklerimi Anlatıyorum" adlı şiirlerinde, halk kültürünün verileriyle gülmeceden yararlanma eğilimi terkedilmiştir. En kişisel duygular-

Bire Bin

Kurda
Kuşa
Bana
Serpilmişsin toprağıma
Bire bin veriyor yüreğim

Bitmek

Ölümü kavağın
birdenbire
Geceyi çığlık gibi keserek
upuzun
yerde

Cengiz Bektaş

da bile toplumsal olanın kesiştiği, iç-içe girdiği gözlenir:

"Ölüm hiç özenilecek şey değil
Sevgilim ölümün güzeli yok
Bir çirkin oluyor insan görme
Sevmeyi düşünmeyi unutuyor
Ölecek misin ya bir meydanda öl
Ya da dağ başında kavgan için"

(s. 176)

1968'de yayımladığı "Karakılçık" kitabı, Rıfat Ilgaz'ın hem önceki kitaplarına giren şiirlerinin özelliklerini taşıyan ürünleri, hem de üçüncü evreyi oluşturan ürünleri içerir. Genellikle *Türk Solu* dergisinde (*) yayımlanan şiirleri üçüncü evrenin özelliklerini taşır. Bu evredeki şiirlerde, yaşamı savaşçı bir çoşkuyla yansıtan Rıfat Ilgaz vardır. Yaşamı her yönüyle, zengin boyutlarıyla yansıtma çabasındadır. Güncel olaylar, genel ve belirleyici olan vurgulanarak yansıtılır. Özgürlük ve bağımsızlık, anti-emperyalist savaşım, edilgen aydınların tavrı, kanlı pazar gibi dönemin olaylarını sınıfsal açıdan yaklaşımla şiire döker. Şiir kurgusu —bazı şiirlerindeki aksamalara karşın— yönünden usta; dili ise pürüzsüzdür. Umudu ve direnişi yalın bir söyleyişle dışlaştırır. "Körüz Biz"de halkın bilinç düzeyi, "Aydın mısın"da edilgen aydınlara çağrı vardır. "Bir Kurşun Gibi"de de gençliğin özverili anti-emperyalist savaşımını dile getirir.

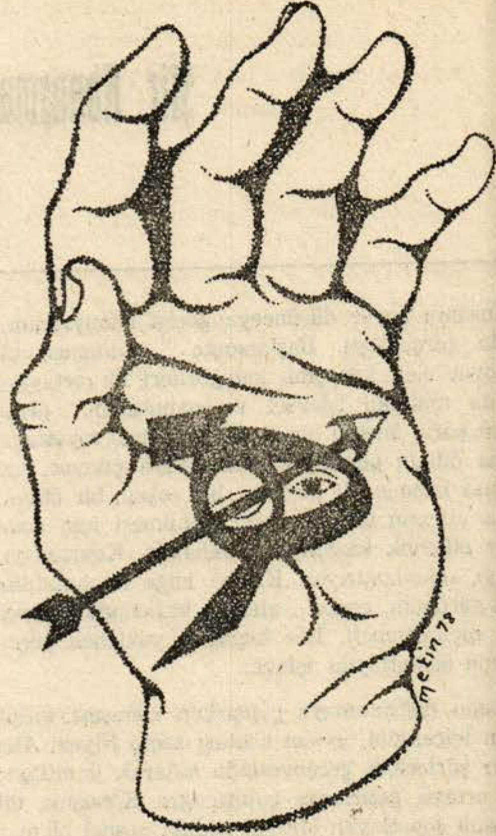
Bu dönemin şiirlerinde en sık başvurduğu teknik sözcük yinelemeleridir. Sözcük istiflenişi, dizeden dizeye geçişlerde yinelenerek yapılır. Başka bir deyişle, yansıtacağı gerçekliğin duyumsanır kılınmasını sağlamak için duyusal dünyanın bütün verilerini şiirinin mozayiğinde kullanacağı, yaşamın karmaşık verilerinin üstüne üstüne gideceği yerde; dizenin başlangıç sözcüğünün diğer dizelerde yenilenmesiyle yapısal yönden kolaya kaçmaktadır. Bu olumsuzluklar sonucu şiiri yer yer kuru ve mekanik bir yapıya dönüşür. Sözgelimi, "Özgürlüğe Giden Yol" adlı şiirde bu yinelemeleri görmek mümkün:

"Ne ilkisin ne de en sonuncusu
Hep bu yollardan geçtiler korkusuz
Kitaplara bırakıp adlarını
Kitaplara tertemiz anılara"

"Bu toprak senin toprağın
Bu halk senin halkın
Bu dünya senin dünyan"

(s. 66-67)

Ayrıca "Bir Kurşun Gibi" ile "Elif'in Babası" adlı şiirlerde de bu "yapısal tektipleşme"yi tanıtlayan dizeler buluruz. Anlatılanı yaşanır kılamamasının belli nedenleri var: Toplumsal gerçekliğin birey olarak üzerindeki izlenimlerini şiirleştirmesi bunlardan biri. Böyle de şiir yazılmaz diyemeyiz; ama, toplumsal gerçekliğe bireysel duyarlığıyla katıldığı şiirlerinde daha başarılı olduğunu belirtelim. "Güvercinim Uyurmu" adlı kitabında yer alan "Karadenizlisin", "Cengelköyde Temmuzlar", "Karton Kulelerden", "Bir Kozada" "Bir Sınavsa Eğer" adlı şiirleri, yaşantıyı "nesne" düzleminde yansıtmayı değil, tarihsel konumu içinde bir bütün olarak, zengin boyutlarıyla vermek amacındadır.

Şairin, şiir çizgisininin üçüncü evresinde görülen ikiliğin nitelik ayrımı şuradadır: Toplumsal olguları gözlem ya da salt düşünce düzeyinde yansıtırken şiirleri kuru ve mekanik bir görünüm kazanmaktadır. Tersine, toplumsal olguları bireysel duyusal dünyası ile yansıtırken şiirleri her yönüyle zengin bir görünüm kazanmaktadır.

Rıfat Ilgaz'ın şiirlerinin evrimini gözden geçirdiğimiz bu yazımızda sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Kitaplarına girmeyen birinci evreyi dışta tutarsak, "Karakılçık" öncesi şiirlerinde dış gerçeklik gözlem düzeyinde yansıtılırken; "Karakılçık" ile "Güvercinim Uyur mu"da dış gerçeklik değiştirilebilir bir temele oturmaktadır.

(*) Haftalık dergi. Kurucuları : Mihri Belli, Erdoğan Başar, Vahap Erdoğdu, Ahmet Say.

inceleme

Şiir, Konuşma Dili ve Niyazi Akıncıoğlu

Veysel Çolak

İnsanın soyut düşünceye geçişi konuşmanın aracılığıyla gerçekleşti. Başlangıçta "...tamamen biçimsel ve soyut olan konuşma kategorileri ilk ortaya çıktıklarında mutlaka işlevsel ve somuttular." (1). Böyle olunca şiirin önemli bir ögesi olan imge soyutlayıcı (konuşma dilinin gereği) olarak ortaya çıkıyor, ama anlatılmak istenen bir görüntü, bir coşku, bir öfke... olunca da alıcının kolayca kavrayabilmesi için somutlayıcı bir etkenlik kazanıyor denilebilir. Kavramayı, algılamayı kolaylaştırıyor. Kısaca imge ile anlatılmak istenen görünüm, coşku... alıcının kafasında kolayca doğmalı, biçimlenmeli. İşte imgelere yüklenen görev, işte imgenin somutlayıcı işlevi...

Bunu doğrulamaya çalışırken konuşma diliyle şiir dilinin içiçeliğini, eylem noktası seçip Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirlerinin çerçevesinde kalarak kanıtlayıcı bilgiler ortaya getirmeye çalışacağız. Konuşma dilinden kendisini soyutlayan bir şiir dilinin nesnel olanı da soyutlayacağı, ikinci bir aşamada nesnel olandan bağımsız olduğunu ortaya atacağı, giderek metafizik bir dünya görüşü geliştireceği, konunun işlerliği içerisinde açıklık kazanmış olacak.

Ozan okuyucusunu etkileyebilmek, yönlendirebilmek için duygularını, anlatmak istediğini, başkalarının da algılayıp kavrayabileceği biçimde sunmak zorunda. Böyle olunca günlük konuşma havasında başlayabilir şiir. (Niyazi Akıncıoğlu'nda örneği var). Giderek, "akıp giden ses yinelemeleriyle, istiarelerle, ses tonuyla" bütünsel bir şiir dili geliştirilebilir. Diri bir şiirsellik yakalanabilir. Bu amaçsız bir şiir dili de olmaz. Kitlelerin sanatsal algısının işleyişine, duygularının etkilenirliğine uygun; kitlelerin olan imgeler oluşturuverir şiiri. Somutlayıcı olabilmek için bu yöneliş doğal. Aynı doğallık bir de imgenin konuşma diline sıkı sıkıya bağlılığından gelir.

Şiirde dil ritimli (ezgili), sesçil (fonetik) ve istiareli bir yapı gösterir. "Bu üç öge de günlük konuşma dilinde, konuşanın içinde bulunduğu durumu göre şu yada bu ölçüde vardır. Ama duyumsal yön ağır bastığı zaman konuşma dili şiir diline dönüşür." (2). İşte bu noktada "... şiirin vazgeçilmez mayasıdır konuşma dili.", "Şiir, gerçi dil içinde ayrı bir dildir, ancak günü birlik dille, konuşma diliyle ilgisini büsbütün koparamaz. Dikkat edilirse günü birlik dili, konuşma dili konu ediyoruz burada, yoksa bütün dili, bütün düzyazı dilini değil." (3)

"...yaşantıyı yakalayıp tutmak, onu belleğe, belleği anlatıma, gereçleri biçime dönüştürmek gerekir." (4) Bu zorunluluk ozanı konuşma diline yaklaştırır. Çünkü "...şiirde geliştirdiği özün okurda bir ruh hali yaratabilmesi için, bu özün duyulabilir bir nitelik alması şarttır." (5) Bu görev imgelere yüklenirken, gözönünde tutulan konuşma dili oluyor kuşkusuz. İmge yaşamda vardır, yani toplumsal pratiğin, nesnel gerçeğin algısal (zihinsel) sonuçları oluyor imgeler. Yaşantıda karşılaşılan bir çok eylem, nesne, biçim, duyarlık... imgelerle karşılanır. Bu gerçekleştirilirken duyumsal kavramlar oluşturulur daha çok, istiareler, deyimler, düzyazının dışında sözdizimleri... çıkar ortaya. Elbette bu sıradanlığı içermiyecek; anlaşılmazlığı, anlamsızlığı getirmiyecek. Nesnelerin yani somut olanın imgeyle gizli bir uyarlığı daima var olacaktır.

Sınıflı bir toplumda, çelişkilerin iyice açığa çıktığı, sınıf mücadelesinin (savaşımının) hızlandığı dönemlerde, daha önceden geliştirilen, yerleşsin istenen "gerçekçi olmayan sanatta olduğu gibi, çarpıtılmış, düş ürünü ,yanıltıcı (illuoric) imgeler vardır." Bu durumda şiir diliyle konuşma dili arasındaki bütünlük, organik ilişki kaybolmuş durumdadır. Bu nedenle, artık ozanın halktan, konuşma dilinden bütünüyle uzaklaşsın isteğini barındıran çağdaş burjuva toplumunda; Niyazi Akıncıoğlu'nun toplumculuğu kadar şiirde dil anlayışı da bir takım yanılgılara karşı çıkarılabilir.

Niyazi Akıncıoğlu, şiir geleneğimizi gözden geçirip kalan boşlukları değerlendirerek saptamış gibidir. Bu nedenle de, kendisini bu boşluklardan birini doldurmaya adamış görünümündedir. Böylece hem özgün olmaya yönelebilmiş hem de bir açıdan şiirimizi bütünlemiştir denilebilir. Bu doğrultuda değerlendirilirse Niyazi Akıncıoğlu'nun, dil özellikleri bakımından şiirimizin bütün özelliklerini, zenginliklerini... içeren bir arşivi olmadığı söylenebilir. O eksik olanı, tek olanı bulup, geliştirmek istemiştir.

Niyazi Akıncıoğlu, günlük konuşmanın havasını, yapısına uygun dizeler düşürmüyor. "Elimde olsa, balıkçı pazarında konuşulan sözcüklerle konuşurdum." diyen Montaigne'in kaygusu değil o'nunkisi. Şurada Nazım Hikmet'ten alacağımız örneklerle O'nun yerini daha sağlıklı saptamak, O'nu yerine oturtmak iyi olacak kanısındayım:

"Bana bak!
Hey!
Avanak!
Elindeki o zırıltıyı bıraksana!"
"Kapkara cahil miyiz?
Hayır!
Meselâ:
'sat-sin'bey kadar cahili cühele
olmasam gerek.
Budala mıyım?
Eh,
pek
değil..."
"Şark
yutmayacak
artık!
Bıktık be bıktık."

Nazım Hikmet'in konuşma dilinden nasıl kaynaklandığını, ya da konuşma diline nasıl yaklaştığını vurgulayan bu örnekleri çoğaltmak olası. Niyazi Akıncıoğlu'nun konuşma diline eğilişi aynı doğrultuda olmamakla birlikte; şiir dilinin kitabîlikten uzaklaştırılıp, günlük konuşmalarda kullanıla kullanıla ses ve anlam yetkinliğine kavuşan, zenginleşen oturaklaşan sözcüklerin, söyleyişin şiirsel havasına yaklaşılması gerektiğini işaret etmesi bakımından önemli. Nazım Hikmet' in bu yönelişi gününde yanlış değerlendirilmiş, bilinçsizce karşı çıkanlar da olmuştu. O günlerde Rıfat Ilgaz'ın değerlendirişi; şiirde konuşma diline yakınlaşmanın önemini, şiirin işlerliği açısından sergileyişi, konumuz gereği de diriliğini koruyor: "Şiirin şekli hususiyeti, nesrin yeknesak mimarisi içinde mütelâa edilemez. Nazım'ın vezin ve kafiyeden sıyrılışı onu nesre yaklaştırmaz. Tradisyonel kisveden bu soyunuş onun kitabilikten kurtulmasını temin etmektedir. Yeni şiirin başıboş mısralarındaki dirilik konuşma dilinin işlekliğinden ve dinamizminden gelmektedir." (6) Aynı doğrultuda bir yargı, şiirinin diriliği, işlekliği açısından Niyazi Akıncıoğlu için de geçerli. O daha çok konuşmalarda başlangıç ya da bağlayıcı görevi olan kalıplaşmış, ortak deyişleri şiirine iskelet olarak seçiyor. Sonra gelenekten yararlanarak bu iskeleti doldurmaya, canlı kılmaya çalışıyor. Yani konuşma diline yaklaşımını, ondan kaynaklanışını, türkülerden, destanlardan, Köroğlu'ndan, Dadaloğlu'ndan, Pir Sultan'dan, Karacaoğlan'dan... yararlanışla bütünleştiriyor. Bunu gerçekleştirirken Niyazi Akıncıoğlu, şiirinden ödün verdiği söylenemez. Aksine şiir geleneğimiz içinde özgün kalmayı başararak yeni bir halkayı da tamamlıyor.

Niyazi Akıncıoğlu'nun konuşma diline yaklaşımı, halkın ortaklaşan deyişlerinde beliriyor demiştik. Niyazi Akıncıoğlu bunu yaparken günlük konuşmanın düzenine uygun olarak, söze başlamadan ilk plânda kullanılan sözlerle şiirini başlatabildiği gibi;

"Söylesem söz olur
Söylemesem dert:
Dilimin ucunda zindanlar saklı."

konuşmayı bağlayan, anafikri vurgulayan söyleyişlerle de şiirini bitirebiliyor:

"Olmuşu, dost ağzına ayvanın
Hamı düşman başına!"

ya da

"Unumu elemiş değilim ama
Eleğim asılı
Özrüm sorulmaya!"

Başlangıçta ya da bitişte düşürülün bu dizeler, şiirin motoru durumunda. Başlangıçta bu dizelerle yakalanan şiirsellik, şiirin bütününde sürer. Bu dizeleri kaldırarak şiirlerin değerlendirilmesi yapıldığında, geri-

Yazılan

Ve gökyüzünden
Sağıla sağıla inen
Su
Güzel günlerin
Bilge yağmurların kuğusu
Adına
Nice beşikler sallandı
Nice darağaçları
Sesinle yazılan sözleri
Örtemez oldu karanlıklar

Kozaların
Ve pamukların patlayan sesi
Tam unutuldu derken
Gökyüzünden
Sağıla sağıla inen
Su
Topraklardan
Evlerden
Eşiklerden taştı
Ve çocukların yüreğine ırmak oldu

Gün
Gömülmedi çürüyen seslerde
Alanlarda
Taş ocaklarında
Büyüdü gözbebekleri direncin
Birdenbire
Kendi güneşiyle yüzyüze geldi herkes
Yüzyıllardır uyuyan güzel
Uyandı kendi sesiyle
Kepenkleri kapanmadı umudun

Mehmet Kıyat

ye gelenekten yararlanılmış bir söz yığını beliriyor. Derlemeci bir tutum çıkıyor ortaya. Akıncıoğlu bunu da sezinlemiş gibi son ürünlerinde oldukca tutumlu, yoğun olmaya çalışıyor:

"Yerin kulağı var
çiçeğin yok."
Yada
"Ekmek parası bu
Avukatlık ediyoruz işte"

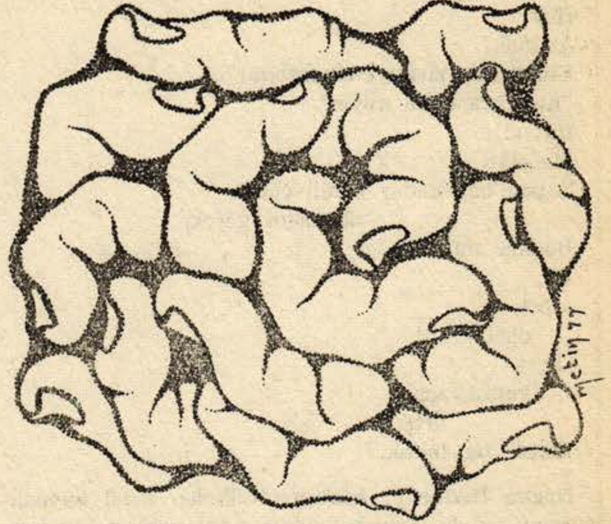
Bu iki kısa şiir söylediğimizi örneklemeye yetiyor. Bu yoğunluk kaygusu dizeleri her zaman yeni boyutlar almaya hazır tutuyor; yukarıda olduğu gibi değil de; bu şiirleri,

"Ekmek parası bu
Hamballık ediyoruz işte."

"Yerin kulağı var
İnsanların yok"

biçiminde kurmak, tasarlamak olası. Bu noktada şiir dilinde Niyazi Akıncıoğlu demokratik olabiliyor denilebilir. Şiir dilinin konuşma dili kaynaklı oluşu; ürünlerin daha çok kişiyi ilgilendirmesine neden olacak, daha çok yaygınlaşacaktır. Bu yargı yukarıdaki iki kısa şiirin gösterdiği özellikler bakımından böyle. Niyazi Akıncıoğlu bu şiirlerde okuyucu tarafından boşal tılacak. doldurulacak bir yer bırakmış. Bazı şiirlerinde ise "ununu elemiş, eleğini asmış, özrü yok ki soralım" :

"Gazeteler niçin çıkar,
Öküzlerde işkembe,
Tavuklarda niçin kursak
Ve insanda niçin
körolası mide var."

Halk arasında çokca kullanılan "körolası" sözcüğüyle bir bileşke sağlanıyor. Bu sözcük görüldüğü gibi buncasını ardından sürükleyebiliyor. Hem bu şiirselliği de bu tek sözcüğe borçlu olduğunu söylemek olası. Aynı doğrultuda, örnekleri çoğaltıp açmaya gerek yok. Şöyle bir sıralarsak yeterli olacak kanısındayım: "Kan tutar yine beni sevdiğim/ bir yerim var sarılacak.", "Kan tutuyor beni bağıracağım", "Ana sütü kadar helâl", "Sütün helâl olmasın anam." Burada yinelenen kavramların ayrı ayrı şiirlerde olduğunu belirtmek gerekiyor kanısındayım. Çünkü Niyazı Akıncıoğlu'nun konuşma dili çerçevesinde kalışını sağlıklı bir biçimde örnekliyorlar. Ayrıca bu doğrultuda "Alnını karışlarım/Dostlarım/Kardaşlarım/ Sizden gayrının.", "Kırılır kolum kanadım,/Nâçar kalırım türkülerde.", "İflâh olmam artık, hekim kâr etmez.", "Ve sen nane mollam...", "Sultan Süleymana kalmayan dünya." (...) dizeleri de değerlendirilebilir.

Bu noktada, diri, gürül gürül kalabilen Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirleri; şiirin işlevi ve geleceği bakımından konuşma diline yaklaşmanın gerektiğini işaret etmiyorlar mı?

(1) George Thomson, İnsanın Özü, sf. 41, Payel ya.
(2) George Thomson, İnsanın Özü, sf. 85, Yayel ya.
(3) Papirüs, sayı 19, Konuşma Dili Ve Şiir, sf. 1, Başyazı
(4) Ernest Fıscher, Sanatın Gerekliliği, sf. 7, de ya.
(5) Papirüs, sayı 32, İmgenin Kökleri, sf. 1, Başyazı.
(6) Rıfat Ilgaz, İnkılâpçı Gençlik, 29 Ekim 1942.

Patlama

Damla damla okyanus
Süreçte kum birikimi
Kimi yer bakar kimi
Üzerimizde fanus

Demir alır giderek tav
İnip kalktıkça balyoz
Kısır döngü kısır ve yoz
Sonunda her taraf lav

Subutay Hikmet

Memik'e Ağıt

Ülkü Tamer

On dört yaşım diken ile kaplanmış
Göz ucuma karıncalar toplanmış
Kurşun gelmiş kaşlarımın üstüne
Alın yazım okur gibi saplanmış

Uyu Memik oğlan uyu
Öte geçelerde büyü

Dağı dağa kavuşturan ben idim
Suyu suya eriştiren can idim
Yükledim mi Humanız'dan kaçağı
Gece vakti ışılayan gün idim

Uyu Memik oğlan uyu
Öte geçelerde büyü

Kar üstüne düşer serçe çıt diye
Kanatları parça parça çıt diye
Dokandın mı bir ucuna kırılır
Can dediğin cansız sırça çıt diye

Uyu Memik oğlan uyu
Öte geçelerde büyü

deneme

Denemeci - Araştırmacı İkiliği

Ömer Naci Soykan

Denemenin öteki yazı türlerinden ayrı bir yanı, daha doğrusu yanları var. Öyle olmasaydı, deneme diye bir şey olurmuydu ki! Denemecinin ele aldığı konulardan biri de denemenin kendisidir; denemecinin kim olduğudur. Kendi alanı üstüne düşünürken, öteki alanlara da bulaşır denemeci. Herkesin işine karışır. Belki de bundandır, denemecinin dokuz köyden kovulduğu. Ne bilimci, ne felsefeci, ne de edebiyatçı kendinden sayar denemeciyi. Ama denemecinin yeri yurdu konusunda karar vermek yine de denemeciye düşer.

Denemeci kendi yerini seçerken, denemeci olmayanlarla hesaplaşmak zorundadır. Denemecinin kim olduğunu bilmek için, kimlerin denemeci olmadığını bilmek gerek. Denemeci-olmayan birine , araştırmacıya sözü getirmek istiyorum. Araştırmacı ile denemeci arasındaki ikiliğe.

Denemeci, araştırmacı değil midir, peki? Olmaz olur mu, hem de katışıksız bir araştırmacıdır. Öyleyse, nedir aralarındaki ayrım?

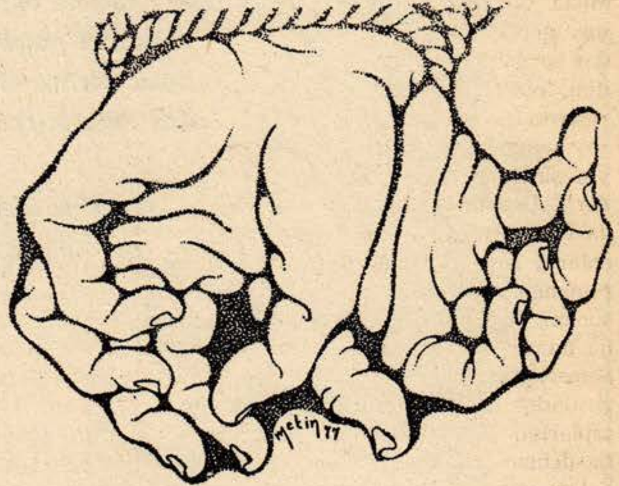
Araştırmacı, neyi, nasıl araştırırsa araştırsın, araştırmasını yazarken araştırdığı şeyler hep gözünün önündedir. Bir edebiyat araştırması mı yapıyor araştırmacı, masasının üstünde edebiyat tarihleri, roman, öykü, şiir... kitapları bulunur. Birini açar, birini kapar. Alıntılar, notlar aktarır yazısına onlardan. O kitaplarla birlikteyken araştırmacı, araştırmasını oluşturur. Araştırmacı bilimci midir, laboratuvarından çıkmaz; felsefeci midir, kitaplıktadır.

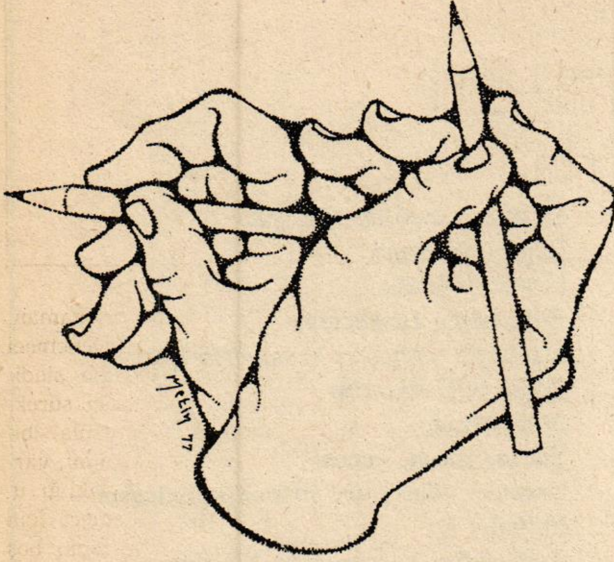
Ya denemeci? Denemeci nerde dener? Bir ağaç altında, vapurda, trende, kahvede, neresi olursa olsun, eline kalem kâğıt geçtiği her yerde denemeci denemesini yazar.

Denemeci, denemisini yazarken içinde araç gereç dolu bir laboratuvara, üstünde kitaplar duran bir masaya gereksinmez. Bu böyledir diye, denemecinin hiç laboratuvara girmediği, bir kitaplık kaçkını olduğu sanılmasın. Denemeci de bir araştırıcıdır, demiştim. Denemeci her zaman araştırır. Ama her yerde araştırır. Denemeci için bir çocuk bahçesi de, bilimsel araştırmaların yapıldığı bir enstitü kadar ilginçtir. Denemeci araştırma yaparken denemesini yazmaz ama. Denemenin yazılması araştırma bittikten sonra başlar. Aradan bir zaman geçmesi gerekir çünkü. Araştırılanların denemecinin dünyasına, kendi varoluşuna katılması için gerekli bir zamandır bu. Ama bu ara-zaman, bekleyerek geçirilen bir boşzaman değildir. Denemeci eline ne geçerse okur, sonra da oturur onların sindirilmesini bekler, diye bir şey yoktur. Denemeci sürekli arayış içindedir, araştırma yapmadığı zamanlar bile. Yine de denemecinin bir zamana gereksinimi vardır. O yüzden biraz "aylak"tır denemeci. Aylaklığı üşengeçlik anlamına almamalı. Aylaklık denemeci için bir "kuluçka" dönemidir. Denemeci "boş gezenin boş kalfası" değildir. Denemeci gezer ama boş gezmez. Herşeyin ardına düşmez. Kendine katabileceği şeyi arar. Bulduğunu kendinin yapar. Araştırdığı ile kendisi arasında doğrudan bir bağ olması gerekmez.

Denemecinin yanıldığı olmaz mı? Olur, hem de çok olur. O yanılgılarını bile kendinin yapar. Ama bu, doğru ile yanlış arasında bir gidip gelme, bir kısır döngü değildir. Tersine bir yaratma yoludur. Doğru ile yanlış, yeni doğru ve yeni yanlışlar için basamaktırlar.

Denemecinin araştırmalarını, daha doğru bir deyişle, tümüyle yapıp etmelerini kendi dünyasına katması ne demektir? Denemeci yaşamı, öncelikle kendi yaşamını açık bir bilinçle görmeyi amaçlar. Denemecinin öznel olması doğaldır. O kendini konuşur, kendi konuşur çünkü. Ondan nesnel olmasını bekleyemeyiz. Denemeci nesnel değildir diye, "söyledikleri bizi ilgilendirmez" diyemeyiz. Denemeci hep bizi ilgilendiren şeyleri konuşur. Çoğun katılmazsak da düşüncelerine,

ona ilgisiz kalamayız. Denemecinin yaşamına, dünyasına kattığı yaşantılarında gördüğüdür. Çelişkili bir şey mi söyledim, yoksa? Yaşama katılan, zaten yaşantılarda varsa, nasıl oluyor da yaşama katılmış bir şey oluyor. Şu "zaten varmak olmak" da nerden çıktı? Kim demiş "zaten var" diye? Denemeci onları görmeseydi "zaten var" mı olacaklardı? Denemeci yaşantılarında onları görüyor, buluyor diye denemecinin görmesinden önce bir varoluşları mı söz konusu? Hiç mi hiç değil! Onları var eden denemecidir. Ama, nedense, hep bildiğimiz şeylerin sözünü ediyormuş gibi gelir bize denemeci. Bir bakıma doğrudur bu. Ama, denemeci onları bize anlattıktan sonra bildiğimiz şeyler olduklarının farkına varırız. Denemeci, çoğun, bilip de bildiğimizin farkında olmadığımız şeyleri anlatır. Denemeciyi dinlerken hiç şaşırmayız. Ağzımızı bir karış açıp "ya!.. öyle miydi?" demeyiz. Tatlı tatlı dinleriz denemeciyi. Bir dostu dinler gibi. Süsleyip püslemez sözünü o. Harbi konuşur denemeci. Kendini ağır satmaz. Molla değildir. Önünde ceket düğmelerimizi iliklememiz gerekmez. Ben şimdi bunları diyorum ya, ne kadar araştırmacı varsa üstüme çullanacak: "Vay efendim, biz Molla mı olduk!" Tövbeler tövbesi değil! Araştırmacılara saygım büyük! Denemecileri adamdan saymıyorlar da, ben ona kızıyorum. Gelin, siz kızmayın şimdi şu söze: "Denemeci hep yuvarlak sözler eder." Denemeci yuvarlak söz eder de, araştırmacı ya da başka bir şeyci köşeli sözler mi eder? Kanmayın siz onların söylediklerine! Kim mi onlar? Şair, öykücü, romancı, araştırmacı, filozof, bilim adamı mı sanıyorsunuz? Ben hiçbir şiirde, öyküde, romanda, felsefe ya da bilim yapıtında denemeciye atıp tutan, denemeyi önemsemiyen tek bir sözcüğe rastlamadım. Kimse de rastladığını söyleyemez. Ama açın okuyun deneme kitaplarını, göreceksiniz nice karalamalar vardır deneme-denemeci üstüne. Denemecinin, o karalamaları başkaları yapıyormuş gibi göstermelerine aldanmayın sakın! Denemecinin en acımasız eleştirmeni yine denemecidir. Denemeci bindiği dalı kesen biridir demiyorum. Nice övgüler gizlidir, o en acımasız eleştirilerinde bile! Böyle diyorum ya, yine de içime kurt düştü. Şu "yuvarlak söz"e kafam takıldı bir kez. Kolay kolay üstesinden gelinebilecek bir suçlama değil gibi geliyor bana. Denemeci, içimizden biri olduğu için, kendine bir uzman edası vermediği için böyle düşünüyoruz belki de. Ama neden işlerimizi hep uzmanlara bırakalım? Kendimizi küçük görme değil mi bu? Hem uzmanların onca işi varken, bir de kendi işimizi ne diye onlara yükleyelim? Aslında bu düşüncenin altında bir yutturmaca var: Bize diyorlar ki, "siz rahatınıza bakın! Derin derin düşünüp de kendinizi yormayın! Biz sizin yerinize de düşünürüz." Doğrusu, bizim yerimize bir iyi düşünüyorlar ya! Ama artık yeter! Biz kendi işimizi kendimiz görürüz. Eksik olsun, onların bizi düşünmesi!

Bıldır biz düştüysek,
Onlardı ilk düşenler.
Onlardı söyleyenler.

Yola Düşenlere Öğüt

Puntala, dedi Ethem Usta,
Kaynak yapmazdan önce
Pası ve çapağını eğele.

Tenekenin yağı tuzruhunda,
Havya nişadırda temiz.
Dumanda kaldığımıza bakma.

Ustamın gözleri deniz.
Ustamla biz, denizle biriz.

Bozkırda tükenecek seliz.
Toprakta ayrıkotunu çapala ,
Haşaratı yaprakta ilaçla.
Başaklar can türkülerimiz.

Yaz olsa, yazı biliriz.
Kız olur dost öğreniriz.

Yürüyüşte sor, kimliğiniz?
Söze ve elbiseye kanma ,
Örgütte hainleri kolla.

Yazmakla anlatılmazsa
Puntala, dedi Ethem Usta.
Kavradık yedi yıl sonra.

Ali Cengizkan

Koçaklama
Ya da
Politikada Vodvil

Mehmed Kemal

Bronşlarım tıkanmış
Yatağa düştüm
Vaktiyle soğan sarımsak ekerlerdi buralara
Şimdi gökdelenleri dikmişler
Hiç de utanmaları yok
Nereden bulurlar bu kadar parayı
Bir kurtulsam şundan, gidip amcamı arayacağım
Kazıkiçi bostanlarında mı olur, Soğukkuyu'da mı
Her gün bir can alan
Şu kasvetli demokrasiden usandım

Ulan itoğlu desem
Sen de mi adam oldun
Neyin varsa çalıp çırpma
Burjuva diyemem ama
Kentsoylu hiç değilsin
Ahlat soylu
Armut yapılı
Şunun bunun çocuğu
Çıktı ipliğin pazara
Hiç bir tezgahta dokumazlar

Şu gazetelerin de tadı yok
Hepsi bir örnek
Neymiş efendim
Halk böyle istiyormuş
Biz böyle istiyoruz demiyorlar da
Halka yükleniyorlar
Alın paraları
Yutun, yutun, yutun
Enseniz, göbeğiniz, sırtınız kalınlaşsın
Halkmış ha
Hadi ordan boyalı kağıt tacirleri

İstanbul'u ektin mi
İki Kayseri, bir Konya çıkar
Ankara büyüdükçe, İzmir küçüldü
En iyisi Van'a gitmeli
Doktor Mehmet Ali ile bir rakı içmeli
Oturmalı gölün kıyısına
Vermeli kaleye sırtı
Sodalı suya bakmalı
Bir de ada var ya, Akdamar
Bir Ermeni gibi orda keçi beslemeli
Biraz yeşillik, birkaç tavuk mavuk
Gel keyfim gel
Unutur giderim sosyal demokratları
Umudum mu dedin
Salıver göle, çürüsün

Yahu, düşünsene bir
Kaç devalüasyon, kaç enflasyon
Neler gördü bu millet
Hepsi de halk için değil mi
Hayt, ne biçim yutturmaca
Senin adını sakız koymuşlar
Demlenmiş pilav gibi çiğne babam çiğne
Çal anam kaşığı çal
Oyun bitti, indir perdeyi
Marizi yemeden perdeci.

Hasan Hüseyin'in düzeltmesi : "Rüzgâra Tükürmeyelim„

Türkiye Yazıları'nın Ocak 1978 sayısında Salim Şengil'le yapılmış bir konuşma vardı: *"Salim Şengil, Dergicilik ve Edebiyat Üzerine Görüşlerini Anlatıyor"*.

Konuşmada, Salim Şengil'in *"edebiyat üzerine"* görüşleri yoktu ama, dergicilik günlerine ait, çok tatlı, "foto-montaj" anıları vardı. Yıllar, ne de olsa, beyin hücrelerini azaltıyor, allah kahretsin!..

Dergicilikteki ustalığına saygı duyduğum Salim Şengil, Yılmaz Güney ile benim hakkımdaki anılarını sıralarken büyük yanlışlıklara düşüyor. Yaşamakta olanlarla ilgili anılar anlatılırken çok dikkatli olmak gerektiğini unutmuş görünüyor.

Özellikle soruluyor Salim Şengil'e : *"Yazarların size ettiklerinden bazılarını anlatmanızı istesek.."* Salim Şengil'in yanıtı şu: *"Benim de yazarlarla aramda edebiyat-sanat anlayışı üzerinde çekişme olmuştur"*. *Ve* başlıyor Hasan Hüseyin ile Yılmaz Güney'den çektiklerini anlatmağa. İyi ama, bunun, *"sanat-edebiyat anlayışı"* ile ilgisi ne?

Hapisteki Yılmaz Güney, kendisi hakkındaki sözlere ne der, bilemem ama, ben, beni ilgilendiren sözler üzerinde durmak zorundayım. Bazı gerçeklerin çarpıtılarak aktarılmasını, kuşakların belleğinde öylece kalmasını istemiyorum.

"1957 yılı idi. Seçilmiş Hikâyeler yeni Dost Dergisine dönüşmüştü. Gürün'den, Hasan Hüseyin Korkmazgil adı ile 8-9 şiir geldi" diyor Salim Şengil. Yanlış. Yıl, *1959* idi. Benim, Dost Dergisinde çıkan ilk şiirim *Ağustos Şiiri*"dir ve *1959* yılında çıkmıştır. Ondan sonra da sürekli yazdım dergide.

"Şiirlerde belirli yasal bir suç yoktu. Ama zamanın iktidarı'nın ne yapacağı belli olmazdı. İlk tedbir olarak kendisine bu soyadının iktidarda allerji yaratabileceğini, izin verirse şiirlerini yayımlayacağımız zaman soyadını kullanmak istemediğimizi yazdım. O da düşüncemizi uygun buldu. Bunun üzerine şiirlerini yayımlamak için fırsat kollamaya başladık" diyor Salim Şengil. Oysa durum şudur: 1956'da iki oyunum *Hüseyin Korkmazgil* adıyla oynandı Ankara Radyosu'nda. Yeditepe Dergisine *Hasan Hüseyin* adıyla yolladığım şiirler o günün koşulları içinde yayımlanamadı ama, *Hasan Hüseyin* adına sürekli olarak dergi yollandı. O sıralarda, Akbaba ve Karikatür dergilerinde,*Hüseyin Korkmazgil* adıyla, siyasal yönü ağır basan mizah öyküleri yazmağa başlamıştım. Bunları düşünerek, Dost Dergisine şiirlerimi *Hasan Hüseyin Korkmazgil* adıyla yolladım. Salim Şengil, 1959'da bana yazdığı mektupta şöyle diyordu: *"Sen, Hüseyin Korkmazgil adıyla siyasi yazılar yazıyorsun. Şiirlerinin Hasan Hüseyin adıyla çıkması uygun olur. Ne dersin?"* Körün istediği de bir gözdü zaten, ne diyebilirdim? Kabul ettiğimi bildirdim. Olay budur. *"Korkmazgil"* *adı Akbaba* gibi dergilerde tanınmamış olsaydı, ne diye, *"siyasi iktidarda allerji"* yaratsındı?

"Böylece şiirleri yayımlanmaya başlandı. Aradan yıllar geçti, o Ankara'ya geldi. Bir gün Kızılırmak şiirini getirdi" diyor S. Şengil. Bu da yanlış. Aradan yıllar geçmedi. Dost Dergisinde ilk şiirim 1959 da çıktı ve ben, 27 Mayıs 1960'dan hemen sonra, Temmuz ayında Ankara'ya geldim, gazeteciliğe başladım. *"Kızılırmak"* şiiri *1965*'de yazıldı, *1966* ortalarında bir yayınevince İstanbul'a götürüldü, sakıncalı bulunarak yayımlanamadı, Dost Dergisinin *Eylül 1966* sayısında, benim sorumluluğum altında yayımlandı (Bak: Dost Dergisi, Eylül 1966 sayısı ve Kızılırmak, besinci basım, Aralık 1975, Ek). Olayı, Köroğlu efsanesindeki gibi zamanlamak yanlış ve yanıltıcı olur.

"Bir gün Kızılırmak şiirini getirdi. Okudum. Bu şiirde birkaç dizede suç olduğunu, sorumlu müdür Nezihe (Nezihe Meriç Şengil) *üzerinde açılmış iki dâva olduğunu, bun-*

lar temizlenmeden bir üçüncü dâvanın açılmasını istemediğimi söyledim" diyor S. Şengil. Olayın doğrusu şudur: 1966'da ben, Akis Dergisinin Redaktörü idim, birkaç dergi ve gazetede yazıyordum, TİP'de de görevlerim vardı. Bu yüzden, uzun zamandır Dost Dergisine şiir verememiştim. Bana bunu anımsattı S. Şengil ve *gecikerek çıkmakta olan* dergisine şiir istedi. *"Kızılırmak"*tan birkaç sayfayı vermek istedim. Dosyayı okuyan S. Şengil, *"Bunun tümünü bir sayıda verelim"* dedi. Sevindim. Elbette ki daha iyi olurdu. Sayfa hesabı yaptı. Sığıyordu. Ardından da, yukarıda dediklerini dedi ve derginin sorumluluğunu üzerime almamı önerdi. Kabul ettim. Sorumluluğumda çıkan sayılarda *Rauf Mutluay* için yazdığım *"Yeni Bir Duvar Geçen"* başlıklı yazıdan ötürü *Rauf Mutluay* ile, *"Ağlama Duvarı"* adlı uzun yazım yüzünden de birçoklarıyla bozuştum. *"Ağlama Duvarı"* adlı yazım, ben hapisteyken çıkmıştı ve dizgi yanlışıyla doluydu. Yazılarımda dizgi yanlışına nasıl kızdığımı herkes bilir. Hapisten çıkınca S. Şengil'e Noter aracılığıyla yolladığım mektubun yazılmasında bunun etkisi büyüktür.

"O günlerde Nâzım'ın Havana Roportajı adlı uzun şiiri elimize geçti. (...) Sonra şiiri Can'a (Can Yücel'e) *gösterdim. Suç olan dizeleri noktalarla belirtmeğe karar verdik. Bu uzun şiiri okuyucularımız bulamazdı. Ama yayımlandıktan sonra noktalı dizeleri nasıl olsa bulup yerine koyarlar düşüncesine varmıştık Can'la. Sonra bir de Hasan Hüseyin'e gösterdim şiiri. 'Hemen yayınlayalım,' dedi. Önce seninki çıkar, sonra bu, diye karşılık verdim"* diyor S. Şengil.

Olayları çarpıtmanın, çarpıtana pek bir yararı dokunacağını sanmıyorum, çünkü belgeler ortada. Kızılırmak, benim sorumluluğumda, Dost'un Eylül 1966 sayısında çıktı. Ondan sonraki sayılar da benim sorumluluğumdaydı. Ortada "Havana Röportajı" diye bir konu yoktu. Can Yücel de Ankara'da değildi. Demek ki "Havana Röportajı", benim yazı işleri sorumluluğumdan çok önceleri geçmiş S. Şengil'in eline ve karısı Nezihe Şengil'in sorumluluğunda yayımlanamamış, herhangi bir kimsenin sorumluluğunda yayımlanabilmesi için fırsat kollanmış. Bu fırsatı ben vermişim S. Şengil'e!.. Bu fırsat da, "Kızılırmak" *Aralık 1966'da* kitap halinde basılıp, ben *Ocak 1967'* de tutuklanınca geçmiş S. Şengil'in eline. Diyor ki S. Şengil : *"Konuşma günü cezaevine gittik. Bir isteği bulunup bulunmadığını sorduktan sonra, onu kırmamaya çalışarak, 'Sorumluluğu üzerinden alalım, ya da istifa et. Havana Röportajı'nı yayımlayacağız' dedim. Buna, hiçbir kuşkuya yer veremeyecek biçimde karşı çıktı. Bu konuşmalar, aramızda bir tel örgü bulunan, ben, telefon kulübesi gibi kapısız kabinin içinde, o, telörgünün öbür yanında, arada 4-5 metre uzaklığı sesimizin aşabilmesini sağlamak için bağırarak konuşuyorduk. Bu konuşmanın üzerinden bir ay kadar bir zaman ya geçti, ya geçmedi, noktalı dizelerle 'Havana Roportajı'nı yayımladık."*

Bu sözleri okuyan bir kimsenin, *"S. Şengil mizah mı yazmak istiyor acaba?"* diye düşünmemesi olanaksız.

"Havana Röportajı", derginin sorumluluğu Nezihe Şengil'in üzerindeyken yayımlanmıyor; Can Yücel ile birlikte, suç bulunan dizeleri noktalarla geçiştirme kararı alıyorlar, yine yayımlanmıyor; tam da ben Ocak 1967'de hapishaneyi boylayınca, benim sorumluluğum altında yayımlanıyor!. Siz ne dersiniz bu dürüstlüğe?

Daha da acısı şu: Bir ortak dostumuz, S. Şengil'e diyor ki : *"Yahu, adam içerde yatıyor, başı zaten dertte; kaç yıl yatacağı belli değil. Sen tutmuş, Havana Röportajı'nı ve başka yazıları onun sorumluluğunda yayımlıyorsun. Bir de bunlardan ötürü bindirirlerse adama... İyi etmedin!"* S. Şengil'in yanıtı şu: *"Yatsın koca komünist!"*

Ben, bu olayı, Mart 1967 içinde, "tutuklu olmayarak" yargılanmak üzere "tahliye" edildikten sonra öğrendim. O kişi sağdır, fakat adını vermem gereksiz. *"Yaa, demek öyle... Üstelik, benim Ağlama Duvarı adlı yazım da birsürü dizgi yanlışıyla çıkmış, rezil olmuş yazı"* dedim ve Notere giderek, *"görmediğim yazılarla, üstelik dizgi yanlışlarıyla çıkan sayıdan dolayı sorumluluk kabul etmiyor, Yazı işleri müdürlüğünü bırakıyorum"* diye mektup yolladım S. Şengil'e. Olay budur!.. Bunu, kendi çıkarı doğrultusunda çarpıtmağa kimsenin hakkı yoktur.

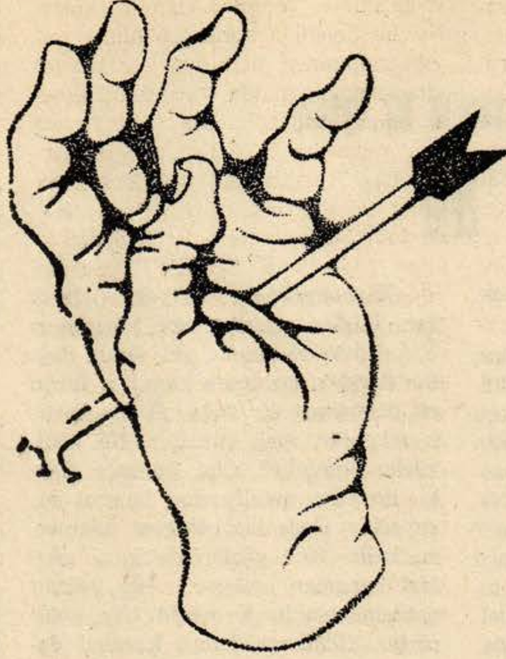
S. Şengil, benim şiirimi benim sorumluluğumda yayımlayacak, ben yüreksiz olacağım, kendisi yürekli. S. Şengil, Havana Röportajı'nda suç bulacak, suç bulduğu dizeleri noktalarla geçiştirerek bile yayımlayamıyacak şiiri, bana gösterecek, "Hemen yayımlayalım" diyeceğim; ve şiir, ben hapisteyken, benim sorumluluğum altında yayımlanacak; ben yüreksiz olacağım, S. Şengil yürekli. Kendisi sarı basın kartı taşıdığı halde, sorumluluğu hep başkasının üzerine yıkacak, ama yüreklilik kendisinin olacak, yüreksizlik başkasının. Davul başkasının omuzunda, çomak S. Şengil'in elinde... Bunun adı da, yüreklilik, dürüstlük!.. Hale bakın!..

Ayıp diye birşey vardır. Fırsatçılık diye de birşey vardır. İster kapitalist olsun, ister sosyalist, her ülkede vardır bunlar. Yaşamakta olanlarla ilgili sözler edilirken azıcık düşünür insan. Arefe günü yalan söylemeğe kalkan kimsenin, bayramın geleceğini düşünmesi gerekir!

1959'larda şiirlerimi DP iktidarının milletvekili ve bakanı Sıtkı Yırcalı'nın gölgesine sığınarak yayımlayabilen, bunu da itiraf eden S. Şengil, *"Şecaat arzederken.."* diye başlayan sözü söylememi gerektiren sözler ediyor ama, dergiciliğine olan saygım ve Dost Dergisinde yıllarca yazdığım için kendime olan saygım, bu sözü kullanmamı engelliyor.

S. Şengil'e ve onun tutumuyla anı sıralamağa çalışanlara son sözüm şudur: Rüzgâra tükürülmez!..

(18 Ocak 1978, Ankara)

Pas Güneşi Yer

Metin Altıok

—Başlangıçta söz vardı —

Bir söz ki söylenmiş fal sesiyle
Uzun dehlizi gibi bir kehanetin,
Durur önünde karanlık girişiyle.
Bir söz, ki uçuşan kuşlar
Benekler koyar hüznün pazen göğüne.

Bakarsın hava ansızın bulutlanır
Bir söz ufku kurşunla kaplar,
En güneşli gününde parlak bir aşkın.
Gergin bir söz tınısı üstünde,
Hallacıdır tuzlu gözyaşlarının.

Bir söz sokulu asmaların içine,
Döker salkımını sevincin.
Ama en kötüsü kulağın birinde,
Bir söz harflerini değiştirince
Sırtlandır artık, bir ceset arayan kendine.

Neden burulur dalı duygunun,
Dostluk neden bozulur?
Pas güneşi yer, sevgi yolunur
Bir söz almışsa yerini edimin,
Koymayın ağzınıza ağuludur.

Talip Apaydın'ın Bir Öyküsü

Zelo

— Çabuk ol doktor, yolumuz uzak. Akşama varabilirsek iyi.

Kırmızı yüzlü, uykulu doktor, savcının sözünü duymazdan geldi. Canı sıkkındı. Ciple saatler sürecek yolculuk içini karartıyordu. Hatta neden gittiklerini de iyi anlamamıştı. Bilmem ne köyünde intihar. "Neden intihar ederler durup dururken? Allahın belaları. Her olay gelir bizi bulur. Hastaya koş, cinayete koş, intihara koş. İş mi bu? Şu yılı bir doldurayım, durucu değilim buralarda. İnsanın yaşıyacağı yer değil. Kurdun kusun yaşıyacağı yer. Zaten onun için hayvanlaşıyorlar. Yurtmuş yurttaşmış boşuna uğraş bunlar. Ankara'da çekilen kurusıkı nutuklar. Adam olmaz bu doğu."

Ağırdan çantasını hazırlıyor. İçinden küfürler yağdırıyordu. Makas bisturi bıçak... İki paket sigara.

— Gece orada mı kalınacak?

— Belli olmaz, belki kalırız.

— Hoppala, picamada almadık.

—İstemez canım, bir gün de picamasız yatıver.

— Olmaz, ben picamasız uyuyamam.

— Eve uğrar alırız. Hadi çabuk.

Cip dışarda çalışır duruyordu. Şu savcının rahatlığı, girginliği. Sinir adam. Kendini hep buyruk veren biri sanıyor. Bir de şöförün yanına kurulup oturmaz mı?

Hele ki bu kez içeri geçti. Candarmaların yanına. Candarmalar bir köşeye sıkışmışlardı. Tüfekleri bacaklarının arasındaydı.

— Değişerek otururuz doktor, gel hadi.

Kasabanın ana caddesini geçip doktorun evine uğradılar. Picamasını havlusunu aldı. Bir de el sabunu.

Şöför karayağız bir doğulu,

— Bu yolu çoktan gitmemişem. Ama söküream...

Kasabayı çıkıp köy yoluna girdiler. İnişler çıkışlar, sel yarıntıları Yol demek olanaksız. İki yanda dağlar dereler, kocaman kayalar. İnsan eli değmemiş bir doğa. Bazan katırlı adamlar, kirli çuvallar. Ne götürürler kimbilir? Cipi görünce korku ile yana çekiliyorlar, hazırol duruyorlar. Geçenler hökümat adamları, belli. İnce yüzlerinde kara gözleri kocaman açılıyor. Hiç yoktan çatarlar şimdi. Karakola bile götürürler. Hökümat demek karakol demek.

Taa uzakta dağların başında ak bir bulut. İsviçre resimleri gibi yüksek dağlar. Mavi, görkemli. Ama baktıkları falan yok. Hepsinin gözleri yolda. Herkes içine kapanmış düşünüyor.

Savcı Mardin'li. Bu tarafın çocuğu. Esmer yüzünde doğu çıbanı izleri. Acı acı gülümsüyor. "Görevim yasaları olabildiğince egemen kılmak. Ezilen halkı baskılardan korumak. Ama nasıl? Bu koşullarda bu görevlilerle, öff... işler dipten bozuk."

— Yak bir sıgara doktor.

— İçmem.

Yan yan yüzüne bakıyor. Rahatına düşkün kentsoylu yüzüne. Imbıl ımbıl et her yanı. Cip sarsıldıkça sallanıyor.

"Bir kazan yağ çıkar şu heriften."

Ne tartışılır, ne konuşulur. Sanki benim işime gidiyor.

— Memleketin hali... diye başlıyacak oluyor.

Doktor ortasından kesiyor sözü,

— Başlarım memleketinden!

— Neden?

Doktor cevap vermiyor. Candarmanın biri gülüyor kendikendine.

— Bu işte bir sakatlık görmüyor musun sen doktor?

— Hangi işte?

— Bu gerilikte, bu farklılaşmada? Ülkenin gelişmiş yöreleri ile buralar...

Doktor ters,

— Ben mi yaptım?

— Sen yapmadın ama bir çare?

— Çalışsınlar! Gözlerini açsınlar da biraz uyansınlar!

— Nasıl? Okuttuk da okumadılar mı? Uyandırdık da uyanmadılar mı?

— Geç allahaşkına. Kırk yıl önce söylenmiş ucuz sözler bunlar.

— Ama geçerli bir şey söylemiyorsun. Tartışmak bile istemiyorsun.

— Benim işim bu değil. Ben doktorum. Uygun koşullar yaratılır, ben orada doktorluk yaparım.

— Ama o uygun koşulları yaratmanın yolunu aramak aydın olarak hepimizin görevi değil mi?

— Yahu dün de söyledim sana, çok basit. Açarsın hastaneni, getirirsin aracını gerecini. Doldurursun ilâcını. Bana da dersin çalış.

Savcı güldü,

— Ne değişir? Sen rahat doktorluk yaparsın ama halkın yaşamı değişir mi?

— Ben mi değiştireceğim halkın yaşamını?

— Hepimiz birlikte değiştirmeliyiz. Bunun yolunu yöntemini aramalıyız.

— İyi. Ara bakalım.

Cip hızla bir dereye indi. Taşlı çakıllı dereyi sarsılarak geçti. Sonra yana döndü. Solda küçük bir köy vardı. Derme çatma evlerin önünde paçavralar içinde insanlar duruyordu. Kadınlar yüzlerini örtüp saklandılar. Çocuklar kaçıştı. Bir iki köpek ürdü. Yolun ortasında boz bir eşek ağnanıyordu. O da kaçıp gitti uzaklara.

Köyün çıkışında beklenmedik bir şey oldu. Yaşlıca bir kadın, göğsü bağrı açık, kucağındaki çocuğu yere atıp cipe doğru koştu. Elini kolunu sallıyor, sesi çıktığı kadar bağırıyordu. Ne dediğini önce anlıyamadılar. Yolun ortasına çıktı, cipe sarılmak istedi.

— Hay be cazı! Çiğnenecek göz göre göre!

— Şayheem, şayheem!.. Yoluna gurban. Dur hele bi diycem var.

Şöför çaresiz firene bastı.

— Beni bağışla şayheem. Elini ayağını öpem şayheem...

— Dur kadın, ne istiyorsun?

— Aç hele şayhem, bi diycem var.

— Deli mi ne?

Doktor kapıyı açtı.

— Şayhem, ben sana gurban olim. Ben senin yüzüne nasıl bakacem? Bu sefer sana irayimi veremedim. Beni öldür. İrey günü ineğim gayboldu. Dağda ararken geç kalmışem. İreyimi gullandırmadılar. Sana bu sefer irey veremedim. Oy toprak başıma. Ne ideyim ben şimdi? Senin yüzüne nasıl bakeyim?

— Ne diyor bu yahu?

— Tamam tamam, dedi savcı. Bizi şeyh zannetti. Oyunu verememiş, onu söylüyor. Sür yavrum hadi.

Cip birden yürüdü. Kadın geri de hâlâ bağırıp çağırıyor, anlaşılmaz şeyler söylüyordu.

— Cık cık cık... yaptı doktor. Allah allah!

Savcı ağlasın mı gülsün mü bilemiyordu. Boğazına bir yumruk tıkanmıştı sanki.

— Uff... yaptı. Acı bir şey.

— Acı değil komik. Şeyhine oy verememiş diye yırtınıyor. Üstelik beni şeyh zannetti haspa. Ayağımı öpecek nerdeyse.

Candarmalar kıs kıs gülüyordu geride.

— Kul köle olmuş baksana. Şimdi o ne ister de vermez bu kadın? Her şeyini verir vallahi.

Bu kez savcı sustu.

— Aptal bunlar aptal! Geri zekalı bunlar. Hayvandan farkları yok.

Savcı dişlerini sıktı.

— Bu işte "halkımız" dediğin insanlar savcı bey. Niye sustun, ha?

Geriye dönmüş gülüyordu.

— Uyandır bakalım nasıl uyandıracaksan?

— Bu ayıp hepimizin ayıbı doktor. Senin benim, hepimizin.

— Hadi canım, hepimizinmiş. Biz böyle olun mu dedik bunlara?

— Böyle olmayın da demedik. Daha doğrusu hiç gitmedik yanlarına. Biz gitmeyince başkaları gider. Ve böyle olur işte.

Sonra sustular. Savcı yeniden sigara yaktı. Dumanları içine çeke çeke içti.

Cip hoplaya zıplaya ilerliyordu. Başka dağlar, başka dereler geçtiler. Şöför iki kez durup çobanlara yol sordu. Çobanlar türkçe bilmiyordu.

— Hoytun, Hoytun?

— Na bööyle...

Yarı türkçe yarı kürtçe yol gösteriyorlardı. Gün iyice eğilmişti. Hoytun'a varabildiler. Yoksul bir dağ köyü idi. Taşları kerpiçleri üst üste yığarak penceresiz kapısız evler yapmışlardı. Bir taşı çeksen yıkılıverecek gibi evlerdi. Kadınlar örtünüp damlara yığıldılar, çocuklar içerilere kaçıştılar. Neden geldikleri hemen anlaşılmıştı. Cipin önüne bir adam düştü Zelo'nun evine götürdü.

— He valla beyim, bura Zelo'nun evi.

Açık kapının önünde kadınlar ağlaşıyordu. Cipi görünce sesler yükseldi. Kadınlardan birisi saçını başını yoluyor, sesi çıktığı kadar bağırıyordu. Öbürleri onu yatıştırmağa çalışıyorlardı. Ölünün üstüne eski bir kilim örtülmüştü.

Candarmalar ellerinde tüfekleri ile kalabalığı biraz uzaklaştırdılar.

— Kim bu kadının yakınları, buraya gelsinler.

Kara şalvarlı, bıyıklı bir adam korkarak yaklaştı.

— Vallah beyim benim suçum yoktir. Habarımız olmamiştir.

— Dur be adam, necisin sen, adın ne?

— Moso.

— Neyi oluyorscun bu kadının?

Heyecandan bir şey anlamadı. Alık alık baktı çevresine.

— Zelo'nun eniştesi olur, dediler. Yani ablasının kocası.

— Ablası nerede?

— Aha odur.

— Getirin buraya.

Kadın'a

Bu yüzüme taş gibi düşen akşam bu son yürüyüşte
Neden karşında böyle çarpılmışım?
Zindan mahlûkları gibi asılmışım?
Belki öleceğim, belki yanarak, paramparça bir düşte!

Gitme!. gitme, bilinmez ne olur dönüşte
Bak henüz burada gövdem, çetrefil ozanlığım, kaçık ruhum
hepsi tâ başından beri ellerine mahkûm
Bak! Bir taş gibi düşüyor yüzüme akşam, bu son yürüyüşte..

Sus artık, yazgım benim; sesini istemiyorum!
Dudaklarından ne hançerler dökülecek seziyorum
Asalaksın sen, biliyorum; bir asalak!.

Ama desem ki, örseleme artık ruhumu, bırak
Müthiş bir ihanet olacak bu sözlerim gökyüzüne
Sen kadın, en kutsalı asalakların; tanrıyı sana teslim ediyorum

Haşim Çatış

Ağlayıp çırpınan kadını getirdiler. Savcının önüne çıkınca hemen sustu, eli göbeğinde dikildi.

— İçeri alın bunları. Başkası girmesin. İfadelerini alacağız.

Doktor ölünün yanına gitti. Ahır kapısında sallanan ipin ucuna baktı. İp kalın bir ağaca bağlıydı. Çözmemişlerdi nedense. Kilimi usulca kaldırdı. Genç bir kadındı ölü, ve çırıl çıplaktı. Şaşırdı. Ne kadar güzel bir kadındı üstelik. Dolgun kalçaları ince beli, iri göğüsleri ile Milo Venüs'e benziyordu. Hiç bozulmamıştı. Canlı gibi pespembe bir teni vardı.

— Vay be, dedi kendikendine.

Yüzü de son derece düzgündü. Örgülü kara saçları demet demet saçılmıştı sağa sola. Burnundan ince bir kan akmıştı çenesine aşağı. Kan kurumuştu. Eğilip boğazına baktı. İpin ucu boğazındaydı hâlâ. Kilimi hemen örtemedi. Yukardan aşağı bir daha baktı. "Hayret, bu kadar güzel bir kadın..."

Dudağını büküp başını iki yana salladı. Hiç beklemediği görüntüydü bu.

Kilimi usulca örtüp yürüdü.

Savcı içerde ifade alıyordu.

— Üç aylık evli, kocası nerede?

— Alamanya'da beyim. Çalışmaya gitti.

— Ne zaman gitti?

— Yani üç aylık karısını bırakıp gitti?

— He valla öyle oldu beyim. Borçlandı fıkara. Borcumu ödeyim deyi gitti.

— Peki Zelo kimde kalıyor burada?

— Bizde kalıyor beyim, aha abılasiyle benim yanımda.

Doktor birşeyler anlar gibi oldu.

— Hımm savcı bey, bir dakka gelir misiniz?

Çenesiyle dışarı çağırdı.

— Gel ölüyü bir gör, diye fısıldadı kulağına. Ben hayatımda bu kadar güzel bir kadın görmedim.

— Öyle mi?

— Soruşturmaya yardımcı olur diye söylüyorum.

Savcı düşündü. İntihar nedenini kafasında çözmeye çalıştı.

— Eniştesi bir sarkıntılık falan yapmağa kalkmasın?

— Onun için diyorum. Bir gör önce.

— Sence intihar ettiği kesin mi?

— Kesin. Ama çırıl çıplak intihar etmiş, onun nedenini anlıyamadım.

Savcı ölüyü gördü.

— Allah allah... Böyle bir kadın nasıl intihar eder?

Eve dönüp Zelo'nun ablası ile eniştesini ayrı ayrı sorguya çekti.

— Zelo'ya karşı tutumunuz? Nasıl davranıyordunuz? Bir derdi var mıydı? Başkası ile ilişkisi? Gece nerede yatıyor, siz nerede yatıyorsunuz? Gece ne yaptınız? Sabah nasıl haberiniz oldu? Zelo neden çıplak?

— Vallah beyim bilmiyek. Zelo dünyada ahrette bacımdır. Kuran çarpsın ki kötü gözle bakmamışem. Aha gözlerim önüme aksın. Kocası gitti, deli divane. Bir hoş oldu. Hiç gözümüzden ırmadık. Aha şurada yatardı. Abılası ortamızda. Ben bu tarafta.

— Neden başka odada yatmıyor?

— Yoktır beyim. Tek göz evimiz. Önce ahırda yatırdık. Korkuyom dedi, geldi yanımıza.

— Peki siz gece... söyle çekinme?

— Allah var beyim, yuduktan sonra he valla. Abılası "dur etme" dedi emme ben uyudu deyip...

— Oysa uyumamış?

— Bilmem beyim. Hiç sesi çıkmıyordu.

— Peki böyle çırılçıplak? Giysileri neredeydi?

— Yatağa bırakıp gitmiş. Biz hiç farkında olamadık. Uyumuş kalmışız.

Doktor söze karıştı,

— Sizi duymuş olabilir mi?

— Hiç bilemezem.

— Peki Zelo genç bir kadın. Hem sağlıklı, hem güzel. Erkek istediğini, kocasını özlediğini sezmez miydiniz?

— İsterdi heral beyim, emme elden ne gelir? Kocası burada yoktir. Dedim ya kocası gidince çok bunalmıştır. Huyları değişmiştir. Bir güler, bir ağlaridi.

— İntiharın nedeni bu olabilir mi?

— Siz bilirsiniz beyim, ben ne deyim? Gözü kör olsun Alamanyanın. Kocasız kodu kadınları. Ben ne edeyim?

Karısı da aynı şeyleri söyledi ağlayarak.

— Zelo bacımdır, bilirim onu. İçi kabarıktı. Kocası tezden gidince delilendi. Ben bizimkine dedim, yanında yapmıyalım bu işi. Duyar da bi hoş olur. Kortuğum başıma geldi. Oy kardaşım oy, doyamadı dünyasına.

— Başınız sağolsun. Allah sabır versin.

Doktor raporunu doldurdu. Savcı ifadeleri tamamladı. "Kişisel bunalım sonucu intihar" dedi.

Gömülsün emrini verip geri döndüler. Cipte uzun süre konuşamadılar.

— İşte böyle, dedi savcı. Ekonomik nedenlere dayalı yalnızlık, bırakılmışlık ve sonunda bunalım...

Doktor çeşitli duygular içinde karma karışıktı. Ne diyeceğini bilemiyordu. Uzun uzun başını salladı,

— Unutamıyacağım bir olay, dedi nefesini bırakarak.

Yunus Usta'ya

Görkemli bir hüzün el değmemiş, Yunus Usta
Senin aşkının acılarına benzemiyor
Dünyanın bitimsiz uyumu bu çalkantılarla
Şeytan ve melek bizle beraber yürüyor.

Erol Gülter

Fakir Baykurt

Kendi Öyküm

1929'lu olduğuma göre ellisine geliyorum. İlk yazım, "Fesleğen Kokuluma" şiiri 1946 da basıldı, ilk kitabım "Çilli", on bir öykülük derleme, 1955'te çıktı, ama 1943'te başlamıştım şiire. Tastamam otuz beş yazı yılım var geride. Deneylerimi yazarak yeni başlayanlara yararlı olabileceğimi düşünerek mi acaba, son yıllarda sık sık kendi öykümü istiyorlar benden?

Oysa öyle ahım şahım deneylerim, ilgi çekici bir öykü bulamıyorum geçmişimde. Karşıdan bakanlar hayran oldukları yazarı büyümserler. Sıradan insanlar çizgisinden alıp olağanüstü düzeye çıkarırlar onu. Tıpkısını kendim de yaptım yıllarca. Çok sevdiğim sanatçılar hâlâ düşlerime girerler. Ama ben kendimi okurlarım gibi karşıdan-uzaktan değil, yakından, içimden görüyorum, şah bir öyküm yok. Olanları yıllardır yazıp geldiklerimin içine doğradım. Başka insanları yazar görünürken, belirli yada belirsiz ölçüde kendimi yazdım ben de.

Öyleyse niçin yazıyorum bu yazıyı? Bir çelişmede miyim? Hayır. İki nedeni var. Cezaevi arkadaşım bu derginin yönetmeni Ahmet Say'ın sıkıştırması bir, kendimi olağanüstünde görmeyişim, iki. Olağanüstü insanları yazmadım şimdiye kadar. Yaşamda kavrulup giderken karşıma çıkan, yanıma düşen, yada yanlarına düştüğüm sıradan insanları yazmağa çalıştım. Elbet rasgele yapmadım bunu, ama insanların sırasına, rütbesine bakmadan seçtim kahramanlarımı. Seçmeden seçtim. Kendi öykümü de sıradan birinin öyküsü gibi anlatabilirim.

Belki bir gün önümüzdeki işleri kolaylayınca yaşam öykümü hiç değilse bir cilt boyunda uzun, uzun yazacağım. İlerinin işi bu. Tanıdıklarımın bir bölümünü notlarıyle birlikte saklıyorum. Kendimi de bunlara katıp daha enine boyuna anlatmayı elbet isterim.

Otuz beş yıl az değil. Otuz beş yaşında göçüp giden sanatçılarımız var. Gururlanmadan, gereğinden fazla alçakgönüllü davranma zorunluğu da duymadan, yeni başlayan arkadaşlar için "yararlı" olabilecek bir özetleme yapacağım.

1932'de babam ölünce, o zaman Nazilli'ye bağlı Burhaniye köyünde yaşayan dayım geldi bizim köye. Toprak damlı kerpiç evimizde altı kardeştik. Bir yandan anamın omuzlarındaki yükü birazcık hafifletmek, bir yandan da köyde kalıp ne yapacağım, beni bir baltaya sap yapmak için alıp götürdü beni. Okutacağım falan demişti ama dokumacılık yapıyordu kendisi, uzun süre masır sardırmayı uygun buldu. Kereste kaçakçılığına, sırıkçılığa başladı sonra. Uyku durak vermeyen o işe geçtim. Dağları ormanları elekten geçiriyorduk. Kolcuların görmeyeceği kuytu yollardan indiriyorduk sırık yüklü eşeği düze. Daha sonra Menderes ırmağının kıyısından bir sulama kanalı açmağa başladılar, dört gaz tenekesiyle, kanal yapımında çalışan mühendislere temiz içme suyu taşıma işini yüklen-

dik. Buldan dağlarından, Baştatlı'nın oralardan alıyorduk mühendislerin suyunu. Birden sıkıntılı bir evreye girdi yaşamım. Savaş gelip çatmış. Erkekleri üst üste askere alıp doğuya batıya yollamışlar. Trakya bölgemiz topun ağzında. Dayım askere alınınca işler bana kaldı. Sırıkçılığı bıraktım doğal olarak. Suculuğu sürdürüyordum. Yaşım, on bir. Kanal yapımında çalışan mühendislerin rahatına bakıp bakıp imreniyorum. İşçilerin durumu ise kötüden kötüydü. Bulanık Menderes'ten içiyorlardı. Yattıkları barakaya girerdim, dizkapağıma kadar pire sarardı kapkara.

Okul denilen nesneden daha köyümdeyken haberim vardı, ama köyde onu "angarya" olarak görüyordum. Köyümüzün üç sınıflı okuluna gitmek zorunluydu, çocuğunu yollamayan yoksul babaları karakola çekiyorlardı. Menderes'in kıyısındaki mühendislere bakarak yaşamın daha güzel yanları olduğunu kavradım. Okumak gerekiyordu. Okumak için de para. "Öksüz okulu" varmış, ama neresiymiş, bilmiyordum. Dayımsa köyden kopardıktan sonra bir kez bile sözünü etmemişti okumanın. Dağlarda kavrulup gidiyordum. Onun için o Erzurum Sarıkamış yanına askere gidince ben de trene binip kaçtım. Çardak istasyonunda indim, Çaltı köyünde yattım. Cebimde yirmi sekiz lira var, son aldığım aylık.

Üç yıl önce okuldan ayrıldığım için öğretmen anamı mahkemeye vermiş ceza aldırmış. Yeniden okula girmek istediğimi söyleyince öfkesini dışa vurdu. Yalvar yakar olduk, araya hatırlı komşular koyduk, zor belâ yumşadı, ama sınava çekip dördüncü sınıfa alacakken, gene üçe aldı. Bin zorlukla bitirdim üç yılı. Sığır güttük ailecek, döğüle horlana. Ama okul başkanı oldum iki buçuk yıl. Öğretmenimiz ödev verip kahveye gidiyordu. Küçük sınıfları ben dersliyordum. Temizliği ben yaptırıyordum. Okul elimde gibiydi, orayı burayı istediğim gibi karıştırıyordum. Öğretmen odasını, "müze" denilen küçük odanın dolaplarını bir bir açıp kapıyordum. Dolaplarda kitaplar, "Afacan", "Çocuk" gibi dergilerin geçmiş sayıları... Bir yandan da "Ülkü", Ulus'un eki "Yurt" geliyor köye, okuma odası yok, okula veriyorlar, hepsini okuyorum.

İlkokul bitince nereye gideceğim? Benden iki üç yıl önde olanlar Gönen Köy Enstitüsü'ne başlamışlar. Öksüz okulu falan bilmiyor kimse. Gönen'de okuyan komşularımızdan biri hece ölçüsüyle şiir yazmayı öğrenmiş. Bir izine gelişinde bana da öğretti. Ele geçirdiğim dergilerden okuduğum örnekler de var, haydii başladım şiire. Günde iki üç tane yazıyorum. Köyümüzün, dağlarımızın güzellemesi, bulutlar, dumanlı bacalar ,şu bu. Derken içimden başka bir damarın ucu açıldı belli belirsiz. Muhtarla onbaşı için yazdığım şiirleri sakladım. Karakol iki saat aşağıda bir köydeydi. Atla gelir giderdi onbaşı. Kaçışırdık. Çok döğerdi halkı. Çok kapatırdı. Karakola düşme, eline geçme. Şiirle iğneliyor, öç alıyordum geriden geriden.

Öğretmenin sevgilisiydim ne olsa. Kaymakam gelse çağırır, müdür gelse seslerdi. Ne kadar yetenekli,

Anası Elif Baykurt'la 1964.

ama aksi gibi çok da yoksul olduğumu devlet memurlarına, yüksek konuklara bir bir anlatırdı. Şiirlerimden falan da söz ederdi her halde. Bir gün muhtarın evine çağrıldım. Öğretmen, öğretmenin ilçedeki arkadaşı sağlık memuru, kaymakam sofradalar. Kaymakamın altında kocaman bir yatak. Yiyip içiyorlar. Onbaşı yok. Muhtarla üyeler uçlara çekilmişler. "Oku bakalım şiirlerinden birini!" Eve dönüp defterimi aldım. Bacadan buluttan söz edenleri okudum. Defteri elimden çekti kaymakam. Muhtardan, onbaşıdan söz edenleri buldu. Sesli sesli okumaktayken sessiz okumağa başladı birden. Yanılıyor muyum bilmem, anlayışlı anlayışlı baktı yüzüme. Birkaç kez de aferin çekti. Köy bütçesinden desteklenmemi önerdi kurula, ama köy bütçesini kim desteklesin? Okul bitti, tatil matil demeden fırladım Gönen'e. Haziran başında kaydımı yaptılar. O yüzden beş yıllık öğrenimi dört yıl üç ayda bitirdim.

Bir şey olmak için öne öne fırlayan bir çocuk olarak yakalıyorum şimdi kendimi, Dersleri de sıkı tutuyordum. Daha ilkokulu bitirmeden enstitü öğrencilerinin özet defterlerini okuyordum. Birinci sınıftayken bilmediğim yok sanıyordum. Öğretmen bir şey sorsa hemen parmak kaldırıyordum.

Sanat olarak yapıcılığa ayrıldım. Tarla bahçe işleri de yapıyoruz. Genel hizmet nöbetine ayrılıyoruz sınıfça. Şiir yazdığımı çok çabuk duydular. Pazartesi değerlendirme toplantılarında, cumartesi eğlence akşamlarında iyi şiir yazanlar tanıtılıyordu. Enstitünün bütün ünlü ozanlarını biliyordum. Açılan yarışmalara sekiz on şiirle falan katılıyordum. Bir yandan da Türkçe öğretmeninin gözüne girmişim, genel kitaplığın yönetimine seçildim. Her şubeden birer kişi, bizim şubeden ben. O kadar çok kitap, o kadar çok dergi, gazete. İşe, yapıya gitmiyorum. Ders dışı vakitlerimin hepsi kitaplıkta geçiyor. En çok tutulan kitaplar hangileri, biliyorum. Kimi zaman abiler toplanıyor üç beş, edebiyattan konuşuyorlar, yutarcasına dinliyorum. Saba-

hattin Ali'den, Gorki'den, Gogol'den, İstrati'den ve "cezaevindeki ozan"dan haberim .oluyor. "Nâzım" adı herkesin dilinde, ama ortada şiirleri yok. Dışardan gelen konuklardan soruyoruz fırsat bulunca, onlar da Yahya Kemal'den söz ediyorlar. Zil, şal, gül, raks; bilmem nerede büyükelçi olduğunu söylüyorlar. İki tür ozanı, iki tür yazarı o günlerde seçiyorum daha. Niçin birini büyükelçi yapmışlar, birini cezaevine tıkmışlar, düşünüyorum. İçimde büyük bir tepkinin temelleri oluşuyor. İlerliyor yıllar. "Gün", "Söz", "Gerçek" gibi yayınlar geçiyor elime. Çivril'e bağlı Homa'dan bir arkadaşım var, o da şiir yazıyor, askerdeki öğretmen abisinin kitaplarından söz ediyor. Bir tatilde trene binip gidiyoruz. Kerpiç duvarın içinde oyma dolap. Ve içinde kitaplar, dergiler, tane tane Nâzımlar. Bulabildiğimizi koynumuza sokup dönüyoruz. Enstitülerin yönetimi tutucuların eline geçmiş. Sol yayın okuyanlar mimleniyor. Beyaz kâğıtları büküp dikip ölçülü biçili keserek, saklı gizli ve özenli, bütün o Bedrettin Destanı'nı, Gece Gelen Telgraf'ı, Taranta Babu'ya Mektuplar'ı, Portreler'i kopya ediyorum. Geri veriyorum arkadaşımın abisinin kitaplarını. Nâzım'ın şiirleriyle, Sabahattin Ali'nin öyküleri pek çok ozan yazar ve kitap arasından severek seçtiğimi anlıyorum. Şiirler, şiirlerin yanı sıra öyküler yazmak vazgeçilmez bir uğraşım oluyor hemen. Şiir üstüne yazılmış ne bulursam okuyorum. Yeni bir şiir kitabı çıkmış, eleştirisini görmüşüm, dönüp dönüp okuyorum. İzinli giderken Burdur'daki halkevi kitaplığına giriyor, bizde bulunmayan dergileri gözden geçiriyorum.

Sanırım dördüncü sınıftaydım, bir de posta işi yüklediler üstüme. Isparta'ya gidip postayı veriyor, postayı alıyordum. Bir gece de kalıyordum tren durumu öyle gerektirdiği için. Ne kadar kitapçı varsa girip saatlerce kitap dergi karıştırıyordum. Bakıyorlardı nedir bu çocuktaki tutku bu kadar! Harçlığımdan çıkıştırabilirsem alıyordum. Boş kâğıtlardan katlayıp ciltlediğim defterler şiirle doluyordu. Daha önceki yıllarda sarı yapraklı aritmetik defterinin arka bölümüne yazardım. Bunlardan birini öğretmene yakalattım. O öğretmen şiiri aritmetiğe karşı, hem de "sapık" bir uğraş olarak görüyordu, iyice hırpaladı beni. Sonradan bir kentte TÖS üyesi olarak buldum öğretmenimi. Öptü, öğüncünü belirtti, ben de saygılarımı sundum.

Enstitüye Hasan - Âli Yücel, Hakkı Tonguç gelirlerdi. Kalırlardı. Onlarla yapılan toplantılarda şiirler okonurdu. Tonguç'un önünde şiir okuduğumda ikinci sınıf öğrencisiydim. Bu arada şiirlerimi bildiğim dergi adreslerine yollamağa başladım. Bundan da önce, birinci sınıf öğrencisiyken girdiğim yarışmada "Adı Batası Şiir"le enstitü ölçüsünde ikinci geldim. Tonguç, toplantının sonunda, okuduğum şiirleri istedi. Tam da yola çıkmak üzereydi. Defterden koparıp verdim. Birine adımı yazmış, ötekilere yazmamış. Kimini cüzdanına koyup gittiği yerlerde şiir seven öğrencilere öğretmenlere okumuş, kimini de Hasanoğlan'daki dergi koluna vermiş. "Köy Enstitüleri dergisi"nde çıktılar, ama adsız. Sonra bazı açıkgöz arkadaşlar sahip çıktı bunlara. Şöyle düşünüyordum, ozanlıkta ün değil, ürün önemlidir, onun için kimin adıyla çıkarsa çıksın! Her halde bir çalımdı bu. Çok güveniyordum kendime. Öte yandan her dergide şiirim basılsın, sık sık adım görülsün, çabuk ünleneyim diye tutuşuyordum.

Özengeçlik dönemini aşıp bilinçli sanat dönemine geçtiğimi anlıyordum. Sorumluluğumu anlıyordum. Örneğin, elenip seçilmiş iki kitaptan fazla şiirim vardı. Bunları el yazımla kitap biçimine getirmiştim. Sadece basılması kalmıştı eksik. Basıldı mı kapışılacaktı. Öğücü yerici yazılar sökün edecekti, o an ünlenecektim. Ah, aramalarda taramalarda bitti o defterler, yoksun kaldı edebiyatımız (!), ah...

KEZİBAN ABAM

Teyzemin kızı Keziban abam,
Biber gibi yeşil,
Nar içi gibi kırmızı
Giyinirdi.
Vurgundu ona
Çadırlar'ın Osman.

Teyzemin kızı Keziban abam,
Gündeliğe giderdi her gün,
Çeyizini hazırlardı.
Ağasına çorap örerdi,
Çevre işlerdi yavuklusuna.
Yavuklusunu görünce
Terlemeden kızarırdı.
Biber gibi yeşil,
Nar içi gibi kırmızı giyinirdi.

Kimbilir kaç ozanın güzel etkilerini taşıyordu bu şiirler...

ACIRIZ

Karşı köyün develeri katar katar
Buğday taşır uzaklara
Yer yatakta yatan hastalar
Sabır şafaklara.
Yüreğimiz
Kara bir taşa damlayan
Rüzgâr kadar sıcaktır.
Açlık kıtlık günleri
Herkes için çarpacaktır.
Ağlama dul anam
Ağlama.

İhsan Beyhan öğretmenim hepsini hoşgörüyle karşılamıştı şiirlerimin. Çok da yüreklendirmişti. Kendisi de şiir yazıyordu. Askerlik dönüşü İvriz'e verdiler onu. Mektuplaşıyorduk. Bize Yüksek Köy Enstitüsü'nü yeni bitiren öğretmenler geldi. Ellerinde kitap, ceplerinde kitap. Otururlar okumak, kalkarlar okumak. Ağızlarında hep aynı sözler, okumak, kendini yetiştir-

Kazdağlarında 1974.

mek, kültürünü geliştirmek... Orhan Doğan müzik öğretmenimizdi, fırsatını bulup dergilerden yazılar okur, tek tek açıklardı önümüzde. Onun yardımıyla tadına vardığım öyle yazılar var ki, dergisini, yazarını unutmam. Bir gün ona götürdüm şiirlerimi. Ne kadar özenli, düzenli bir ozan olduğumu görecek, şaşıracak diye bekliyordum. Tek harflerle, tıpkı bir kitap biçiminde düzenlenmiş defterler öğretmenimin övgüsünü, sevgisini uyandıracaktı. Uyandırdı da. Ama başladı şiirlerimi dize dize incelemeğe, eleştirmeğe. Her birinde mantık, söyleyiş, müzikalite yönünden birkaç sorun buluyordu. Öyle de bir mantık ve bilgi üstünlüğüyle yapıyordu ki bunu, içimden bile karşı koyamıyordum.

Burdur'daki Abdullah Aşçı'yla Enstitüyü bitirmeden tanıştık. İlimizin gazetesine yazılar yollamıştım. Gazetenin edebiyat sayfasını yönetiyordu. Köyüme gelip geçerken kalıyordum birer gün. İstasyon Caddesi'nde aşağı yukarı gezinip sanat konuşuyorduk. Kimbilir ne çocuksu çıkışlarım oluyordu, hiç bozmadan, bulunmaz bir anlayış ve sabırla görüşlerime törpü atıyordu.

Bir uçtan da öyküler yazıyordum. Ankara'da "Seçilmiş Hikâyeler Dergisi"nin çıktığını ikinci sayısında öğrendim. Mutlaka karşılık verilsin diye posta pulu koydum mektubuma. Sıkı bir karşılık geldi. Kaç öykü göndermişsem hepsini İlhan Tarus'a vermiş Salim Şengil. O da okuyup incelemiş, Şengil'in mektubundan sonra onunki de geldi. Acemiliklerimi gösteriyordu. Kentsoylularca bir engelleme ile mi karşılaşıyordum? Yoksa doğrusunu mu anlatıyorlardı zatıma?

Başaran'ın, Külebi'nin, Talip Apaydın'ın, Kansu'nun, Cumalı'nın şiiriyle karşılaşalı çok oluyordu. Özellikle Külebi'yi yakın buluyordum kendime. "Uzaak ovalar, çoraak ovalar..." Ne kadar yalın, ne kadar dokunaklı şiirlerdi onlar! Orhan Burian'ın "Kuruluştan Sonrakiler"i çıkmıştı. Tercüme Dergisi'ni "'şiir özel sayısı'nı görmüştüm. Gram gram düşüyordu düşlerim, toprağa basıyordum. Yıkılabilir, kırılabilir miydim? Hayır, çünkü çok ciddi idi eleştirimi yapanlar, gerçekten yararlı olmak istiyorlardı.

"Edebiyat Dünyası" dergisini bulduğumda son sınıfta mıydım? Gönderdiğim şiirlere karşılık alıyordum. Derginin sahibi Sabahattin Hüsnü, köyden gönderdiklerime daha çok ilgi gösterdi, arka sayfayı ayırıp A. Arad'ın çizdiği portremle yaşam öykümü yayınladı. Sonra her postadan ya bir mektup, ya bir dergi, ya birkaç kitapla destekledi dağın başındaki köyde beni... Bir yandan da arka arkaya boyna kapatılıyordu dergiler. Halk Partisi'nin baskıcı yılları. On sekiz dergi birden kapatıldı birinde. Kapanmayanlar çıkmasında sakınca görülmeyenler...

Demokrat Parti de aynı davranıştaydı. Sanki Halk Partisi'nden öğrenmişti, hoşuna gitmeyen sanatçıyı, yazarı hemen susturuyordu. Devlet desteğinden yoksun, özgürlükten yoksun, baskı altında bir kültür ve sanat yaşamının içindeydik. Daha öğrenciyken mimlenmiştim. Çıkardığım "Yeni Köy" adlı gazetede yayınlanan şiirimden ötürü tâ bakanlıktan müfettiş gelmişti koğuşturma yapmağa. Bir okulun duvar gazetesindeki şiirle uğraşan iktidar, ülkeyi kalkındırmak için gerekli zamanı ve gücü nereden bulacaktı? 1946 seçimlerinden sonra Milli Eğitim Bakanlığının, Köy Enstitülerinin yönetimi birden değişmişti. Tarus'un yazdığı o güzel mektubu başkaları açıp denetlemiş ,ben onlardan sonra okudum. Cezaevinde de böyle verilirdi mektuplarımız. Adı demokrasi olan bir düzen içinde oluyordu bunların hepsi. İzne giderken bavulumda Max Beer'in "Sosyalizmin ve sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi" adlı yapıtı çıktı, hemen el koydular, onun da soruşturmasına müfettişler üşüştü. Öğretmen olduğumda jandarmanın, karakolun gözetimi altında gibiydim. Hattâ "gibi"si fazla, gözetimi altındaydım. Uydurma şikâyetler sonucu, gün ortasında evim basılıyor, aramalar taramlar sonunda öykülerimi, şiirlerimi alıp götürüyorlardı. Savcıya git, sorguya gel, duruşmaya gir, kaymakama çık... Bir yandan sanatla, bir yandan öğretmenlikle, bir yandan da bunlarla uğraşıyordum. Sonu da gelmedi hiç...

Belki Sabahattin Hüsnü anlattı, belki "Edebiyat Dünyası"nda şiirlerimi okudu, Fahir Onger'den bir

mektup aldım. Köy kaynağından fışkıran zengin dilli edebiyat yeteneğini öğüyor, sanatsal titizlik konusunda uyarıcı açıklamalar yapıyordu. Karasabanın ardındaki köylü Durmuş'un tıpkı Shakespeare'in Hamlet'i, Goethe'nin Faust'u, Moliere'nin Cimri'si gibi sanatlı, özenli yazılmasını söylüyordu. İlhan Tarus'la mektuplaşmamız sürüyordu.

Öğretmenliğimin ilk yılı sonunda bir Ankara, bir İstanbul gezisi yaptım. Sabahattin Ali yoktu, sınırda ölüsü bulunmuştu çoktan. Nedeni, nasılı aydınlatılmayan bir ölümdü bu. Ali Ertekin adında bir acanın boynuna yüklemişlerdi suçu. Giz içinde kalmıştı her şey. Nâzım Bursa'da içerdeydi. Ankara'daki başlıca yazarları ozanları dergileri gördüm. Yaşıtlarımdan arkadaşlar edindim. İstanbul'a Vedat Günyol'un çağrılısı olarak gitmiştim, on beş gün konuğu oldum. Konuştuk, gezdik birlikte. Sabahattın Hüsnü'yle de yüzcek tanışmamız bu gezide oldu. Ve daha kimlerle... Seven, zaman ayıran ne güzel bir çevreydi...

Bir tatilde de Samim Kocagöz'ün konuğu olarak İzmir'e gittim. Kocagöz'le dostluğumuzun başlangıcı ilgi çekicidir. "Fikirler" dergisini yöneten Halil Dumanoğlu'ndan adresini sormuştum. Bir süre sonra Kavacık'a Kocagöz'ün mektubu geldi. Bir isteğim olup olmadığını sorarak adresini bildiriyordu. Kocagöz'ün öykülerini seviyordum. Fahir Onger'in "Edebiyat Dünyası"nda çıkan yararlı eleştirisini okuduktan sonra "Bir Şehrin İki Kapısı" romanını bulup getirtmiştim. Yapıtları üzerine duygularımı açıklayan bir mektup yazıp teşekkür ettim. Sonra bir paket kitap geldi. Yeni çıkmış çeviri kitaplar, bulup almama, görmeme olanak yok. Mektuplaşmamız başladı. Her mektuba öyküler koyarak kafasını şişiriyordum. Hepsine karşılık veriyor, dikkatle eleştiriyordu yazdıklarımı. "Sam Amca" öyküsü, Dünya Öykü Yarışması için Türkiye birincisi seçilmişti. İşte o yılın tatilinde çağrısını aldım. Gittim, İzmir'de kaldık bir süre. Söke'ye geçtik birlikte. Lozan günlerini, Tan yazarlığını, Giresun'daki askerliğini, bir öyküsü yüzünden Sivas'a sürülmesini anlattı yol boyu.

Bazı arkadaşlar Kocagöz'ün tatlısu sosyalisti olduğunu, gerçek sosyalist olsa Menderes'in kıyısındaki onca toprağın üstüne oturmayacağını fısıldıyorlardı kulağıma. Devletten önce toprak reformunu yapar, dağıtırdı elindekileri! Toprak reformunu devletin değil de kişilerin yapacağı bir iş gibi görüyorlardı. Kocagöz'e açıyordum bunları, hem de eleştirilerin bir bölümüne katıldığımı ekleyerek. Üşenmeden anlatıyordu uzun uzun. Söke'deki evde yaptığımız söyleşiler, pamuk ekilen tarlalardaki dolaşmalarımız çok tatlıydı. Birinde annesi çağırmıştı biz konuşurken. "Affedersin ama anneciğim gelemem, görüyorsun edebiyat konuşuyoruz burada!" demişti.

Samim Kocagöz'ün Yakup Kadri'yle İsviçre'deki konuşması ünlüdür. Yapılacak bunca iş varken edebiyat yapmağa zaman yoktur gibi bir anlayıştadır o görüşmede Kocagöz. Fakat Söke'de konuşurken edebiyatı bu kadar ciddiye alması çok etkiledi beni. Sadece bu değil. Aramızda 13-14 yıl vardı. O yaşımda beni ciddiye alması... Mektuplaşmamız sürdü. Yazıcılığımda büyük iyiliklerde birini ondan gördüm. İlk kitabımın basılması konusunda Hüsamettin Bozok'u karara vardıran odur. Tıpkı bugünkü gibi, tanınmamış bir yazarın ilk kitabının ünlü bir yayınevinde çıkması zordu. Takla üstüne takla atmak gerekiyordu. Örneğin "Seçilmiş Hikâyeler Dergisi"yle ne çok uğraştım, sonuç alamadım. Bırakın kitabı, kitaptan önce, bir sayıya üç dört öykümün konulması için kaç kez gidip geldim Salim Şengil'e. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi, kimi yazarlar için böyle sayılar yapıyordu o zaman, kitap çıkaramayan yazarlar için iyi oluyordu bu. Ankarada'yım o zaman. Beş yıl köy öğretmenliğinden sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne öğrenci olmuştum. Asıl Resim bölümüne gelecektim. İki kez girdiğim sınavları kazanamadım. Resim bölümünü tutturamayınca Edebiyat bölümüne girdim çaresiz. İşte o yıllarda verdim beş altı öykümü Şengil'e. Bunları yeni tanıştığı Nezihe Meriç'e yollardı. Batılılar gibi okutman çalıştırıyordu Salim Amca. Şiir için de vardı böyle danişmentleri. Nezihe Meriç tutmadı benim öyküleri. Samim Kocagöz ilk kitabım Çilli"nin basılmasını 1955'te kabul ettirdi Hüsamettin Bozok'a. O zaman çok çok üç bin basılıyordu bir öykü kitabı. Resimli çıkıyordu. Fiatı da bir lira oluyordu. Yazarlar üste para veriyorlardı. Örneğin Oktay Rifat'ın "Karga ile Tilki" için 300 lira verdiğini kendinden duymuştuk. "Çilli" de 3200 basıldı. Ben üste 150 lira aldım Yeditepe'den. Bunda da Kocagöz'ün etkisi, hattâ parasal katkısı olduğunu sanıyorum; bir yazara nasıl davranılması gerektiğini örnekliyordu.

Yunus Nadi ödülünü almak için gittiği Cumhuriyet gazetesinde 1958. Yaşar Kemal, Yusuf Atılgan, Selmi Andak'la Geride Elif Naci.

Salim Şengil'in hakkını yemek istemem. İlk öykümü o bastı. Zor koşullar altında çıkarıyordu dergiyi. Kâğıttan kırparak, dizgiden kıdım kıdım ucuzluk sağlayarak, iki üç ilân alacağım diye kapı kapı dolaşarak. Yeditepe'nin gideri daha çoktu. Kâğıdı pahalıcaydı. Beş kuruşluk katkıda bulunmuyordu bu dergilere devlet. Öteki yayınevleri ise genç yazarlara yeterli ilgiyi göstermiyordu. Koşulları yürürlükteki sisteme bağ-

Bir tartışmadan sonra O Kemal, Apaydın, K. Tahir ve Makal'la 1959.

lı olarak değerlendiremediğim için 1958 de bir de öç almağa kalktım Şengil'den. Yunus Nadi roman yarışmasında birinci olmuştum, bir telgrafı geldi. "Başkasına söz verme, 'Yılanların Öcü'nü biz basalım!" diyordu. Ödül kazanmış, satacak bir kitap. Az satacak diye öykülerimi basmağa yanaşmamıştın ama. Sanırım gene de ters olmayan bir karşılık yazdım kendisine.

Bunca tıkalı, bunca kapalı yolu nasıl açabileceğimi derin derin düşünüyordum. Yeditepe'den bir öykü kitabımın çıkması da fazla etkili olmamıştı. Bir gün oturup bazı amaçlar saptadım. Hani askerlerin amaç saptaması gibi. Bir gün kitaplarımı, dağıtım örgütü en yaygın, en güçlü yayınevi hangisi ise onda bastıracağım. Yazılarımı, ülkenin en büyük, en iyi gazetesi hangisi ise onda yayınlayacağım. Yazdıklarım, yazacaklarım bu yoldan daha iyi ulaşacak halka. Bunu delikanlı yaşlarımın saklı bir hırsı olarak büyüttüm içimde.

"Yılanların Öcü"nü roman olarak Sivas'ta öğretmenlik yaparken tasarlamıştım. İlkin Isparta'da çıkan "Demet" dergisinde kısa bir yazı olarak yayınlamıştım. Bir ara on beş yirmi sayfalık bir öykü olarak yazmayı düşündüğüm de olmuştu. Örneğin Sivas'ın merkez köylerinden birinde seçim görevi yapacaktım, üç gün kalacaktım orada, yanıma kâğıt kalem aldım, üç günün içinde yazıverecektim. Gittiğim köyün odasında köylülerle kaynatmak daha çekici geldi, yazmadım. Öte yandan durmadan gelişiyordu o uzun öykü konusu kafamda. Derken asker oldum. Balgat'a yakın kırlarda "tek er eğitimi" yaparken hep onu düşünüyor, küçücük bir deftere notlar alıyordum. Uzun süreli bir bayram tatilimiz vardı. İzne çıkmadım, kaldım koca yedek subay okulunda tek başıma. Notlarımı önüme koyup başladım. Sabahtan akşama kadar yazıyordum. Tatil bitti, roman bitmedi. Okul da bitti, Konya'ya verildim. Otelde, pansiyonda, kent kitaplığında tamamladım romanımı.

Bu arada Cumhuriyet, Yunus Nadi yarışmasını açıkladı. Temize çekip postaladığımda mutlaka bir sonuç alacağıma inanıyordum. "Atlar Tepişti" adlı romanım da yazılmış bitmiş, duruyordu. Gazete birinciye 1000 lira verecekti ödül olarak, bir de yayınlayacaktı romanı. Küçük ve büyük seçici kurullarda ünlü ünlü adlar vardı. İlk elemeden dört romancı geçtik. Birincilik bana düştü sonunda. Kurulda Halide Edip ile Yakup Kadri dayatmışlar "Böyle bir romana 1000 lira yakışmaz, ödül tutarını artırın." Gazetenin Konya temsilcisi Sofu Tuğrul gelip haber verdi, inanamadım.

Assubay Hazırlama Ortaokulunda Türkçe öğretmeni olarak yapıyordum askerliğimi. Okul komutanımız olan Albay, "Asteğmen! Gel buraya!" diyordu ikide bir. "Nedir bu resmi giysilerin altında siyah pabuçlar?" Bize birer postal verilmişti. Pek hantal şeylerdi benimkiler. Pantolonumun altına yakışacak sarı pabuçları alamamıştım. Maaşlar az, yaşam pahalı. Sivil ortaokullardan ders alayım dedim, uğraştık Oğuz Tansel'le, ama sağlayamadık. Demiryolunun güneyinde, Meram yolunda tek odalı bir ev tutup çoluk çocuğu getirmiştim. Sofu Tuğrul geldiğinde gece yarıyı geçmişti. Konuklar vardı yatıda. Yatakları topladık yerden.. Ertesi gün Yunus Nadi ödülünü kazandığım duyulunca kapıda bir cip durdu erkenden. Posta çıktı, komutanın çağırdığını söyledi. Hantal mantal postallarımı giyip gittim. Bir bayramdı ama hangisiydi bilmiyorum. Konutunda bekliyormuş. Karşısında beni görünce şaşırdı. Demek sık sık fırça çektiği o asteğmendi Cumhuriyet'in birincisi! Karısına kızına tanıştırdı, kutladı. Hiç söz etmedi fırçalardan falan. Ama ondan sonra 30 Ağustos mu, gel asteğmen, okulun açılış töreni mi, haydi asteğmen; Cumhuriyet bayramı mı, çık asteğmen, On Kasım mı, konuş asteğmen! Söylevcibaşı yaptı çıktı beni. İstersen olma, askerlik. Terhis olup kurtuldum söylevcilikten ve de arkadaşların gırgırından.

Gazete gidiş dönüş uçak biletimi ayırtmış, İstanbul'a çağırıyordu. İlk uçağa binişim olacaktı. Kalkıp gittim. Gerçekte bir ödül hem çok şeydir, hem hiçbir şey. İyi bir otele Cumhuriyet'in konuğu olarak yerleşip gerekli görüşmelere başladım. Bir haftacık izin almıştım, komutanıma yazdım, bir hafta daha uzattı. On beş gün kaldım. Hepsi yararlı geçti günlerimin. Kimi yıl şiire, kimi yıl makaleye, öyküye, röportaja veriliyordu Yunus Nadi Ödülü. Romana ilk verilişiydi. Yaşar Kemal, söz arasında, önceki yıllarda yarışma birincisi olan arkadaşların ödülü alırken ille de gaze-

tenin sürekli yazı kadrosuna katılma isteğinde bulunduklarını, bunun da iyi karşılanmadığı sezdirdi. Ben de öyle bir istekte bulunabilirim sanıyordu belki. Nadir Nadi dışardaymış vardığımda. Beş altı gün sonra gelince kendisiyle tanışmaya çıktım. Dereden tepeden, günün konularından konuştuk. Söz kendiliğinden oraya gelecek olsa bile ben başka yana çektim, açılmadı yazarlık konusu. Ayrılacağım günden bir gün önce hoşçakal'a gittim. O zaman kendisi açtı.

"Valla.. öğretmenlik bir yandan, romancılık bir yandan, bilmem ki fırsat bulabilir miyim?" dedim.

"Canım ayda iki üç yazı..."

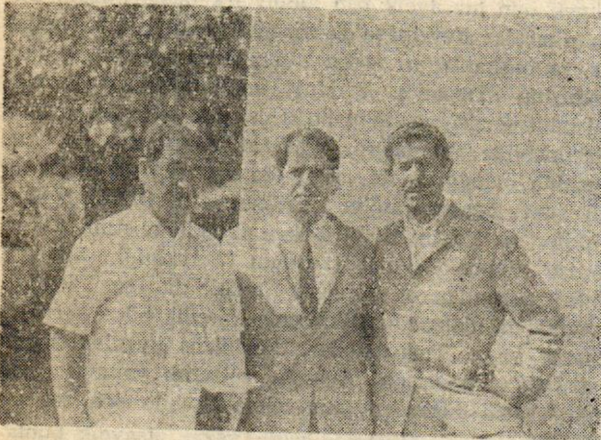
"Ben biraz da zor yazarım, titizimdir."

"Hemen kesip atma, dönüşünde düşün.."

Yaşar Kemal de vardı. "Keh keh keh!" güldü köylü kurnazlığıma. Bensem tokgöz falan davrandığım kanısındaydım .

Bir ay içinde ilk yazımı yolladım. "Parça çıkarılmasın, diline dokunulmasın.." dileğini içeren bir mektupla. Nadir Nadi karşılık verdi. "Yasal sakınca olmayan yazılara dokunulmaz. Dil konusunda ise anlaşılır olmak koşuluyla biz de yenilikçiyiz."

Romanın basımı işini Remzi Kitabevi'ne verdim. Film önerileri gelmişti iki üç, ciddi bulmadığım için geri çevirdim. Şimdi sorun, açılan yolda verimle çalışmaktı. Okurlarımı bulmuştum. Gazete romanı iki ayı aşkın sürede yayınladı. Yankıları iyiydi.

Fevzipaşa'da TÖS yöneticisi arkadaşlarıyla, 1968.

Romanın yayınlanması konusunda da bazı takışmalarımız olmuştu, anlatılmağa değer. Cevat Fehmi Başkut, genel yayın müdürü. Belki kendisi söyleyemeyeceği için B. Felek'i çağırmış. "Şurayı şurayı, burayı çıkarsan nasıl olur? Gazeteyi zor durumda bırakır bu parçalar..." Bir iki yerde açıksaçıklık, beş altı yerde de siyasal dokundurmalar buluyorlardı. Hele biri pek güldürücüydü. Karataş'ın akıllı muhtarı, evine gelen konuklar kapıdaki köpekten yakınınca, "Bugüne bugün ben bu köyde cumhurbaşkanı hazretlerini temsil ediyorum. Onun köşkünü bir taburdan çok polis bekliyor, beni de bir köpek, çok mu görüyorsunuz?" diyor ya. Onun bu patavatsızlığından polise hakaret anlamı çıkarabilir hükümet diye kaygılanıyorlardı. O kadar sıkıştırılmış bir hali vardı gazetecilerin. "Bütün öbür parçaları çıkaralım, bu dediğiniz parçalar kalsın, bunları söylemek için yazdım bu romanı!" diye şişindim, iyi mi? "Yok yok!" dedi Cevat Fehmi. "Biz de yazarız bak. Sana karışıyor falan değiliz. Al romanı, götür otele, düşün. İşine gelirse çıkar..." Nadir Nadi'yle konuşurken söz konusu ettim bunu. "Olmaz öyle şey!" diye destekledi beni. Roman olduğu gibi çıktı. Açıksaçıklıktan koğuşturma açıldı dedikleri gibi. Gazete ve ben kendimizi savunup "takipsizlik" kararı aldık. Ama konu kapanmadı. İki üç yıl sonra yapılan film, tiyatro uyarlaması, sansürün filmi engellemesi, AP'nin sanat düşmanı senatörlerinin baskı yaparak devlet tiyatrosunda bir gün sonra perdesi açılacak oyunu kaldırtmaları gibi çalkantılar sürdü gitti. Uzun zaman kapanmadı "Yılanların Öcü" konusu. Her ne kadar yüksek eleştirmenlerimizin kavlince büyük ölçüde röportaja benziyor ve konusu bakımından da "köy romanı" ise de hâlâ gündemde olan bir roman. Okuyucu arayıp soruyor. Yeni okur kuşakları arıyor. Ben de, 28 yaşımın olanaklarıyla yazdığım bu romanı orada bırakmadım, Irazca ailesinin ezik yaşamı üstüne bir üçleme yazdım. Bayram'ı, Kara Ahmet'i, Karataş köylülerini değişik dönem ve ortamlarda anlatmayı sürdürdüm.

Askerlikten sonra Şavşat'ı çektim. Bir yıl berkâr, bir yıl da çoluk çocukla gittim. Otuz saat dersim var. Hem okutuyorum, hem yazıyorum. Cumhuriyet, istekle yayınlıyor yazılarımı. Yankıları da iyi oluyor. Fakat yerel AP adamları, örneğin baba ilçe başkanı, oğul milletvekili, öteki oğul hükümet doktoru, hepsi ildekilerle aynı çanaktan yiyorlar, hepsi Ankara'dakilerle delme takma, işi gücü bırakıp benimle uğraşmağa başladılar. Sonunda muratlarına erdiler, Ankara'ya sürgünümü çıkardılar. Altı ay sonra da Talim Terbiye Kurulu'nun eski bir kararına dayanılarak bakanlık buyruğuna aldılar. Yaşım otuz demeden öğretmenlikten uzaklaştırıldım.

Çok düşündüm o zaman. Gireyim mi bir gazeteye? Gazeteciliğin edebiyata ne ters bir uğraşı olduğunu görüyordum. İyi kötü ünlü münlü bir kişiydim, politikaya atılıp milletvekili falan olayım mı? Bildiklerimin hepsi eriyip gittiler o kazanın içinde, sanatçılıklarının s'si kalmadı. 100 lira ceza aylığına katlanarak altı ay beklemeğe karar verdim. Altı ayın sonunda ya işe alınacak, yada temelli atılarak yargılanacaktım. Yasa böyleydi o zaman. İşim yoktu, eve kapanıp "Onuncu Köy"ü tamamlamağa çalışıyordum. Altı ay tamam olurken 27 Mayıs geldi. Daha önce de yazdım mı bilmiyorum, Fakültesinin duvarları kurşunlanan Prof. Fehmi Yavuz bakan oldu. Tanışıyorduk. "Dile ne diler-

Oylat kaplıcasında öğretmenlerle, 1975.

sen!" gibi bir durum. Milli Eğitim müdürlüğü, Talim Terbiye Kurulu üyeliği, genel müdürlük.. Köylerle ilgim kesilmesin diye ilköğretim müfettişliği istedim. Ne olsa Ankara'ya yerleşiyordum hiç hesapta yokken. Topraklık'tan bir ev tutmuştum. Benim düşüncem, Savşat'ta bir süre çalışıp Burdur yanlarına geçmek, kendi bölgemde çalışıp yaşamak ve yazmaktı. Hügo'nun insan yutan kumsalları gibi, çıkayım dedikçe çekiyordu Ankara'nın çamuru.

Bir yabancı dil öğrenme isteği döner dururdu içimde. Köy Enstitüsünde proğramımızda Almanca vardı, fakat savaş yılları içinde öğretmenimiz olmadı. Kendi kendime çalıştım biraz, çevremde bilen bir kişi yok, yürümedi. Zamanın Milli Eğitim müsteşarı çağırdı, bazı arkadaşlarla birlikte ABD burs sınavına girmemizi önerdi. Amerika'ya gitmenin yararları, zararları, dedikoduya yol açacak yanları çoktu, bunların hepsini biliyordum. Bu konuda hiçbir kompleksim olmadığı için sınava girdim. Genel bilgi ve yetenek testinden geçtik, kazandım. Amerika'daki Georgetown Üniversitesi'nin Ankara'daki kurslarına başladım. Sekiz ay sonra gitme sıram geldi, fakat bakanlık karar değiştirdi, "Sen gitmeyeceksin, yedeğini göndereceğiz!" "Neden?" "Valla.. ık.. mık!" Uzun bir uğraşma da bundan çıktı. Söylemiyorlardı ama el altından öğreniyordum, hep o dosya, tâ Gönen'den beri kabarıp gelen polis dosyasıydı neden. Bir de devrilen DP iktidarının bakanları yoluyla hakkımda alınan kararlar. "Peki hani siz o iktidarı deviren "devrim" iktidarı idiniz? Nasıl oluyor da devirdiğiniz iktidarın kararlarını geçerli sayıyorsunuz? Sayacaktınız niçin devirdiniz? Vallahi Danıştay'a giderim, basın toplantısı yaparım... derken birkaç ay içinde yolumu açtılar gittim.

Bloomington'daki İndiana Üniversitesi'nde geçti bir yılım. Oradaki Audio-Visual Center'de yeni komünikasyon kuramları, yetişkinler ve çocuklar için yazma, grafik sanatlar, fotoğrafçılık gibi kurslar aldım. Sonra Camayka'yı, İngiltere'yi, Almanya'yı görerek yurda döndüm. Bakanlıkta görev alıyordu gidip gelenler. Ben ilköğretim müfettişliğime başladım. Ardından da 92 arkadaşla birlikte Türkiye Öğretmenler Sendikası — TÖS'ü kurduk. Çok geçmedi, müfettişlikten uzaklaştırıldım. Ardından bir daha bakanlık buyruğuna alındım. Sonra bir daha alındım, hep böyle gitti.

TÖS'ün ve orada örgütlü 75000 öğretmenin savaşımı unutulmamıştır. 12 Mart'a kadar dimdik yürüyüp gelmiştir TÖS, 12 Mart'tan da dimdik çıkmıştır. Bu yazının sınırlarına sığmaz o dönemin anıları. Bir noktayı belirtebilirim yalnız.

Bir yandan hükümetle, bir yandan da içimizdeki arkadaşlarla uğraşıyorduk. Öğretmenlerin bir bölümü TÖS'ü hızlı bulurdu. Bir bölümü ise tutuk ve sinik. Çekingen. Yeteri kadar atak değil. Bunu da şöyle açıklıyorlardı: "Hükümete karşı atak değil, çünkü bu hükümetin ardında Amerika var. Genel başkan Amerika'nın adamı, çünkü Amerika'ya gitti geldi..." Bu yoruma en yakınımda bildiğim arkadaşlar falan da katılıyordu, orda burda "Amerikan ajanı, Amerikan uşağı" olduğumu yayıyorlardı. 12 Mart'ta tutuklandık, yargılandık.. da, bu tür arkadaşlar ancak o zaman kabul ettiler ajan yada uşak olmadığımızı. Kimi solcuların biribirlerine karşı bu tür sevgisizliği saygısızlığı açıla açıla ne boyutlar kazandı, şimdi görüyoruz.

Hepi topu altı yıllık bir geçmişi olan TÖS'ü, sıkıyönetim altında yapılan bir anayasa değişikliği ile ortadan kaldırdılar. Öğretmenler sendika yerine dernek kurarak savaşımlarını sürdürmenin yolunu buldular. O altı yıl içinde ben, yanıma başka bir uğraş koymak istemediğim edebiyatı ne yaptım? Parça bölük zamanlarımı ziyan etmeden, biraz da uykularımdan kısarak, üç aşağı beş yukarı eskisine yakın bir verimle çalışmalarımı sürdürdüm. Sadece bütün hazırlıkları yollarda bellerde tamamlamış olan "Tırpan" romanımı yazabilmek için bir aycık izin aldım arkadaşlarımdan. Zaten o sıralar Feyzipaşa'da sürgündeydim. Öğretmenlikten ve başkanlıktan artan zamanlarda işledim, sonuçlandırdım "Tırpan"ı. 12 Mart tutukluluğum ve sendikal bildirilerden yediğim öteki cezalar bittikten sonra öğretmenliğe alınmadım. Niteliğini halkımızın da kavramakta olduğu devlet, çoğu eza ve ceza ile geçen 20 yılı aşkın öğretmenliğimin üstüne yattı. ODTÜ Halkla İlişkiler ve Yayın Müdürü iken tutuklanmıştım. Çıkınca işe alınmak için başvurdum. Tutukluluk, burjuva devlet açısından bile sadece "tedbir"di, ceza değildi. "sabıka"da olamazdı. Dilekçeme karşılık bile vermedi Rektör paşa. Tıpkı işçilere köylülere uyguladıklarını uyguladılar bana da. Aylarca yattığım yanıma kâr kaldı. Kuru düzenden yana olmasak bile ona ses çıkarmayan birer öğretmen yada yazar olsaydık bunların hiçbiri gelmezdi başımıza. Geldi de ne oldu? Yakınmak için yazmıyorum bunları, asla. Sözü şuraya getirmek için yazıyorum. Devlet attı, ama halk tuttu. Kitaplarımız onun arka çıkmasıyla basılıyor, okunuyor. Sayımız az da olsa muhanete muhtaç olmadan yazarlığımızı sürdürebiliyoruz onun desteğiyle. Sağolsun.

Yeterinden çok uzayan bu yazıyı iki noktaya bağlayarak bitereceğim.

Birincisi : Bugün anamalcı üretim ilişkileri ve koşulları gereği önleri tıkalı genç yazarlar ve ozanlar, önleri ne kadar tıkalı ve kapalı olursa olsun, bir yol tutmalı, hiç caymadan gitmeliler o yoldan. Caymadan ve yılmadan. Yaparım diyen insan yaparmış. Eninde sonunda açılır o yollar. Açmak için tutkuyla, tutkudan da büyük bir şevkle yürümeliler. Bu tutku, bu şevk vardırır insanı varacağı yere. Ben vardım, başım göğe erdi anlamına söylemiyorum bunu. Öncekilerimiz gibi biz de bir yere vardık elbet, fakat yeni arkadaşlar daha ilerlere varacaklar. Bizden daha iyi etkileyecekler toplumu. Bu tutkuyu içlerinde duymuyor ve yokladıkları zaman elleriyle tutmuyorlarsa hiç bulaşmasınlar yazıya çiziye.

İkincisi: Ünlü yazarlar, ozanlar, sanatla uğraşanların hepsi, sevgisizlik denilen marazı uğratmasınlar aralarına. Benden önceki kuşağın burada adını andığım, anmadığım pek çok yazarından, ozanından nasıl sevgi gördüğümü bu yazının sınırlarına sığdıramadım. Samim Kocagöz'ün, Yaşar Kemal'in, Başaran'ın, Orhan Kemal'in sevgilerini yeterince anlatamadım. Böyle sevgilerle gelişir, yüreklenir, toplumu sarmış karanlığı ok gibi bu sevginin gücüyle deler geçer yeni yazarlar, ozanlar.

Belki eleştirmenlerimiz için de birkaç cümlesi olmalıydı bu yazının. Otuz yıldır suç işlemişim gibi başıma kaktıkları doğalcılık, kaba gerçekçilik, röportajdan ileri geçemeyiş, köy romanına takılıp kalmak yüzünden şehir ve işçi konularına giremeyiş.. Alıştım belki, gülmekler geliyor içimden. Zaten öğünmek gibi olmasın, bir şeyi iyi bilirim, romanı, öyküyü, tıpkı şiir gibi, halk için yazarlar, eleştirmenler için değil. Halkımız da, çoğunluğu yoksul, cahil mahil ama sığır değil çok şükür.

Daha çooook uzamasını istiyorum bu öykünün. Daha çok yazmak için; inançla, tutkuyla, sevgiyle...

Çıyanlar

onlar en karanlık serüvenini yaşadılar ihanetin
insan pazarlarında çıkar hesaplarının
çöplenmek için gölgesinden
o aşağılık saygısıyla bir köle bağlılığının
ruhlarını sattıklarını bir zamanlar
boğdular birer birer
yakalayıp kendilerine güven zayıflığında
ellerinde yağlı karası çamurun
ne erdem bıraktılar bulaştırılmamış
ne güzellik
ne de sevgi

bana düşmanlıklarının nedeni
dik durabilmemdir

can suyunu emerek palazlanıp
sonra irinli memelerinden
çakal düzeninin
sırça saraylarını kurdular egemenliğin
ve çekilip en derin salonlarına
kapadılar ya binbir kilitli ağır kapılarını
gizleyemediler yine de
insandan çıyan yaratan
o ürkünç
aşağılık karmaşasını

bana düşmanlıklarının nedeni
hiç mi hiç inanmayışımdır
sırça saraylara

onlar en karanlık serüvenini yaşadılar ihanetin
çıkar hesaplarının
insan pazarlarında

Ayhan Enacar

KESİT

KİTAPLAR

Gülgûn ile Nergis

Bir genç ozan daha: Osman Serhat. Ozan şiirlerini "GÜLGÛN İLE NERGİS, BİRDENBİRE YAŞAMAK, UZAK ŞİİRLER, YALNIZLIK ŞİİRLERİ" bölümlerinde toplamış. İlk bölüm daha bir özgün. Gülgûn İle Nergis'in bir efsane havasına büründürülerek şunuluşu okuru şiire sımsıkı bağlıyor. Deyişlerdeki özgünlük, yalınlık, içtenlik ise ozanlığın tutarlı özelliği.

Yanına gurbeti alıp giden
Bir sevda sürgünüydü
Dursa
Yakasından sürüklerdi onu
Kendi kendine uzayan gölgesi
Giden
Ve kendine el eden
O yolcunun
Kendi ayak izleri olurdu koşsa
Anıların yasak bölgesi

Böylesine bir ozan deyişi nasıl sevilmez? Ne ki öbür bölümlerde aynı başarıyı göremiyoruz.

Şevket Yücel

Osman Serhat
Gülgûn İle Nergis
Derinlik Yayınları
İSTANBUL

Anarşistler

Mehmet Emin Bozarslan'ın ilk hikâyesi "*Anarşistler*"de belli bir tarihsel dönemin bir kasabadaki uygulamaları sergileniyor. 12 Mart rejiminin bir başka yüzüyle karşı karşıya getiriyor yazar okuru. O dönemin çeşitli sınıftan bireylerin ilişkilerinde yaptığı değişiklik, yön ve tavır, Bozarslan'ın ele aldığı ana sorunsal. Emperyalizme karşı tepkinin etkin boyutlara ulaştığı bu dönemde; 12 Mart rejimi, toplumun en bilinçsiz kesimi içinden, para ve mevki karşılığı "*sayın muhbir vatandaş*"lar çıkarak jurnalcılığı geliştirdi. Bireyler üzerinde estirilen terörün yanısıra "*kuşkuculuk*" salgın haline geldi. *Bozarslan* "*Anarşistler*"de bu temaları odak alıp işlemesine karşın, temelde faşist mekanizmayı eleştirmeyi amaç ediniyor. Anlatımına elverişli gülmece ve eğleni öğesi ekleyerek hikâyeyi etkileyici düzeye çıkarıyor. "*Anarşistler*", döneme ilişkin sorunsalı eğleni havası içinde eleştirip vermesiyle öteki 12 Mart'a ilişkin yapıtlardan farklı. Toplum hayatının iç ve dış dinamiklerin etkisiyle alt üst olduğu bu dönemi bireylere yansıyan yönüyle kavrayıp aktaran *Bozarslan*, *ince alaycı* bir anlatıyla özel olarak kasabanın bürokrat çevresini, genel olarak da faşizmin işleyiş mekanizmasını taşlıyor.

Anarşistler, 12 Mart döneminde Diyarbakır Sıkıyönetim tutukevinde yazılmış. Hikâyenin kahramanı gece bekçisi Selim komşularının kızı Asiye'yi sevmektedir. Ama aylığı, başlık parası verip Asiye'yi almaya yetmemektedir. Yaşlı anasıyla oturduğu gecekondusuna geldiğinde kapının içerden kapalı olduğunu görür. Anarşistlerin eve girip anasını alakoyduklarını sanarak durumu amirlerine bildirir. Parasal ve rütbe olarak ödüllendirilmesinin düşünü kurar. Daha sonra, kasaba komiseri, kaymakamı, savcısı ile bürokrasi ihbarı değerlendirip egemen sınıfla ra yaranmanın yarışına girerler. Yazar hikâyeyi eğleni havasıyla bağlar. Ne anarşistler tarafından anası alakonulmuştur, ne de anarşistler vardır evde. Güvenlik kuvvetlerince sarılan eve sarı bir inek girmiştir. Kapının arkasına yattığı için de kapı açılmaz duruma gelmiştir. "*Balyoz Harekâtı*"nın fiyaskoyla sonuçlanması bürokrat burjuvaları tedirgin eder. Sonuçta da, asılsız ihbar yaptığı için bekçi Selim'i tutuklayıp sorumluluktan kurtulurlar. Gelgelelim, "Anarşistler"de asıl eksen bu olay değil; olayın çatısı içine yerleştirilen bireylerin faşizm karşısındaki tutumları. Bu çerçevede bilinçsiz bekçi Selim'in ortam tarafından şartlandırılmışlığı gerçekliğin bir yüzü; bürokrat burjuvazinin düzenle uyumlu olan tavırları da gerçekliğin diğer yüzü. *Bozarslan*'ın ele aldığı tiplere sınıfsal konumlarıyla yaklaşımı, psikolojik derinlik katması; doğalcı-popülist-mekanik hikâye anlayışı çizgisinden ayırtedici bir çizgiye getiriyor. Başka bir deyişle, kişilerinin ruhsal dünyalarının ardında yatan ekonomik etkeni öne çıkartmakla (Selim örneğinde görüldüğü gibi) toplumsal şartlandırılmanın işleyişinin nedenselliğini de kavrarız. Yazar, burjuvazinin halka karşı iğrenç

düzeye varan uygulamalarını eleştirirken burjuvazinin çıkmazını da gösteriyor. Kendi aralarındaki çelişki, yükselme hırsıyla insanı hiçleyen tavırları, zikzaklarla gerilimi artan hikâyenin içinden sivrilip çıkıyor.

Bir başka nokta, *Bozarslan*'ın 12 Mart rejimi içindeki devrimci güçlerin durumu, zaaflarının nedenselliği üzerinde durmadan geçmesi. Salt bürokrat kişileri taşlamakla bürokrasi-halk çelişkisi temellendirilmiş olmuyor mu? Ülke gerçekliği açısından 12 Mart döneminin çelişkiler yumağı çok daha karmaşık. Sorunsalı tek boyutlu kavrayışın doğurduğu *çelişkiyi* "*Anarşistler*"de görüyoruz. Ama, gerçekliğe bakış açısının niteliğinin maddi temellere dayandırılarak verilişi "*Anarşistler*"i özgün kılıyor.

Ahmet Ada

Geçti İlk Yaz Denemesi

Abdulkadir Budak daha çok kısa şiirlerle yetiniyor. Evet, kimi kez iki dize bile insanla dünyayı içine alabilir. Ama ozan şiir denizinin biraz daha derinlerine inebilmeli diye düşünmemek elden gelmiyor. Ancak ozanın bu kısa şiirlerinde yer yer sıcak duygularla düşüncelerin birbirine kaynaşıp özlü deyişlere gittiğini görünce içimize bir sevinç ışığının düştüğünü görüyoruz.

Yarınıma karşı kuşkum kalmıyor
Gök mavidir çimen yeşil yarın ak
Bir kadının sıcak elleri gibi
Okşar beni sever beni yaşamak

Elbet, yarının aklığında yaşamak bizi hem okşayacak, hem sevecektir. Daha doğrusu biz o zaman insanlığımızı duyacağız. Hem de aklığı kendimiz hazırlayarak.

Bir yerde de yolu türküye benzetiyor ozan. Bu yol yaşam yoludur.

Yol türkülere benzer neden
Başlayan bittiği yerde
Bilicibaşı söyle
Bu türkü susacak mı

Sonuç : Genç sanatçılarda bizi umutlandırıcı çalışma girişimlerinin ortaya çıkardığı ürünler varsa bunları kısa da olsa tanıtmak gerekir. Gerekirse eleştirmek. Bu, aynı zamanda geleceğe dönük bir görevdir. Kimileri nedense hep tanınmışlar üzerinde dururlar. Elbet onları unutmayacağız. Zaman zaman ürünlerinin önemini belirtmemiz, anmamız gerekecek. Ama gençleri bir kenera iterek tanınmışlar üzerinde sık sık kalem oynatmanın sanırım yarardan çok zararı olacaktır. Oluyor da...

Şevket Yücel

Geçti İlkyaz Denemesi
Abdulkadir Budak
P.K. 237 KAYSERİ

GÖRÜŞLER

Şiirimizde Sapmalar

Şiirimizin tarihsel gelişimine bir göz atıp günümüz şiirini değerlendirdiğimizde, belli bir dönemden beri varolan şiirsel sorunlarımıza, devrimci tutumla bağdaşmayan sanatsal yaklaşımların olduğunu görürüz. Ozanlarımızın kimileri imgeye ağırlık veriyor, şiir tekbaşına imgeye özdeş tutuluyor. İmgelerin altında öz gerçeklik yitiyor, anlaşılmazlığa ve kapalılığa gidiliyor. Kimileri de bunlara karşı olarak, şiiri büsbütün imgeden soyutlayarak, tekbaşına gerçekliğin anlatımına, giderek slogana indiriyor.

Bu olguların tarihsel-toplumsal nedenleri vardır kuşkusuz. Belli bir çatlak temelden hareket edenler, ya da başka bir deyişle, sanatta doğru devrimci çizgiyi seçemeyenler (teori ile pratiğin diyalektik birliğini gözardı edenler) ürünlerinde, zorunlu olarak yansıyan bu yanılgılarla karşılacaklardır. Birincisinde doğal olarak içerik yitiyor, içeriksiz bir biçim ortaya çıkıyor. Öbüründeyse içeriğe kendini tam yansıtabilecek biçimden ayrı, çelişkili biçimler seçiliyor. Böylece içerik ile biçim arasındaki diyalektik birlik ilişkisi yitiyor, denge kurulamıyor.

Sanat, sınıfsal bir eylemdir. Sanatçı, sınıfsal yerini, tavrını alan, tarihsel-toplumsal koşulların zorlamasından yararlanarak ortaya somut bir ürün çıkaran kişidir. Özlü gerçekliği yakalayabilmelidir. İçinde yaşadığı dünyanın doğal ve zorunlu değişiminin temel özelliklerini yakalayabilmesi için, yöntem olarak doğaya ve topluma ,belli bir ideolojik perspektiften (dünya görüşüyle) yaklaşması gerektir. Gerçekliği doğru verebilmesi, ortaya çıkan ürünün kalıcılığının ilk şartı için de, bu dünya görüşü, pratikte doğrulanır-bilimsel- olmalıdır.

Günümüz sanatçılarından kimileri - sanki şiirle devrim yapacaklar gibi - tek başına gerçekliği yansıtmakla sanatsala ulaştıklarını sanırlar. Sanatın karmaşık olan, insana ancak dolaylı ve uzun süreli etkisi gözönüne alınmadan girişilen bu işlem, zorunlu olarak salt slogana dönüşmekle sonuçlanıyor. Ya da, şiirin kendi kişiliğine özgülüğü atılıp bir düzyazı kuruluğuna düşülüyor. Mutlu Parkan'ın bir şiirine bakalım:

"Borsalar ve bankalar kendilerini yaratan/Tarihe ve insana rağmen ve onlar için/Yok olacak/Yaralar sevgiye dönüşecek/Kimse evini aramıyacak/Savaş kalacak."

Tekbaşına gerçekliği, şiirin kendi kişiliğine özgü kuralları yıkarak bir düzyazı kuruluğunda verdiği açıkça göze çarpar.

Neyin anlatılmasının gerekliliğini vurguladıktan sonra, nasıl anlatılmasına geldi sıra. Yukarıda anlattığımız, sanatın şartı olan özlü gerçeklik tekbaşına şiirselliği belirleyemiyor. İletişim araçlarının teknik yetkinliğe ulaştığı günümüzde, bu iş başka yollarla (gazete, kitap, tiyatro.. vb) daha güçlü ve olumlu biçimde yapılabilir. Burada şiirin bir tür olarak kendi kişiliğine özgülüğü, kendi kuralları aklımıza gelir. Başka bir deyişle, şiiri şiir yapan öğeler aklımıza gelir.

O halde en özlü gerçekliği, şiirin kendi kişiliğiyle sınırlı biçimde yansıtmalıdır. Şiirin bir tür olarak tü-

melin tikelde somutlaşabildiği, yasaların gerekliliğince verilebilmelidir. Öbür sanatsal türlerin özellikleri gözönünde bulundurulursa, şiirde imgenin yeri ayırdedilir olur iyice. Biçim içerik ilişkilerini sağlıklı bir dengeye oturtmanın da önemi sezilir. Yoksa şiiri sosyo-politik bir savaşım aracı olarak görmeyip, bir amaç olarak görenler, ya da, ne araçtır ne amaçtır diyenlerin yanılgıları, şiiri ya çarpıtmacılığa ya da sessizliğe götürür.

Örnekleri çoğaltabiliriz. Alim Atay'ın şiirine bir göz atalım:

"Ölüler geçecek sonra şapkasından
Mavi gözlü ölüler geçecek
Şapkası teker-meker arkasından
İşsizliğin şapkası ölümün ve yalnızlığın şapkası
Ama nolur gümletme bugün
— Güüüüüüüm"

Aslında bir savaşın sonuçlarının şairdeki dışavurumsal duygularıdır bunlar. Ama kültür düzeyinin toplumumuzdaki düşüklüğü gözönünde bulundurulursa, koskoca bir biçimle anlatılan, salt mizahlı bir öğeyle, anlamca biribiriyle çelişkili sözcüklerin yanyana sıralanması oluyor. Şairimiz, yalnız kendisi ve kendi gibileri okusun diye yazmış şiirini. Bu yol faşizm'e karşı mücadele kaçaklarının sığındıkları koyaktır. Şiirleri de, kaçaklığın belgeleridir.

En özlü gerçekliği, en kısa yoldan (kendine uygun bir biçimle) verebilmenin şartı, şiirin tarihsel gelişimini, çağın ve toplumunun gelişimini bilmektir. Bir sanat ürünü olan şiiri, yeniden yaratabilmek gerektir. Yeniden yaratabilmenin de şartı, yetenekle ve yaşayan toplumun tarihsel gelişim evreleri içinde kültürüyle, sanatıyla, diliyle, tek sözcükle yaşantısıyla koşulludur. Toplumu herşeyiyle özümlemek gerek. Bu da, toplumu yaşamakla olur.

Ortaya kendini açıkça duyuran biçim (üslup) çıkar burada. Sesin kişileşmesi demek olan biçem, şiirde özgünlüğü yaratır. Bir başka deyişle, şiir dilinin kişiselleşmişidir biçem. Konuşma dilinde kimi oranda doğal olarak şiir dili vardır, ama her ozan, kişiselleşmiş şiir dilini bu kaynaktan yararlanarak duyurabilmelidir. Bu anlamda teksesliliğe düşmeleri —ki günümüz şiirinin başlıca sorunlarından biri de budur— kaçınılmazdır, şiirde kolaya kaçarak, bir ilginçlikten yararlanarak, birinin bir başkasını ya da kendi kendisini yinelemesi ortaya çıkacaktır, gerek biçim gerekse içerik olarak.

Ozanın özelde kendi toplumunun yaşantısından kaynaklandığını belirttik. Genelde de evrensel olabilmesi için, özelin genellle sıkı bağ ve diyalektik birlik içinde olması gereklidir. Yoksa belli bir süreyi kapsayan zaman dilimine seslenir ve güncel, moda şiir durumuna düşebilir, kalıcı olmaz .

Yazdıklarımızı Enver Gökçe'nin şiiri örneklesin:

"Bizsiz Ilgaz'ın çam ormanları güzel değildir.
Hayda günlerim hayda
Sırtımı düşmana verdikçe
Murat dağları güzel değildir.
Dost dost ille kavga."

Burada içerik, kendine uygun biçimi, ozanımızın usta ellerinde yaratmıştır. Halk şiirinin en etkin bir biçimde çağdaş anlama kavuşturulduğu görülür biçim olarak. Özgün bir şiir dili. yerli yerine oturtulmuş sözcüklerin bileşkesidir. Bir tökezleme, sürçme olmadan, ağızdan bir çırpıda çıkar anlatılan. Ozan, Türkiye özelinde toplumumuzun kültüründen yararlanarak, onun yiğitlik duygusunu, yine onun yaşadığı yer, zaman, kültür bağıntısı içindeki yaşantısından çıkarmıştır. (Örnek; Murat dağları, Ilgaz dağları, güzel kavramı, hayda, kavga.. vb). Şiirin bütününü gözönüne alırsak, "Biz" ile sınıfsal yerini ve tavrını almış, (tavır alınan bellidir) özelde belirlenen bu durumu da devrimin evrensel ilkelerine bağlamıştır. Halkın bilincini ve zevkini okşayan dizelerle, onu açık bir tavır içine sokmayı amaçlamıştır. Şiirdeki özelde ulusal olan unsurlar, bir başka ülkeye uygulanırsa, verilen temel içeriğin genelde evrensel olduğu görülecektir. Yani şiir, Türkiye için de geçerli, dünya için de..

Son söz olarak şiir, kitlelerin zevkini okşayabilmeli, onu belli bir tavır içine sokabilmelidir. Açıkcası, sonuçları olabilmelidir. Yoksa iyi sunulmuş niyetsizlik ya da kötü niyet olur. Başka deyişle, Bielinski'nin dediği gibi" kötü sunulmuş iyibir niyet olur".

Doğrusu "ozanlık zor zenaat.."

Aytimur Doğan

Birey ve Toplumsal Gizemcilik

Dört duvar arasına kapatılmış bir hayvan-bireyi gözlemliyelim. Onun varlığının gösterdiği tüm özellikler üzerinde, gerçekçi bir anlayışla ve acele etmeksizin düşünelim. Tüm özellikler, onun, bize, ne gibi bir yaratık olduğunu kanıtlayacaktır hiç kuşkusuz. Bu gözlemlediğimiz, dört duvar arasına kapatılmış hayvan - bireye "İNSAN" adını verelim. Bazı evrensel özellikler, onu bizlere, başka bir evrensel öge olan, doğa ürünü herhangi bir hayvandan farksızmış gibi göstermeyebilir. Oysa bir noktada, bu farksızlığın bilincine varılması, onu başlıbaşına farklı kılar; gerek evrende ve gerekse tarihte. Çünkü, farksızlığının bilincine varma evresi bu birey-hayvan için, ne denli farklı bir varlık olduğunun bilincine varma işleminin gerçekleşmesinden başka bir şey değildir gerçekte.

İçinde yaşadığımız toplumsal yapı — bu nedenle töresel — ve töresel yapı — bu nedenle toplumsal —, bireyi ve toplumu kesinlikle belirleyen, tanımlayan ve biçimlendiren evrensel iki ögedir. Bunlardan biri olmadığı sürece, öteki de olamaz. Çünkü, içiçe geçmiş bu iki yapının, belirlenişim ve etkileşim özellikleri birbirlerinin aynıdır. Birey ve bireylerin de oluşturduğu toplum, bu alanların hem yaratıcısı ve hem de sonuçlandırıcısıdır. Üstelik, bu tür bir yaratma ve sonuçlandırma işleminde, kendisi de, ister istemez, yaratıcı ve sonuçlandırıcı olarak, evrensel dinamik evrimlere uğrar. İşte, bu evrensel dinamik evrim, bilincin varlığının evrensel kanıtıdır. Bilincin varlığı, dört duvar arasına kapatılmış birey ile, hayvanat bahçesin-

de tutsak kılınan hayvan arasındaki kesin farkı ortaya koyar. Çünkü, dört duvar arasındaki birey yalnız değildir: Düşünce (bu bir ölçüde, öznel anlamda onun düşüncesidir) onu yalnız bırakmaz. Hiçbir şey yapmasa, düşündüğünün üzerinde düşünmeye başlar. Bu düşünme olgusunun kaynağında oluşan yeni düşünme olgusu, bireyi evrensel kılan bir devinimdir. Tüm düşün ve yaratma gücü tarihi, bunun böyle olduğunun en büyük kanıtıdır.

Ayrıca, düşünme olgusunun doğurduğu bu yeni düşünme süreci ve olgusu "özgürlük" denilen evrensel ögenin de bir evrensel hazırlayıcısıdır. Bu hazırlıkta kesinlikle bir "GERÇEKLEŞME" vardır. Onu, ÖLÜM dışında hiçbir şey engelleyemez. Tarih, bu söylediğimizi kanıtlayan örneklerle doludur. Tutsak kılınan veya sürgünde yaşamaya zorlanan bireylerin yarattığı yapıtlar bu görüşü doğrular. Tolstoy'un da dediği gibi "...bilinç büyük bir belâdır". Üstelik düşüncenin ve özgürlüğün bilincine varmış bilinç ise, en büyük ve en vazgeçilmez tarihsel bir belâ olarak belirler kendisini. İşte evren ve içinde tutsak kılındığımız bu dünya, — deyim yerindeyse —, bu tahsel belânın ürünüdür. Ürünü olmayı da sürdürecektir. Bunun yanısıra, birbirinden kesinlikle ayıramadığımız ahlâksal (töresel) ve toplumsal yapı, bu ürünün biçimlenişinden başka bir şey değildir.

Töresel ve toplumsal yapının en küçük ve en belirgin simgesi hiç kuşkusuz "aile" sözcüğüyle belirginlik kazanan, bireylerin oluşturduğu en önemli bir birimdir. Çünkü, o, sözü edilen yapının (veya yapıların) en özgün bir göstergesidir. Ayrıca, bu yapılarda oluşan tüm kural, gelenek ve görenekler aileyi biçimlendirir, yani ona gerçek niteliğini kazandırır. Oysa, ailenin içerdiği gerçek nitelikler de, töresel ve toplumsal yapının gerçek niteliğinin bir aynasıdır. Bunun başka türlü olması GERÇEK'e yani TARİH'e ters düşer. Belirlediğimiz bu kesin ve tartışma götürmez olgunun ayrıntılı bir çözümlemesine koyulduğumuzda, şu özellikler karşımıza çıkar:

Töresel ve toplumsal yapıyı ve bu nedenle de aileyi biçimlendiren tek ve evrensel öge, ataerkil ailenin töresel ve ekonomik düzenidir. Orada tek ve tartışmasız önder, ancak babadır ve yalnızca baba olmalıdır. Onun üstünde başka bir güç tanınmaz ve bulundurulmaz. Oluşacak ise katı bir biçimde engellenir. Çünkü, aile içinde önderin belirlemelerinin dışındaki olgular, eğer önder uygun görürse, bir anlam ve değer kazanır. Buna karşın, kazanılamayan bir geçerlilik bu olguların yok olmasını hazırlar.

İşte bu yok olma olgusu ile birlikte, başlıbaşına evrensel özelliği olan bir belirlenme ve durum açıklık kazanır: Ataerkil aile düzeninde düşünce ve devinim özgürlüğü, tek önder olan baba'nın denetimindedir. Üyeler bu denetime, isteseler de, isteseler de, istemeseler de uymak zorundadırlar. Çünkü, herhangi bir karşı koymada şiddet eylemiyle karlaşılır ve sınırlı olan özgürlüğün daha da sınırlanıldığına tanık olunur. İlkeler baba'nın oluşturduğu ilkeler ve kurallar da bu ilkelere dayanan katı kurallardır. Kısacası, ataerkil ailenin içerdiği ve belirlediği özgürlük anlayışı babanın denetiminden (sansüründen) geçer. Onun *olmaz buyruğu*, hiçbir şeyin istenildiği gibi gerçekleşemeyeceğini vurgular. Bunun yanısıra, aile içinde oluşan ekonomik düzen de, babanın öngördüğü ekonomik düzenin ve ekonomik çıkarların bir amalgamıdır. Ancak, aile başkanı birey, üyelerine (ailenin öteki bireyleri) kemerleri sıkma politikası uygularken, kendisini özellikle bu kısıtlamanın dışında tutar. Çünkü o, kendi düşüncesine göre, yönetendir, yani yönetilen değildir. Bu evrensel olgudan kalkaraö, — başka bir deyişle — ailenin önderi olan baba, bireylerine (üyelerine) özgürlüklerini armağan olarak sunar. Canı isterse özgür kılar, istemezse tutuklar, yani üyeleri aileden çıkarır. Babanın tanıdığı özgürlükten daha çoğunu kazanmak isteyen birey hoş görülmez; çünkü, aile düzeni için olumsuz ve sakıncalı biri olarak sayılır. O zaman baba, kesinlikle kendi kurallarını uygular, üyeye tanıdığı özgürlüğü de gereksiz görür. Böylece onu ya kısıtlar, ya da tümüyle ortadan kaldırır. Her birimiz aile içi dramları az veya çok, açık veya kapalı bir biçimde kendi ölçülerimizde yaşamışızdır. Bu ataerkil ailenin kendine özgün yapısının bir yanıdır.

Toplumlara gelince: Toplumlar da, Tarih süreci boyunca, kendi yapılarına özgün yönetim biçimini bulmak için evrensel uğraşlar verirler. Genellikle bu uğraşlar kan kokmuştur. Tarih bunu kanıtlamış ve günümüzde de kanıtlamaya devam etmektedir. Çünkü bu konuda en büyük evrensel tanık GERÇEKLER'in kendileridir. Nesnel düşünme biçimi, hiç kuşkusuz ve hiç korkmaksızın, GERÇEKLER'i kendi boyutlarında tek tek ele almayı, çözümlemeyi, irdelemeyi ve doğru sonuçlara varmayı gerektirir. Ayrıca, bu tür bir düşünme biçimi doğru sonuçlara varmak için, çok önemil ve evrensel bir zihinsel araştır.

Din, soy, gelenek ve görenekler, uygarlık düzeni ve düzeyi, toplum biçimi ne ve nasıl olursa olsun, her toplum, gerçekte kendi yazgısını kendi elleriyle çizmelidir. Bu yazgı çizilirken de, o toplumu oluşturan karşıt görüşlü insan kümeleri, uygarlığı bir bütün olarak belirleyen her alanda— ekinsel, töresel, yasa, estetiksel (sanatların tümü) ve beden eğitsel yaşam v.b. gibi — kendi düşüncelerini ve eleştirilerini açık ve seçim olarak belirleyip kamuoyuna sunmak zorundadır. Çünkü amaç, bir toplumun çoğunluğunun kendi düşünce ve görüşleri doğrultusunda etkilenmesidir. Devlet yönetimine biçim verilmesi de bu olgu ile başlar. Demokrasinin ilk kuralı budur.

Tarih'te gördüğümüz ve tarih'in insan usuna evrensel ve nesnel bir biçimde kanıtladığı gibi, devlet yönetimine biçim verilme işlemi türlü yollara ve yöntemlere başvurularak gerçekleştirilmiştir. Örneğin, demokratik yollardan yararlanarak uygulamaya koyulmak isteeynler bulunduğu gibi, demokratik uğraşıların dışındaki seçenekleri de göz önünde bulundurup, bunlardan yararlanmak isteyenler de vardır. Ayrıca demokratik kurallardan yararlanarak devlet yönetiminde söz sahibi olan politik kuruluşlar —özellikle politik partiler— yönetimi seçim yoluyla ele geçirdikten hemen sonra, tek parti yönetimine gidebilmekte ve de-

mokrasiyi buyurgan yönetim biçimine kolaylıkla çevirebilmektedir. Tarik'te bunun en belirgin ve köklü örnekleri halen dipdiri, canlı ve tazedir. 1930-1933 Almanyası'nı ele alıp, ayrıntılı olarak incelediğimizde, çözümlemesinden çıkardığımız sonuç bize acı bir gerçeği tüm açıklığıyla gösterir: Hitler, Führer (Başbuğ) olarak, çok akılcı bir tutumla, kendisinden nefret eden kitleleri büyülemiş ve onları kendi ideolojisine çekip, inandırmıştır. Bu konuda kullanılan propaganda ve sokak afişlerine bir göz atmak yeter artar bile. Çünkü, Nazizmin politik görüşleri toplumun her tabasına girebildiği gibi, o toplumun üst yapısını da büyülemiştir. Sanat, edebiyat, felsefe din ve töresel dünyadik yansıması oldukça ilginçtir. Bunun yanısıra, soyun saflaştırılması için verilen bilimsel uğraşıyı da hiç unutmamak gerekir.

Alman düşünürleri, özellikle bu konularda köklü incelemeler yapmışlardır: İnsanoğlunun buyurgan yönetim yandaşı oluncaya değin, ne gibi tinsel ve toplumsal evrelerden ve evrimlerden geçtiğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Kendi toplumlarının nasıl olupta demokrasiden, — yine demokratik yollardan geçerek — faşizme yöneldiğini ve bu buyurgan devlet dizgesini benimsediğini araştırmışlardır. Bu bilim adamlarına, her ikisi de tip doktoru olan Wilhelm Reich ve Karl Jaspers'i özellikle katmamız gerekir.

Hitler, insan kitlelerinin zayıf yanından — düşünceden çok inanç'a yer veren sağduyu — yararlanmayı ve oradan kalkmayı kendisine ve ideolojisine ilke edinmiştir. İşte, kitleleri büyüleme ve kitlelerin büyülenmesi olgusu burada evrensel bir biçimde başlar. Bunun yansıması üst yapıyı oluşturan ögeleri de etkiler. Yukarıda bir bir saydığımız alanlar bu etkileşimden kurtulamazlar. Buna bir örnek verelim; Hitler'in Nazi ideolojisine açık ve seçik bir biçimde karşı koyanları elde etmesi, yine Hitler'in şu sözleriyle bir anlam kazanmaktadır; '...işte, bana karşı koydukları silâhlarla elde ettim." (I) Karşı koyulan silâh toplumun yozlaşması, törelerin bozulması, yasaların çiğnenmesi, yargı ve uygulama güçlerinin birer evrensel güç olmaktan çıkması, kısacası toplumun çürümesinin dile getirilmesidir. Düşünürler, aydınlar, bilim adamları ve sanat çevreleri kısır bir döngü içinde, durmaksızın aynı olguları vurgulamaktadırlar. Derin çözüm yolları gösterseler bile, uygulamaya geçemediklerinden Toplum kurtuluşu, aynı olguları aynı biçimde dile getiren, çözüm yollarını bulup uygulayabileceğini gösteren politik güçlerde görmeye başlar. Hitler, bu toplumsal - tinsel durumu çok iyi çözümlediği içindir ki, kitleleri büyülemek için, eleştirisinin toplum üzerindeki etkisini yoğunlaştırmak amacıyla, çözüm yollarını aynı anda uygulamaya da dayandırmıştı. Gerçekte bu çözümler kısa dönemli çözümler ve savaşa varacak çözümlerdi. Oysa, o günki Alman toplumu bunun böyle olduğunu görmekten oldukça uzaktı. Çünkü, gelecek ile uğraşma, geleceği biçimlendirme yerine, o yalnızca günlük yaşamının inanılmaz sorunlarıyla boğuşuyor, onlardan kurtulmayı, hiç olmazsa yoğunluğunu azaltmayı amaçlıyordu. İşte, Hitler bunu çok iyi bildiği için *tek seçenek kuramını* oluşturuyor ve yengisi için savaşım veriyordu. Çünkü, insan varlığı çok zor durumlarda, tek seçeneğe yönelmektedir. Bu denele, ataerkil toplumlar da sorunlarını çözemedikçe tek seçeneği kurtuluş olarak görmektedir. 1933-1936 Almanya'sının ekonomik, toplumsal ve töresel durumu bu gerçeği vurgularken, Nazizm fenomeninin nasıl işlerlik kazandığını belirler.

Demek ki, burada söz konusu olan anlayış, toplumların biçimlendirilebilmesi ve yoğrulması için, bireylendirilebilmesi ve yoğrulması için, bireylerin en duygusal ve en özlem dolu yanlarından kalkarak veya oraya yönelerek, toplumsal devinimi başlatmaktır. 1930'lar Almanya'sı bu tür toplumsal devinimin nasıl başlatıldığına ve başarıya ulaştırıldığına tarih içinde bir örnek oluşturur. Bu devinimin ve başarıya ulaşımın en ayrıntılı noktalarına dek çözümlemesini yapan Reich, bize, insan varlığının zayıf ve güçlü olan yanlarının nasıl bir bileşim oluşturarak, kendisinde(insan varlığında) duygusal ve siyasal özlemler amalgamının yaratılmasında etkin bir rol oynadığını kanıtlıyor. Çünkü, bu özlemler hiçde, yalnızca ve saltık olarak gerici özlemler değildir. Aynı zamanda yapısında, doğal olarak gerici ögeleri bulundursa bile, ileriye atılım gerçekleştirecek devrimci ögeleri de içermektedir. Bu çelişkili fakat doğal olguya, duygusal ve siyasal özlemler amalgamı dememin de sebebi budur. Üstelik bunu, doğrudan doğruya insan varlığının yapısında oluşan anamalcı (kapitalist) eğilimle, yine aynı yapının başka bir yanını yansıtan boyurgan eğilimn (etken ve edilgen güçte) çakışması ve bir bileşim oluşturması sonucu elde ederiz. "Anamalcı (kapitalist) tek parti buyurganlığı her zaman insan kitleleri tarafından desteklenen bir hareket olarak ortaya çıktığından, halk yığınlarıyla aynı düzeydeki insanın kişilik yapısındaki bütün özellikle ve çelişkileri taşır. Faşizm, hemen herkesin inanma eğilimi gösterdiği gibi, yüzde yüz gerici bir hareket değildir, devrimci coşkularla gerici toplumsal kavramların garip karması biçiminde önümüze gelmektedir." (2) Bu açıklamasıyla Reich, gerçeği nesnel bir biçimde yansıtmıştır. Çünkü, çözümlemesinin doğurduğu sonuç, en azından tarihsel olaylar bakımından doğrulanmıştır. Faşizm söz verdiği değişiklikleri anamalcı (kapitalist) düzene karşı çıkarak gerçekleştirmek isterken, anamalcı düzeni de halk yığınlarını oluşturan bireylerin (insanın) kişilik yapısındaki "bütün özellik ve çelişkiler üzerine" dayandırarak sağlamlaştırmaktadır. İşte, faşizmin en aldatıcı ve oyalayıcı yanı buradadır. Devrimci coşkuları derleyip bir düzene sokmak, sonra da devrimci coşkuların öngördüğü erekleri tarih içinde geriye dönerek ve toplumun töresel ve dinsel ögeleriyle bir bir değiştirmektir. Devrimci coşkular böylece, eytişimsel (diyalektik) olarak, töresel ve dinsel coşkulara dönüşür. Çünkü, bu tür coşkular toplumları gerçekten belirleyen ve özelliklerini simgeleyen evrensel ögelerdir. Ayrıca devrimci coşkuların, tarihin belli evrelerinde töresel ve dinsel coşkulara dönüştüğü ve faşizmi yaratmaksızın

toplumları kapsadığı görülmüştür. Ne zaman ki, dönüşüme uğrayan toplumun devrimci coşkuları, faşizmin kendine özgü amaçları için kullanılır, işte o zaman gerçek ve tarihsel tehlike baş gösterir. Bu durumda, ulusun tüm güçleri (ekonomik, siyasal, dinsel, töresel ve estetik, v.b...) faşizmin erekleri için seferber edilmektedir. Böyle bir seferberlik toplumun birliğini bozacağı gibi toplumda bireyler arası ilişkilerde de yasal dayanakları ortadan kaldırır. Kısacası, kendini ve karşısındakini sürekli olarak bir denetleme dizgesi kurulur ki, bu durumda da gerçek özgürülkten söz edilemez.

Faşizmin en güçlü yanı, öbür gerici akımlardan tümüyle kesin ayrılıklar göstermesidir, "halk kitleleri tarafından kabul edilip övülüşüyle ayrılmaktadır." (3) Şunu kesinlikle ustan çıkarmamak gerekir ki, faşizm dıştan görünüşünde nesnel bir olgu olarak ele alındığında, içinde yeşerdiği düzene başkaldırmayı öngörmekte, düzeni değiştirmeyi ilke edinmektedir kendisine. Ayrıca, tüm öbür siyasal örgütlerin varlığından ve yönetim biçimlerinden nefret eder. Onların ortaya koyduğu veya savunduğu her tür düzen biçimine ve değişimine (ister sağ ister sol olsun) köklü olarak karşı durur. Devlet varlığını küçük bir birim olarak belirlenen aile (ataerkil düzen içindeki aile) ortamına benzeterek, yapısında siyasal yönetimle özdeşleşebilecek, soy ve din ögelerinden bir birleşim yapar. Demek ki, bu ideolojinin en evrensel özelliği devlet, soy ve din ögelerinden oluşan, tek bir bileşim öge yaratmaktır. İşte bu bileşim öge uçsuz bucaksız sonuçlara varma özlemini köklü olarak içerir. Çünkü onun gerçek ereği bu uçsuz bucaksız sonuçlardır: Yani, sonuç alınamayan sonuçlar, sonsuz sonuçlar, açıkçası bir boşalma isteği, bireyin toplumsal, dinsel ve töresel içgüdüleri etkisinde sonsuzda kaybolma, hiçliğe varma isteğidir. Bu da kişide hiçlik duygusunun ortaya çıkardığı hiçlik coşkusundan başka bir şey değildir. Bu noktada devrimci coşkular yok olur, yerlerini dönüşümden ötürü, yok olma coşkuları kaplar.

Hitler'in "Mein Kampf" taki sözleri, irdelememizi açıkça kanıtlamaktadır: "Eğer hiç durmadan parmak basılırsa, hiç bir zaman ayrılmamamız gereken bu büyük çizgidir, bizi sarsmaz bir biçimde, en son başarıya götürecek olan. İşte o vakit, böyle bir dayanmayla, insan aklının belli belirsiz anlayabileceği, uçsuz bucaksız sonuçlara erişebileceğimiz saptanacaktır." (4) Oysa, Führer, şunu anlayamamıştır eyleminde; Sonsuzlar, uçsuz bucaksız sonuçlar hiç bir açıdan sınır tanımaz kavramlardır. Devinimde ise sınır tanımamazlık felâketlere yol açmaktadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bunun en büyük örneği ve kanıtıdır. Ne töresel, ne yönetimsel ve ne de devletler arası sınırlar tanınmaz ve kabul edilmez ise ulusların egemenliğini sınırlı olur. Hitler, kendi ideolojisinin devinimlerinde sonsuzu, uçsuz bucaksızı ararken bu sınırları yok etmiş, kendi tinsel yapısının sonsuz, uçsuz bucaksız karanlığına gömülmüştür. Faşizm de belirsiz bir karanlığının bir simgesi olarak belleklere kazınmıştır tarihte.

Faşizm, yalnızca, Alman, İtalyan veya Japon ulusuna özgü bir olgu değildir. "Kişilik çözümlemesi" alanındaki yaptığı deneylerin sonuçlarına dayanarak Reich her bireyin kişilik yapısında "faşist duyarlık düşüncenin kimi ögelerini" taşıdığını açıklar. Her ulusu oluşturan toplumda az veya çok bu ögeler bulunabilmektedir. Yalnız bu tür ögelerin yoğunluğu orta sınıf katmanlarında daha da önemlidir. Çünkü küçük kent-soylu (burjuva) bireyler faşizmin buyurganci gücüne daha çok özlem duymaktadırlar. Bunun sebebi de şudur: Bu sınıf bireylerinin özlem evrenleri sınır tanımaz. Oysa, ekonomik ve siyasal güçleri çok sınırlıdır. Sınır tanımayan evrenle, sınırlı ekonomik ve siyasal gücün arasındaki boşluk faşizmin kaynağıdır. Yani özlemlerin gerçekleşememesi ve özlem peşinde koşma orta sınıf insanın kişilik yapısını belirler. Bu nedenle de, siyasal yönden örgütlenmiş bir anlatıma gerçek ister. Bunun içinde ussal düşünceye gerek yoktur. İnanç fazlasıyla yeterlidir, bir siyasal örgütlenme için. Tek parti buyurganlığı bu örgütlenmeyi başlatan özlemdir doğal olarak.

Çünkü, sınırsız özlemler gerçekleşmek isterken inancın peşinde sürüklendiğinden, orta sınıf kentsoylunun anlayışı Hitler'e göre, "...hiç bir zaman kamuoyuna yutturulanın ötesinde olamamıştır...". (5) Ancak, zamanla orta sınıf kentsoylunun anlayışı halkı oluşturan öbür katmanları da etkileyecek ve yine Hitler'e göre bu kez "...Halkın anlayışı hiç bir zaman kamuoyuna yutturulanın ötesinde olamamıştır..." biçimine dönüşecektir. İşte bu nedenle de, halk, Hitler için, aldatılan bir insan yığınıdır. Yine biliyoruz ki, Yahudi düşmanı Lueger ile Alman Nasyonal Sosyalizminin savunucusu Schönerer ve Alman birliğinin yaratıcısı Bismarck'ın da bu konuda ki görüşleri Hitler için izlenilmesi gereken görüşleri oluşturmuştur.

Sonuç olarak şunu belirlemek gerekir: Toplumlar, yapıları ne olursa olsun, tarih içinde belli aşamalardan geçmeye mahkûmdurlar. Uluslararası ilişkiler ve çıkarlar her toplumda kendine göre evrimler yaratırlar. Bu evrimlerin sonucunda da bazı politik güçler kendi siyasal ideolojilerine dayanarak devlet yönetimine ortak olmak ve devlet'e biçim vermek isterler. Bu amaçla toplumların bazı ilkelere inandırılmaları ve büyülenmeleri amaç edinilir. Bu ikinci amaç, birinci amaç için, gerçekte bir araçtan başka bir şey değildir. Toplumların büyülenebilmesi ise, bireylerin özlemlerinin yoğunlaştırılmasına, fakat buna karşın, bu özlemlerin hiçbir zaman gerçekleşememesine bağlıdır. Çünkü gerçekleşemediği sürece birey ve toplum umudunu, çok yönlü ve farklı düşünceyi içeren örgütlerden kesecek, güçlü tek lider doğuşuna bağlayacaktır. O zamanda, toplumda toplumsal gizemcilik boy gösterecek ve bununla birlikte sonsuz özlemlerin, saklı kalmış duyguların açığa vurması başlayacaktır. Bu da toplumsal serüvenler zincirinin, inanılmaz coşkusal atılımlarla daha da karmaşık olmasını hazırlayacaktır. Bu karmaşıklık er veya geç toplumu

yaşam varlığından bezdirecek, kurtuluşu toplumsal gizemcilikte aratacaktır. Ataerkil aile düzenin sonucuoluşan toplumlar bu tür gizemcilikte aratacaktır. Ataerkil aile düzenin sonucu oluşan toplumlar bu tür gizemciliğe daha da açıktır. Faşizm yalnızca dışarıdan ithal edilmez, o, toplumları oluşturan bireylerin karanlık gizemciliğinde yatar. Çünkü, onu beraberimizde, varlığımızın gizli köşelerinde saklayarak günümüze dek taşırız. Hele bir uyandırılmaya kalkışılmasın. O nedenle her toplum tarihte bu karanlık serüveni er veya geç yaşayabilir. Karşı koyabilmek ise, toplum bilincinin bu serüvenin farkında olmasına bağlıdır.

Şahin Yenişehirlioğlu

---

(1) Wilhelm Reich, Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı. Çev. B. Onaran. Payel Yayınları. İstanbul. 1975. S. 139.
(2) " " Aynı Yayın. S. 11.
(3) " " " " S. 11.
(4) " " " " S. 69.
Mein Kampf, Hitler. S. 203. Almanca Yayın.
(5) Mein Kampf, Hitler. S. 140. Almanca Yayın.
Wilhelm Reich, Aynı Yap. S. 75

OLAYLAR HABERLER

Türkiye Yazıları Bir Yaşında

Sevgili okurlar, elinizdeki Mart sayısıyla derginiz *Türkiye Yazıları* birinci yılını doldurmuş oluyor. Günahıyla, sevabıyla, yanlışıyla, doğrusuyla, soğuk ve sevimli taraflarıyla, ama sürekli arayış içinde geçen, diriliğini, dinamizmini, ikide bir atak yapma isteğini ortaya koyan bir dergicilik yılı... Şimdi daha da umutla bakıyoruz ilerdeki yıllara. Birinci yıl içinde, yayın programımıza aldığımız, tasarladığımız çoğu işleri gerçekleştirdik. *Türkiye Yazıları*, artık yurt içinde ve yurt dışında, dost ve düşmana karşı, kimliğini, kişiliğini, edebiyat dünyasındaki yerini kabul ettirmiş bulunuyor. Söke söke kazandık bu yeri. Okurumuzla, yazarımızla, çizerimizle, hep birlikte kazandık.

On üçüncü sayımız bir "özel sayı" : ULUSAL, DEMOKRATİK KÜLTÜR POLİTİKASININ TEMEL ÖĞELERİNE YAKLAŞIM. Düzenlediğimiz seminerde sunulan tüm bildirileri bir araya getireceğiz bu sayıda. Sanıyoruz, ulusal ve demokratik kültür siyasasının oluşması yolunda, on üçüncü sayımız sürekli başvurulan bir belgesel niteliği taşıyacak.

Türkiye Yazları'nın ilk on iki sayısını içeren ciltleri de yakında kitabevlerine vereceğiz. Birinci cildin ederi 150 lira. Anadolu'da bulunan okurlarımız, "P.K. 387 - Kızılay, Ankara" adresine 150 lira havale ederek cildi edinebilirler. Posta tutarı dergimizce karşılanacaktır. Cilt için gönderilen paranın, abone parasıyla karışmasını engellemek için, bize bu konuda bir mektupçuk gönderilmesi, işimizi kolaylaştıracaktır.

Derginin abone tutarını arttırmıyoruz. Yıllık abone gene eskisi gibi 100, altı aylık 50 lira. İleri bir edebiyat beğenisini daha geniş çevrelere ulaştırabilme amacıyla, abonelerimize ayrıcalık tanımak istiyoruz. Bu onların hakkıdır. İkinci yılda abone sayısının daha da artacağını umuyoruz.

Dergimizin yayın yaşamına atılmasıyla abone desteğini esirgemeyen, hatta bunu bir görev sayan bir yıllık ve ikinci altı aylık abonelerimizin, abone desteğini sürdürmesini bekliyoruz. Abone kayıt işlemini kolaylaştırmak için, abonelerimizin havale tutarını gönderdiklerini mektupla bize iletmesini diliyoruz.

Kitap yayımını da başlattık. Günün koşullarına göre, teknik düzeyi yüksek, ama ederi ucuz kitaplar sunmaya çalışacağız sizlere.

Türkiye Yazıları dergisinin kendi boyutları ölçüsünde başlattığı kültür edebiyat devinimine gösterdiğiniz sıcak ilgi dolayısıyla teşekkürlerimizi ve yakınlık duygularımızı bir kez daha iletiriz.

Otyam'ın Sergisi

Fikret Otyam, Ankara'da Galeri Evren'de, eski ve yeni yapıtlarından oluşan bir sergi açtı.

Otyam, objektifiyle olduğu gibi fırçasıyla da, hayvanları, kadınları ve bebeleriyle Anadolu insanını görüntülüyor. Anadolu'dan can, renk ve ışık dolu insan manzaraları sunuyor.

Bedri Rahmi Eyüboğlu işliği öğrencilerinden olan Fikret Otyam'da ustasının "Anadolu Sevecenliği" etkilerini görüyoruz. Ayrıca sergide, Otyam'ın Yemen ve Kenya'ya yaptığı gezinin izlenimlerini yansıtan bir kaç tablo yeralıyor. Ama bence asıl güzel olanları, Anadolu'yu işlediği tablolar.

Bu da Anadolu'nun yüzlerce yıllık renk ve biçim birikimine ve sanatçının, Anadolu'ya karşı daha bir duyarlı oluşuna bağlanabilir sanıyorum.

Yapıtlar, ilk bakışta çalakalem gibi görünen bir tekniğe karşın, güzelin güzeli insanları ve renkleri derinliğine veriyor.

Bülent Erdemoğlu

Şiir'den Korkmak - Şiir Yakmak

Yüksel Pazarkaya

Federal Almanya bugün dünya üzerinde kapitalist düzenin önde gelen temsilcilerindendir. Bu ülkede yıllardan beri sosyal demokrat liberal hür demokrat bir hükümet ortaklığının işbaşında olması, durumu değiştirmemektedir. Çünkü, Federal Almanya parlamentosunda en sol parti olarak sosyal demokrasi temsil edilmektedir. Bugünkü Alman sosyal demokrasisini, yüzyılın dönemecindeki Rosa Luxemburg'lu, August Bebel'li devrimci içerik taşıyan sosyal demokrasiyle karşılaştırmak ve karıştırmak olası değildir. Bugünkü sosyal demokrasinin işlevi, "serbest pazar ekonomisi" olarak adlandırılan, ileri kapitalist düzeni pekiştirmek, korumaktır. Sağ partilerin bu düzeni tabulaştırması oyununu, Federal Almanya sosyal demokrasisi en başından kabullenmiştir. Bu yüzden, Federal Alman Sosyal Demokrat Partisi de kapitalizmi benimsemiş, ancak onu ayarlayıcı bir işlevi de ayrıca üstlenmiştir.

Bununla Sosyal Demokrat Partisi (SPD) gibi büyük bir yığın partisinin içinde devrimci kanatlar olduğunu yadsımıyoruz. Ancak bu kanatlar bugüne değin fazla etkinlik oluşturamamışlardır.

Özelikle partinin gençlik örgütü olan "Genç Sosyalistler" parti içinde ve dışında kapitalizme karşı bir siyasetin ilkelerini benimseyip, savaşımını sürdürmekle, yalnız sağ partilerce değil, kendi partilerinin sağ kanatlarınca da öcü olarak gösterilegelmişlerdir.

Buna karşılık yakın zamana kadar Federal Meclis'te olsun, Eyalet Meclislerinde olsun, Almanya Milliyetçi Demokrat Partisinin (NPD) temsilcileri vardı ve bunlar yarı gizli yarı açık Hitler Almanyasının Nazi düzenini savunan faşistlerdi. Ancak bu partinin işlev ve görevlerinin çok daha etkin biçimde sağcı kitle partileri olan Hristiyan Demokrat ve Hristiyan Sosyal Birliklerinin sağ kanatları üstlendiklerinden, son seçimlerde faşist Milliyetçi Demokratlar meclislere girecek oranda oy toplayamamışlar ve böylece öbür sağ kitle partilerinin oylarını da bölmemişlerdir.

Bu kısa giriş, asıl konumuz için önem taşımaktadır. Konumuzu iyi değerlendirebilmek için, Federal Almanya'nın partiler görünümünü biraz tanımak gerekmektedir.

Kimi eyaletlerde hükümetleri, federal mecliste de muhalefeti oluşturan sağcı Hristiyan Birliği partilerinin yazın, sanat, bilim, dolayısıyla yazar, ozan, sanatçı, bilim adamı karşısında ters ve sert bir tutumları vardır. Bu tutum son zamanlarda ozanı horlamadan da öteye suçlamaya değin uzanmıştır.

Bu partiler, Baader-Meinhof hücresi gibi, düzeni silah zoruyla değiştirme yoluna düşmüş kümeler yüzünden, son zamanlarda bütün demokratları toptan suçlama kampanyasını bilinçle açmıştır. Bunun nedeni, yığınların gözünü korkutmak ve onları sindirmek, toplum güvenliğinin kapkara bir resmini çizerek bundan sonraki seçimlerde kendilerine oy akışını hızlandırmaktır.

Bir Heinrich Böll'ün, bir Günther Grass'ın "anarşist sempatizanlığı" ile suçlanmasının başka hiçbir anlamı yoktur. Bu yazarlar gibi daha başka bir çok yazar, sanatçı ve bilim adamı ,şiddet hareketlerine karşı olduklarını çeşitli kez açıkladılar. Ancak onlar, şiddet hareketlerine karşı önlem alma maskesi altında demokratik hakların kısılmasına, pireyi deve ederek, aslında olmayan bir öcüyü varmış gibi gösterip, sıkı denetim, dolayısıyla sıkı yönetim koşullarının yaratılmasına karşı çıkmışlardır. Özellikle bu koşullardan yararlanarak, bir süredir kamu ve devlet hizmetlerine alınacak kişilerin düşünce sansüründen geçirilmesine ve hiçbir solcunun devlet memurluğu ve kamu hizmetlerine alınmamasına karşı çıkmışlardır. Bu işlem son yıllarda, özellikle bu sağcı partilerin hükümeti oluşturdukları eyaletlerde "meslek yasağı" kavramıyla Avrupa'nın öbür ülkelerinde de tepki yaratmaktadır. Almanya'da faşizmin yeniden hortlamakta olduğuna kanıt olarak gösterilmektedir.

Geçenlerde Heinrich Böll'ün de belirttiği gibi, aslında bu tür suçlamalar bir Böll'ü ya da Grass'ı sindirip, susturamaz. Ama böyle tanınmış isimlere bilinçle yöneltilen suçlamalar, halk içindeki isimsiz yığınları sindirmekte iyi bir yöntemdir.

Öte yandan, ozanlar ve yazarlar özgürlüklere yapıtlarında da sahip çıkmakla, toplumda belli bir bilinçlenmenin tohumlarını ekmektedirler. Bu demek, anarşizmle savaşım kisvesi altında ,özgürlüklerin kısıtlan-

masına toplumun da toptan karşı çıkması yönünde bir işlevi yerine getirmektedirler.

Bu yüzden Hristiyan Birlik partileri, yazarların, sanatçıların yapıtlarına karşı da, ancak Hitler döneminin kitap yakmalarıyla karşılaştırılabilecek düşmanca tavırlar ortaya sermektedirler. Bunun son örneklerinden birini Bremen eyalet meclisindeki Hristiyan Demokratların başkanı Bernd Neumann vermiştir. Bu bay, tanınmış ozan Erich Fried'in bir şiirine ilişkin olarak açık açık şöyle konuşmuştur: "Şunu apaçık belirteyim ki, böyle bir şeyin yakılması beni daha çok memnun ederdi." Evet sayın sağcı milletvekilinin yandığını görmek istediği şey, Erich Fried'in bir şiiri. Öyleyse, şimdi bu şiirin çevirisine bakalım bir de. Şiirin konusu milletvekilini öfkelendirmiş olabilir, diye değil. Bu sağcı bayın korkusunu ve çıkarlarını biraz daha iyi kavrayabilmek için. Bir de bu örnekle şiirin siyasalar üstündeki etkinliğini anlamak için.

SORU ÖNERGESİ

Kara çalmak ve baskı yaratmakla
ve komunizm yasaklarıyla
ve meşru müdafaa ölüm kurşunlarıyla
egemenler sağladılar
bir avuç kışkırtılmış kışkırtıcıyı
Ulrike Meinhof
Horst Mahler
ve daha birkaçını
bir köşeye öylesine sıkıştırmayı ki
bunlar ölçüyü şaşırdılar
ne gerçekleştirilebilir toplumda
ne değil.

Bundan sonra olanlar
zaten bekleniyordu:
yeniden insan avı
yeniden meşru müdafaa ölüm kurşunları
adaletin bilinen yöntemleri
gazetelerin bilinen yazıları
ve yargılar Horst Mahler'e
ve Ulrike Meinhof'a karşı .

İşte adalete bir soru önergesi
verilen ceza süreleriyle ilgili :
kaç bin yahudiyi
bir Nazi katletmeli
günümüzde bunca uzun
cezaya çarptırılmak için?

Bu şiir altı yıl önce yazılmıştır. Arada sayısız olaylar olmuş, Erich Fried'in şiirinde dediği gibi egemenlerin sürüklemeleriyle, egemenler polisinin "meşru müdafaa" maskesi altında savunmasız birçok insanı sokak ortasında, evinde, yatağında öldürmesiyle köşelere sıkıştırılan "kışkırtılmış kışkırtıcılar" toplumda hangi eylemin gerçekçi, hangi eylemlerin gerçekdışı olduğunun ölçüsünü yitirmişlerdir. Görüldüğü gibi şiir kesinlikle terörizmi ve şiddet eylemlerini tutmamaktadır, bunları korumamaktadır. Ancak şiir, okuru, şiddet eylemlerinin doğuş nedenleri üzerine düşünmeye zorlamaktadır. Ve bu düşünce eylemi başlayınca, şiddet eylemlerinin kökeninde, egemen güçlerin toplumdaki her türlü muhalefeti, her türlü hoşnutsuzluğu baskı altına almak, susturmak istemesi yatmaktadır. Yani egemen güçlerin demokrasi ve özgürlük düşmanı tutum ve tavırları.

Bu yüzdendir ki, Federal Almanya'da özellikle Hristiyan Birlik Partileri içinde örgütlenmiş olan egemen güçler, şiddet eylemlerinin kaynaklarına eğilme önerilerine sert ve şaşkınca karşı çıkmaktadırlar Bu konuda Federal Hükümeti oluşturan sosyal-demokrat ve liberal koalisyonla da çelişki içindedirler. Muhaletin daha sert yasa daka büyük baskı isteklerine karşı koalisyon hükümeti, özellikle koalisyonu oluşturan Sosyal Demokrat ve Hür Demokrat partilerinin sol kanatları, şiddet eylemlerini devletin denetime alabilmesi için, daha sert yasalara, daha büyük baskılara gerek yoktur, doğuş nedenlerine eğilip, bu nedenlerin ortadan kalkmasına çalışmak yeterlidir, görüşünü savunuyorlar.

Erich Fried'in altı yıl önce yazılmış şiirinin yeniden güncelleşmesinin nedeni de, Bremen'de yürekli bir bayan Almanca öğretmeninin, dersinde bu şiiri ele alarak, şiddet eylemlerinin kaynaklarını öğrencileriyle tartışması olmuştur. Dersin genel konusu da "şiddete karşı edebiyat" olarak saptanmıştı.

Bunu öğrenen, egemen çevrelerin sözcüsü Bremen Hristiyan Demokrat milletvekili ve grup başkanı Brend Neumann, Bremen'de bütün evlere bedava dağıtılan "Weser Raporu" adlı parti organında, öğretmenin ve Erich Fried'in "şiddeti övdüklerini", çocukların ruhlarını zehirlediklerini, anababaların büyük bir öfkeye kapıldıklarını bir sürü söz salatasıyla koyu duygusal biçimde anlatıyor.

Ve Neumann mecliste yaptığı bir konuşmada, "Size şu kadarını söyleyeyim ki, böyle bir şiiri yakılmış görmeyi çok isterdim", diyor. Erich Fried'in adalete yönelttiği sorudan, Bay Neumann'ın ne kadar alındığı ortada. Zaten son zamanlarda Federal Almanya'da Nazi yöntemlerinin diriltildiğine dair komşu Avrupa ülkelerinde doğan kuşkular, yapılan yayın ve suçlamalar, pek o kadar boşuna değildir. Elbette, faşist bir Federal Almanya suçlaması, haksız bir genelleme olur. Günther Grass'ın, bu ülkedeki demokratik güçleri savunması kesinlikle haklıdır. Belki geneksel Alman özen ve düzeninden doğan, aşırı bir göze batma vardır, ama öbür kapitalist ülkelerdeki baskı yöntemleri de aslında Federal Almanya'dakinden pek aşağı kalmaz. Bu yüzden, kanımızca sorun, Federal Almanya'nın sorunu olmaktan çok, kapitalizmin sorunudur, özellikle kapitalizmin Batıda bugün vardığı aşamadaki özel sorunlarıdır.

Bilimin Yaşı

Vecihi Timuroğlu

Lisedeydim. Yazları, yollarda bellerde çalışırdım. Tekman, yeni ilçe olmuştu. Devlet, resmi yapılarını, memur konutlarını yaptırıyordu. Ben de o yapılarda çalışıyordum.

Tekman'ın ilçe merkezi Tatos köyüdür. Aras, Tatos'un batısından akar, meyan sorgunlarının arasından akarak güneyindeki yalçın kayalıklardan doğuya döner. Bu kayalıklarda oturup ayın Aras'la oynaşmasını gözlemeye bayılırdım. Yapılarda terler, akşam yemeğini İspirli taşçı Raif dayı ile yer, kayalıklara yollanırdım. Meyan yeşili sularda yıkanır, kayaların üzerinde şiir okurdum. Yunus Divanı'nı, bu kayalıklarda özümsedim. Dağlarla, taşlarla, seherlerde uçan kuşlarla Tanrı'yı aramaya çalışıyordum. Tanrı, gerçekten büyük bir gizdi benim için. Meyan sorgunlarının toz karışmış kan kızılı gövdelerinde bir hikmet görünürdü bana. Her sözcüğüne bir Tanrı gizi sakladığım dizelerimi, lacivert kapaklı bir deftere yazardım. Geceleri, çadırımda, bir küçük lambanın ışığında durmadan okurdum. İspirli Raif dayı, uykusuz kalmamı istemezdi. Gündüz, verimimi yitiriyormuşum. Söylenenleri anlamıyormuşum. Oysa, her şeyi anlıyordum. Kimi sözleri duymazdan gelişim, yalnızlığımı yaşayışımdan ileri geliyordu.

Bir gün, Aras dirseğinden doğuya doğru yürümeyi istedim. Meyan sorgunlarının arasına daldım. Ay, sularla oynaşıyor, arasıra kayaların arkasına saklanarak yolumu bulmamı güçleştiriyordu. Meyanların seyrekleştiği geniş bir kumsalda bir kom'a rastladım. Komun önünde, sakalına makas değmemiş bir koca oturuyordu. Yatsının olmasını bekliyordu. Selam verip yanına oturdum. Elimdeki defteri görünce, "efendi" olduğumu söyledi. Erzurum köylüklerinde, okumuş insanın nitesi efendidir. Ermiş din ulularına da bu adı verirler. Erzurum Lisesi'nde öğrenci olduğumu belirttim. Yusuf dayının gözleri parıldadı. Onun oğlu da Erzurum'da okuyordu. Oğluna ünledi. Oğlu geldi. Tanıdım. Bizden küçüktü. Oğlu, komun kapısından çıkınca, Yusuf dayı ayağa kalkmıştı. O gün, bu davranışın üzerinde durmamıştım. Ondan sonraki yatsıları, Yusuf dayının komunda geçirdim. Oğlu her gidiş gelişinde Yusuf dayı ayağa kalkıyordu. Yusuf dayının davranışının nedenini sordum. Bana ters gelmişti. "O, okumuş." diye yanıtladı beni. Sorumu yineledim. "O, okumuştur oğlum" dedi, "ilmin yaşı yoktur." Bir tas tuluk ayranını bana uzatırken ekledi, "İlim, Hak'kı bilmektir. Cahil, okumuşun önünden kalkarken Hak'kın önünden kalkar.

Yusuf dayı, tarihsel bir gelişimi vurguluyordu. Toplumbilimsel bir kavram olan "aydın" terimi, Yusuf dayının davranışını belirlemişti. Zihinsel etkinliklerde bulunanlar, toplumların gelişme süreçlerinde bir katman oluşturmuşlardır. Bu toplumsal katmana bizler, "aydın" diyoruz. Aydınlar, toplumun saygı gören etkin bir katmanı olmalarına karşın, bir sınıf olamamışlardır. Üretim yoldamı (sistem) içerisinde bağımsız bir rol oynamamaları, bir sınıf olmalarını engellemiştir.

İlkel toplumlarda, belli bir beceri bile, saygınlığı sağlarken, feodal toplumlarda, feodalın haklılığını savunan din, bilgilerin en yücesi olarak benimsenmiştir. Ermişlerin bu toplumlarda en etkin ve saygın kimseler olmaları bundan dolayıdır. Sayıları çok azdır. Kral ailesinde olduğu gibi bir soy sürümü yoktur, ama soy sürümünden de ayrılamamışlardır. Şecerelerin en çok tekkelerde önemli sayılması, böyle bir çabanın ürünü olarak düşünülebilir. Kapitalizm öncesi tüm toplumlarda, aydınların sayıları yüzde biri ancak geçer. Gelişmiş burjuva toplumlarında, aydın sayısı, toplam nüfusun yüzde onuna yaklaşır. Buna dayanarak burjuva kuramcılarıyla revizyonistler, devrim sürecinde öncü sınıf olma niteliğinin işçi sınıfından ay-

dınlara geçtiğini ileri sürerler. Oysa, aydınların nesnel varlık koşulları, onların öncü sınıf olmalarını, daha doğrusu, sınıf olmalarını engeller. Aydınların sosyo-politik olanakları, bu koşullar tarafından belirlenmiştir. Sayıları da kol emekçilerinin sayıları yanında daima küçüktür. Bu somut nedenlerle, öncü olamazlar.

Sınıflı toplumlarda, zorunlu olarak görülen kafa emeği - kol emeği karşıtlığı, aydınların toplumsal etkinliklerini artırmıştır. Bu etkinliğin gücüne bakarak öncülük rolünü, aydınlara tanımak, devrimci gidişin yörüngesini ve her şeyden önce niteliğini değiştirmek anlamını taşır. Yukarıda da söylediğim gibi, nesnel varlık koşulları, öncülüklerini engeller. Kapitalist toplumlarda, aydınlar, daha çok, orta ve küçük burjuva katmanlarından çıkarlar. Toplumsal konumları, kökenleri, gelenekleri, yetiştirilme koşulları, egemen öğretinin etkisi, onları, ister istemez, burjuva sınıfına yaklaştırır. Eğitim olanaklarının egemen sınıfların yararına uygun bir biçimde düzenlenmesi, işçi sınıfının ve emekçi katmanların çocuklarının öğrenimini engeller. Bu engel, emekçilere dayalı aydın sayısının her zaman en küçük düzeyde kalmasını zorunlu kılar.

Köy Enstitülerinin toplumumuzda yarattığı yeni olgu, Türk burjuvazisinin sorunu iyi tasarlamamasının sonucudur. Cumhuriyet'in ulusalcı laik politikasına uygun olarak geliştirilen ekonominin isteri olan nitelikli kol emeğinin gür kaynağı köydeydi. Bunu hesaplayan ve tasarlayan bürokrasi, Köy Enstitülerini kurmuştur. Ne ki, seçilen kaynak, emekçi katmanlardır. Bu kaynaktan yetişen aydınlar, kendi yaşamlarının verilerine göre bir etkinlik kazanmışlardır. Kaynağında, her ülkede, aydınlar, halkın devrimci savaşımına ayrı biçimlerde katılmışlardır. Türkiye'de, köylüye dayalı aydın katmanlarının yetişmesi, halkın devrimci savaşımını, eğitim tasarlamasında etkinlik kazandırmıştır. Türk bürokrasisinin Milli Eğitim Bakanlığından çıkmasının nedeni de budur. Milli Eğitim yoluyla, bürokrasinin iktidar niteliği kazanması, gerçek egemen sınıfları çok çabuk uyarmış ve devrimci bir gidişi durdurmuştur.

Tarihsel gelişme süreci, aydınların konumlarını değiştirir. Bilimin ve tekniğin gelişmesi, aydınların sayılarını hızla artırır. Öğretmen, doktor, yönetici, avukat, yargıç, mühendis, v.b. sayısı arttıkça, aydınların konumları da değişir. Eskiden saraylarda, konaklarda değer kazanan, ayrıcaklı bir işlem gören aydınlar, bu yeni süreçte egemen sınıflar tarafından sömürülürler. Daha doğrusu, sayısal çoğalma, sömürülmeyi belirginleştirir. Bu yüzden, aydınlar katmanı da işçi sınıfının konumuna yaklaşır. Büyük bir kesimi, her ülkede, emperyalizmin savaş politikasına karşı çıkar. Burjuva demokrasisinin işlerliğini kazanmasını sağlamak için savaşır. Dünyanın her yerinde, aydınlar, ulusal kurtuluş savaşlarını destekliyorlar. Bir yerde, sıcak savaşımın içinde yer alıyorlar. Aydın kavramını, bu konuma göre değerlendirmek gerekiyor. Emekçi katmanların örgütleri, aydınlar katmanının bu kesimiyle örgensel bağlar kurmalıdırlar. Demokratik hakların savunulmasında, bu kesimle, dayanışma içinde olmalıdırlar. Tekellerin egemenlik alanları, bu dayanışmayla, iyice daraltılabilir ve giderek son bulabilir.

Aydınlar katmanının savaşım alanları içinde, eğitim tasarlaması, yukarıda belirttiğim nedenlerle, çok büyük bir önem kazanıyor. Eğitimdeki ayrıcalığı ortadan kaldırarak yeni bir aydınlar katmanı yaratmak olasıdır. Tüm işlevlerini, emekçi sınıfların yararına verebilecek aydınlar katmanı, devrimci süreci hızlandırabilir. Burjuvazi, Cumhuriyet döneminde, bürokrat aydınların yardımıyla, feodalizme ve onu savunan dine karşı savaşmış, sonunda da devrimcileri din düşmanı olarak tanıtmışlardır. Çünkü, dinin işlevi ve etkinliği sorunu, burjuvazinin yararına çözümlenmiştir. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda, Avrupa'da görülen aydınlanma çağında, aydınlar katmanının burjuvaziye yaptığı yardım, burjuvaziyi egemen yapmaya yetmiştir. Zihinsel etkinliklerini, dünyanın değiştirilmesinde, burjuva sınıfının çıkarına kullanan aydınlar katmanının konumu, her ülkede özdeş olmamıştır. Almanya'da istenen düzeye ulaşamayan aydınlar katmanı, İngiltere'de ve özellikle Fransa'da ırasal bir nitelik kazanmıştır. Rusya'da ise, devrimci bir tavır koymuştur ortaya. Petraşevski Grupu, Çarlık otoritesine ve toprak köleliğine nefretle bakmıştır. Dimitri İvanoviç Pisarev, *"Devrimin Kimyasal Yolu"* düşüncesini ortaya atmıştır.

Toplumsal işbölümü, bir süre daha, kafa emeğiyle kol emeğinin farklı konumlarını sürdürmelerini gerektirmektedir. Bu nedenle, aydınlar katmanı, etkinliklerini, bir ölçüde, emekçi sınıfların uzağında sürdürebilirler. Genel toplumsal üretim ve yeniden üretim süreçlerinin türlü bölümsel alanlarda ve bölümsel süreçler halinde, tarihsel zorunluluk içinde gelişip farklılaşması, bir yandan da bölümler arasındaki bağların sürüp gitmesi, işbölümünü zorunlu kılmıştır. Doğanın topluma mal edilmesi ve denetim altında tutulması için gereklidir de. İşbölümü, bir bakıma, uzlaşmaz sınıf çelişkilerini körüklemiş, üreticileri tek yönlü olarak yozlaştırmıştır. Ama, bu zorunluluk, ilerici bir rol de oynamıştır. Bugün, devrimci gelişmeyi engelleme noktasına gelmiş bulunan bu zorunluluğu, egemen sınıfların tekelinde olan eğitimi demokratikleştirerek kırabiliriz. Tıkanmış yolu açarak, kafa emeğiyle kol emeğinin arasındaki ayrıcalığa son verilebilir.